

Regeringens proposition

2008/09:134

Forskarutbildning med profilering och kvalitet

Prop.
2008/09:134

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 5 mars 2009

Fredrik Reinfeldt

Jan Björklund
(Utbildningsdepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen innehåller regeringens förslag och bedömningar om konstnärlig utbildning på forskarnivå, tillstånd att utfärda examina på forskarnivå, vetenskapsområde och universitetsstatus.

Enligt regeringens förslag får alla högskolor möjlighet att ansöka om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå. Examenstillstånd kommer efter ansökan och prövning att ges inom avgränsade områden som är smalare än dagens vetenskapsområden. Möjligheten att utfärda en examen på forskarnivå inom ett visst område föreslås kunna dras in för såväl universitet som högskolor, om det finns brister i utbildningens kvalitet. Nuvarande bestämmelser om vetenskapsområde som grund för examensrätt i forskarutbildningen avskaffas. För att stärka lärosätenas frihet föreslås vetenskapsområde också avskaffas som en av riksdagen beslutad grund för indelning i anslagsposter av lärosätenas anslag för forskning och utbildning på forskarnivå. Den av riksdagen beslutade modellen för mål för antal examina på forskarnivå inom de olika vetenskapsområdena föreslås också upphöra att gälla. Vidare föreslås riksdagens tidigare ställningstagande angående förutsättningarna för en högskola att få benämningen universitet upphöra att gälla.

I propositionen gör regeringen vidare bedömningen att konstnärliga examina bör införas som en egen examenskategori på forskarnivå. Regeringen föreslår att det för såväl universitet som högskolor ska krävas tillstånd för att utfärda sådana examina. Lärosätena föreslås få välja om ansvaret för konstnärlig utbildning på forskarnivå ska ligga på en fakultetsnämnd eller på ett organ för konstnärlig forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och konstnärlig utbildning på forskarnivå.

Lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 2010.

1	Förslag till riksdagsbeslut	4
2	Lagtext	5
2.1	Förslag till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434) ..	5
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina	10
3	Ärendet och dess beredning	11
4	Politikens inriktning	12
4.1	Stärkt kvalitetssäkring av forskarutbildningen	12
4.2	Konstnärlig utbildning på forskarnivå	14
5	Konstnärlig utbildning på forskarnivå	15
5.1	Konstnärliga examina på forskarnivå	15
5.2	Tillstånd att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå	17
5.3	Konstnärlig forskning eller konstnärligt utvecklingsarbete?	19
5.4	Det organisatoriska ansvaret för konstnärlig utbildning på forskarnivå	22
6	En ny ordning för att få utfärda examina på forskarnivå	24
6.1	Bakgrund och nuvarande bestämmelser	24
6.2	Tillstånd att utfärda examina på forskarnivå	27
6.2.1	En ny ordning för tillstånd att utfärda examina på forskarnivå	27
6.2.2	Krav för tillstånd att utfärda examina på forskarnivå	33
6.2.3	Nuvarande bestämmelser om vetenskapsområde upphör	40
6.3	Beslut om att examina på forskarnivå inte längre får utfärdas	44
6.4	Universitetens examensrätt	48
6.5	Mål för antal examina i utbildning på forskarnivå	49
7	Vetenskapsområde upphör som grund för fördelning av resurser m.m.	50
8	Benämningen universitet	52
9	Genomförande och konsekvenser	57
9.1	Genomförande	57
9.1.1	Nya regler för tillstånd att utfärda examina på forskarnivå och avskaffande av vetenskapsområde	57
9.1.2	Konstnärliga examina på forskarnivå	57
9.2	Konsekvenser	58
9.2.1	Ekonomiska konsekvenser	58
9.2.2	Andra konsekvenser för olika slags lärosäten ..	58
9.2.3	Konsekvenser för enskilda utbildningsanordnare	59

9.2.4	Konsekvenser för doktorander.....	59	Prop. 2008/09:134
10	Författningskommentar	60	
10.1	Förslag till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)	60	
10.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina	68	
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet Resurser för kvalitet (SOU 2007:81).....	68	
Bilaga 2	Resursutredningens lagförslag	70	
Bilaga 3	Förteckning över de remissinstanser som avgivit yttrande över betänkandet Resurser för kvalitet (SOU 2007:81)	74	
Bilaga 4	Sammanfattning av Regeringskansliets promemoria om förslag till konstnärlig doktorsexamen m.m. (U2008/8022/UH).....	75	
Bilaga 5	Lagförslaget i promemorian om förslag till konstnärlig doktorsexamen m.m. (U2008/8022/UH).....	76	
Bilaga 6	Förteckning över de remissinstanser som avgivit yttrande över Regeringskansliets promemoria om förslag till konstnärlig doktorsexamen m.m. (U2008/8022/UH).....	78	
Bilaga 7	Sammanfattning av Regeringskansliets promemoria om tillstånd att utfärda konstnärlig doktorsexamen (U2009/302/UH).....	79	
Bilaga 8	Förteckning över de remissinstanser som avgivit yttrande över eller deltagit i remissmöte om Regeringskansliets promemoria om tillstånd att utfärda konstnärlig doktorsexamen (U2009/302/UH).....	80	
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 5 mars 2009	81	
	Rättsdatablad.....	82	

Regeringen föreslår att riksdagen

dels antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i högskolelagen (1992:1434), och

2. lag om ändring i lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina,

dels godkänner att

1. riksdagens tidigare ställningstagande om principerna för uppställande av examensmål för forskarutbildningen inte längre ska gälla, (avsnitt 6.5),

2. riksdagens tidigare ställningstagande om indelning i vetenskapsområden och om principer för fördelning av resurser till forskning och forskarutbildning inte längre ska gälla (avsnitt 7), och

3. riksdagens tidigare ställningstagande om universitetsbegreppet inte längre ska gälla (avsnitt 8).

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)

Härigenom föreskrivs i fråga om högskolelagen (1992:1434)¹
dels att 1 kap. 11–12 §§ och 2 kap. 5 § ska upphöra att gälla,
dels att nuvarande 2 kap. 5 a § ska betecknas 2 kap. 5 §,
dels att nya 2 kap. 5 § samt 2 kap. 6 § ska ha följande lydelse,
dels att det i lagen ska införas sex nya paragrafer, 1 kap. 11–16 §§ av
 följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

11 §

Examina på forskarnivå får utfärdas vid universiteten.

Ett universitet får dock inte utfärda examina på forskarnivå

1. om det för sådana examina krävs tillstånd för att utfärda en examen och universitetet saknar tillstånd, eller

2. i de fall ett beslut enligt 14 § andra stycket, om att en viss examen inte får utfärdas, gäller för universitetet.

Regeringen får meddela föreskrifter om att det krävs tillstånd för universitet att utfärda examina på forskarnivå. Om sådana föreskrifter har meddelats, beslutar Högskoleverket om tillstånd.

¹ Senaste lydelse av

1 kap. 11 § 2007:511

1 kap. 11 a § 2007:512

1 kap. 12 § 2006:173

2 kap. 5 § 2006:173.

Högskoleverket beslutar om tillstånd att utfärda examina

1. på forskarnivå för högskolor, som inte är universitet, och

2. på grundnivå och avancerad nivå för universitet och högskolor.

Regeringen meddelar föreskrifter om vilka examina som får utfärdas vid Sveriges lantbruksuniversitet och vid Försvarshögskolan.

13 §

Ett tillstånd att utfärda examina får lämnas bara om

1. utbildningen uppfyller de krav som i detta kapitel ställs på utbildningen och de särskilda krav som finns i förordning, och

2. det i ett rikstäckande perspektiv finns ett allmänt intresse av att examina får utfärdas.

14 §

Om kraven i 13 § 1 inte är uppfyllda för en viss examen som ett universitet eller en högskola har tillstånd att utfärda eller som ett universitet får utfärda enligt 11 § första stycket, ska Högskoleverket uppmana universitetet eller högskolan att inom viss tid avhjälpa bristerna.

Finns bristerna helt eller till väsentlig del kvar sedan tiden för uppmaningen har gått ut, får Högskoleverket besluta att universitetet eller högskolan inte längre får utfärda en sådan examen som bristerna avser.

Även om Högskoleverket har beslutat att en viss examen inte längre får utfärdas, får universitetet eller högskolan utfärda examen för de studenter som har påbörjat sin utbildning vid det universitetet eller den högskolan före beslutet. Detta gäller dock bara om utbildningen

omfattar ett program, en kurs eller en del av en utbildning på forskarnivå som kan leda fram till en sådan examen som beslutet avser.

15 §

Högskoleverket får besluta att ett beslut enligt 14 § andra stycket inte längre ska gälla i fråga om examina som ett universitet före beslutet haft rätt att utfärda enligt 11 § första stycket.

Ett beslut enligt första stycket får fattas bara om kraven på utbildningen som anges i 13 § 1 är uppfyllda.

16 §

Frågor som avses i 14 § andra stycket ska avgöras av regeringen, om de avser Sveriges lantbruksuniversitet eller Försvarshögskolan. Regeringen får då också ta hänsyn till om det i ett rikstäckande perspektiv finns ett allmänt intresse av att examina får utfärdas vid Lantbruksuniversitetet eller Försvarshögskolan.

2 kap.

5 a §

Det *skall* finnas minst en fakultetsnämnd vid varje universitet och vid varje högskola där det *finns* vetenskapsområde med stöd av beslut enligt 5 §.

Fakultetsnämnderna *skall* ansvara för forskning och utbildning på forskarnivå. Nämnderna *skall* också ansvara för utbildning på grundnivå och avancerad nivå, om inte universitetet eller högskolan inrättat särskilda organ för utbildning på dessa nivåer.

5 §²

Det *ska* finnas minst en fakultetsnämnd vid varje universitet och vid varje högskola där det *får* utfärdas examina på forskarnivå, om inte annat följer av fjärde stycket.

Fakultetsnämnderna *ska* ansvara för forskning, *konstnärligt utvecklingsarbete* och utbildning på forskarnivå, om inte annat anges i tredje eller fjärde stycket. Nämnderna *ska* också ansvara för utbildning på grundnivå och avancerad nivå, om inte universitetet eller högskolan

² Senaste lydelse av tidigare 2 kap. 5 a § 2006:173.

Universitet och högskolor där lärarexamen får avläggas skall dock alltid ha ett särskilt organ med ansvar för lärarutbildning och för forskning som knyter an till sådan utbildning. Vid universitet och högskolor där det finns vetenskapsområde skall det särskilda organet ha ansvar också för sådan utbildning på forskarnivå som knyter an till lärarutbildningen. Högskolorna skall därutöver alltid ha särskilda organ för utbildning på grundnivå och avancerad nivå och för forskning som inte hör till ansvarsområdet för någon fakultetsnämnd.

Universiteten och sådana högskolor som avses i första stycket skall bestämma vilka fakultetsnämnder som skall finnas och vilket ansvarsområde som varje nämnd skall ha. Ett ansvarsområde behöver inte sammanfalla med ett vetenskapsområde. Vid högskolor som inte är universitet får ansvarsområdet för utbildning på forskarnivå dock bara avse de vetenskapsområden som finns vid högskolan med stöd av beslut enligt 5 §.

inrättar särskilda organ för utbildning på dessa nivåer. Högskolorna ska därutöver alltid ha särskilda organ för utbildning på grundnivå och avancerad nivå och för forskning som inte hör till ansvarsområdet för någon fakultetsnämnd.

Universitet och högskolor där lärarexamen får utfärdas ska alltid ha ett särskilt organ med ansvar för lärarutbildning och för forskning som knyter an till sådan utbildning. Vid universitet och högskolor som får utfärda examina på forskarnivå ska det särskilda organet ha ansvar också för sådan utbildning på forskarnivå som knyter an till lärarutbildningen.

Vid universitet och högskolor med konstnärlig utbildning får det i stället för en fakultetsnämnd finnas ett organ som ansvarar för konstnärlig forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och konstnärlig utbildning på forskarnivå. Om det inte inrättas något särskilt organ för den konstnärliga utbildningen på grundnivå och avancerad nivå, ska organet svara också för denna utbildning.

Universiteten och sådana högskolor som får utfärda examina på forskarnivå, ska besluta vilka fakultetsnämnder som ska finnas och vilket ansvarsområde som varje nämnd

ska ha. Vid högskolor som inte är universitet får ansvarsområdet för utbildning på forskarnivå dock bara avse de områden inom vilka högskolan har tillstånd att utfärda examina på forskarnivå.

6 §³

Till ledamöter i en fakultetsnämnd får väljas

1. vetenskapligt kompetenta lärare inom fakultetsnämndens ansvarsområde,

2. andra personer som är vetenskapligt kompetenta, och

3. personer som annars är lämpliga för uppdraget.

Flertalet av ledamöterna *skall* dock vara sådana vetenskapligt kompetenta personer som avses i 1 eller 2. Ledamöterna *skall* väljas av vetenskapligt kompetenta lärare inom fakultetsnämndens ansvarsområde. Studenterna vid högskolan har rätt att vara representerade i fakultetsnämnden.

Av ledamöterna i de särskilda organ som avses i 5 a § *skall* flertalet vara lärare vid högskolan. Studenterna har rätt att vara representerade i sådana organ.

Till ledamöter i en fakultetsnämnd får *följande personer* väljas:

1. vetenskapligt *eller konstnärligt* kompetenta lärare inom fakultetsnämndens ansvarsområde,

2. andra personer som är vetenskapligt *eller konstnärligt* kompetenta, och

3. personer som annars är lämpliga för uppdraget.

Flertalet av ledamöterna *ska* dock vara sådana vetenskapligt *eller konstnärligt* kompetenta personer som avses i *första stycket* 1 eller 2. Ledamöterna *ska* väljas av vetenskapligt *eller konstnärligt* kompetenta lärare inom fakultetsnämndens ansvarsområde. Studenterna vid högskolan har rätt att vara representerade i fakultetsnämnden.

Av ledamöterna i de särskilda organ som avses i 5 § *ska* flertalet vara lärare vid högskolan. Studenterna har rätt att vara representerade i sådana organ.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2010.

2. Regeringen får meddela föreskrifter om i vilken utsträckning andra högskolor än universitet får utfärda examina på forskarnivå enligt äldre bestämmelser.

³ Senaste lydelse 1997:797.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina

Häri genom föreskrivs att 2 § lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Utbildningen *skall* vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund och på beprövad erfarenhet samt bedrivs så att den i övrigt uppfyller de krav som uppställs på utbildning i 1 kap. högskolelagen (1992:1434).

För varje examen *på grundnivå och avancerad nivå och för en examen på forskarnivå inom ett vetenskapsområde* som tillståndet avser, *skall* utbildningen också svara mot de särskilda krav som enligt förordningsbestämmelser gäller för denna examen vid de universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen.

Föreslagen lydelse

2 §¹

Utbildningen *ska* vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund och på beprövad erfarenhet samt bedrivs så att den i övrigt uppfyller de krav som uppställs på utbildning i 1 kap. högskolelagen (1992:1434).

För varje examen som tillståndet avser, *ska* utbildningen också svara mot de särskilda krav som enligt förordningsbestämmelser gäller för denna examen vid de universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2010.

¹ Senaste lydelse 2006:174.

3 Ärendet och dess beredning

Genom beslut den 22 april 2004 bemyndigade regeringen chefen för Utbildningsdepartementet att tillkalla en särskild utredare för att göra en översyn av resurstilldelningssystemet för grundläggande högskoleutbildning (dir. 2004:49). Utredningen antog namnet Resursutredningen. Regeringen beslutade den 12 april 2006 om tilläggsdirektiv till Resursutredningen för en fortsatt utredning om resurstilldelning och övrig styrning avseende forskning och forskarutbildning vid universitet och högskolor inklusive Sveriges lantbruksuniversitet (dir. 2006:29). Samtidigt bemyndigade regeringen chefen för Utbildnings- och kulturdepartementet att tillkalla en särskild utredare för det nya uppdraget. Utredningen redovisade sitt slutbetänkande Resurser för kvalitet (SOU 2007:81) i november 2007. En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1*, och utredningens lagförslag finns i *bilaga 2*. I denna proposition behandlas särskilt vissa av utredningens förslag i kapitel 2 i slutbetänkandet. Vissa andra delar av betänkandets förslag, framför allt de som handlar om fördelning av forskningsresurser, har behandlats i propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50). Betänkandet har remissbehandlats. En sammanställning av remissvaren finns tillgänglig i Utbildningsdepartementet (dnr U2007/7008/UH). En förteckning av remissinstanserna finns i *bilaga 3*.

Inom Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) har, med utgångspunkt i Resursutredningens förslag om konstnärliga examina på forskarnivå, en promemoria utarbetats om förslag till examensbeskrivning för konstnärlig doktorsexamen m.m. (dnr U2008/8022/UH). En sammanfattning av promemorian finns i *bilaga 4*, och dess lagförslag finns i *bilaga 5*. Promemorian har remissbehandlats. En sammanställning av remissvaren finns tillgänglig i Utbildningsdepartementet (dnr U2008/8022/UH). En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 6*.

Inom Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) har vidare en promemoria utarbetats om tillstånd att utfärda konstnärlig doktorsexamen (U2009/302/UH). En sammanfattning av promemorian finns i *bilaga 7*. Promemorian har utgjort underlag för ett remissmöte den 30 januari 2009. En sammanställning av de synpunkter som framkom vid mötet finns tillgänglig i Utbildningsdepartementet (U2009/302/UH). En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 8*.

4.1 Stärkt kvalitetssäkring av forskarutbildningen

I globaliseringens tid är människors talang, engagemang och kunskap den viktigaste faktorn bakom tillväxt och framsteg. Kunskap och kreativitet är avgörande för människans och samhällets utveckling. För att Sverige ska klara den internationella konkurrensen och skapa tillväxt och välbefinnande krävs utbildning och forskning i världsklass.

En strategiskt viktig del av detta är utbildningen på forskarnivå. Forskarutbildningen är central för förnyelsen och kvalitetsutvecklingen av den högre utbildningen och forskningen, men också för att förse samhället i stort med kompetens för att utveckla, tillvarata, sprida och nyttiggöra ny kunskap i alla samhällssektorer. Tillgången till högutbildad arbetskraft är en viktig faktor för näringslivets möjligheter att utvecklas och växa. Det är mot den bakgrunden nödvändigt att utbildningen på forskarnivå håller högsta möjliga kvalitet och kan bidra till förnyelse.

Utbildningen på forskarnivå är både det första steget i en forskarkarriär och den högsta nivån inom utbildningsväsendet. Utbildningsaspekten har successivt betonats allt mer både i Sverige och i omvärlden. Inom det europeiska samarbete kring den högre utbildningen som kallas Bolognaprocessen räknas forskarutbildningen sedan 2003 som den tredje cykeln inom den högre utbildningen, och i och med den svenska utbildnings- och examensreform som trädde i kraft den 1 juli 2007 är den högre utbildningen i Sverige indelad i utbildning på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Flera tidigare bestämmelser om grundläggande högskoleutbildning å ena sidan och forskarutbildning å den andra samordnades då.

Ett område där regelverket fortfarande skiljer sig åt mellan utbildning på grundnivå och avancerad nivå respektive utbildning på forskarnivå är förutsättningarna att få utfärda examina. På grundnivå och avancerad nivå finns ett nationellt kvalitetssäkringssystem där Högskoleverket har en central roll för att dels pröva vilka lärosäten som har kvalitetsmässiga förutsättningar att få tillstånd att utfärda olika examina, dels kontinuerligt granska och utvärdera kvaliteten och vid behov dra tillbaka examenstillstånd. På forskarnivå har kvalitetssäkringen i stället skett genom en kombination av vetenskapssamhällets egna mekanismer och en begränsning av möjligheten att utfärda forskarexamina till vissa lärosäten. Fakultetsnämndernas kvalitetsgranskning och de offentliga disputationerna har setts som garantier för forskarutbildningens kvalitet.

Forskarutbildningen har i huvudsak skett vid universiteten, för att trygga den inomvetenskapliga kvalitetssäkringen och för att se till att resurserna inte sprids på för många små miljöer. Sedan ungefär tio år tillbaka finns en möjlighet för andra högskolor att få rätt att utfärda forskarexamina inom något av fyra breda vetenskapsområden eller att få benämningen universitet och därmed generell examensrätt. I båda fallen har det rört sig om en av statsmakterna kontrollerad utbyggnad av forskarutbildningen, genom att besluten har varit avhängiga av att nya forskningsresurser avsatts för att bygga upp de lärosäten som fått examensrätt på forskarnivå.

Det uttalade syftet med införandet av möjligheten för högskolor att ansöka om ett vetenskapsområde var att uppmuntra högskolor att profilera sig och koncentrera sina resurser för att forskningen skulle kunna utvecklas optimalt efter de olika högskolornas förutsättningar. Enligt regeringens bedömning har dock utvecklingen i stor utsträckning blivit den motsatta. Högskolorna har breddat sin verksamhet samtidigt som många högskolor aldrig fått sina förutsättningar att bedriva forskarutbildning prövade, eftersom det inte funnits ett statsfinansiellt utrymme för den resursökning som förutsatts bli en följd av ett tilldelat vetenskapsområde.

Regeringen anser att Sverige behöver koncentrera sina forskningsresurser för att stärka sin internationella konkurrenskraft och fortsätta att utvecklas som en ledande forskningsnation. De statliga resurserna till forskning och forskarutbildning måste utnyttjas på ett effektivt sätt för att nå högsta möjliga kvalitet. Resurser och examenstillstånd bör tilldelas i enlighet med principer och regler som så långt möjligt garanterar kvalitet och inte genom politiska beslut. De lärosäten som uppnår hög kvalitet ska kunna få tillstånd att utfärda examina på forskarnivå. Bristande kvalitet bör på motsvarande sätt kunna ge utslag i form av indraget examenstillstånd. Genom resurstilldelningssystemet för forskning bör det också finnas en koppling mellan resurstilldelning och kvalitet.

I linje med detta presenterade regeringen hösten 2008 i propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160) en modell för fördelning av forskningsresurser mellan lärosäten baserat på kvalitetsindikatorer, som omfattar både universitet och högskolor. Regeringen skisserade också i propositionen den nya ordning för tillstånd att utfärda examina på forskarnivå som utvecklas i denna proposition. Den innebär att nuvarande system med vetenskapsområden ersätts med en möjlighet för andra högskolor än universitet att söka tillstånd att utfärda examina på forskarnivå inom smalare och mer tydligt avgränsade områden, samtidigt som såväl universitet som högskolor kan bli föremål för beslut om att en examen på forskarnivå inom ett visst område inte längre får utfärdas om det finns brister i kvaliteten.

Detta innebär två nya viktiga principer. Kvalitetssäkringen av forskarutbildningen skärps både i samband med att tillstånd ges och i löpande utvärderingar där möjligheten att utfärda forskarexamina kan dras in för alla lärosäten. Samtidigt ges högskolorna nya förutsättningar att få examenstillstånd i forskarutbildning. Enligt regeringens mening lägger detta, tillsammans med de principer för resurstilldelning som regeringen presenterade i den forsknings- och innovationspolitiska propositionen, grunden för ett högskolesystem som är diversifierat, dynamiskt och driver kvalitet. De lärosäten som av hävd har stora fasta resurser och generell rätt att bedriva forskarutbildning kan inte vila på sina lagrar eller avstå från strategiska prioriteringar av sina resurser utan att riskera minskade anslag och begränsad examensrätt. Mindre lärosäten utan egen forskarutbildning kan genom att profilera sig och koncentrera sina resurser uppnå en kvalitet som kan leda till mer resurser och egen forskarutbildning.

Detta innebär att regeringen fortsätter det arbete mot frihet för kvalitet som den dåvarande borgerliga regeringen påbörjade i och med 1993 års reform – från omfattande detaljstyrning av organisation, tjänster, utbildningslinjer och medel till ökad frihet för lärosätena att bestämma om utbildningens och forskningens inriktning och organisation inom ramen för ett starkt kvalitetssäkringssystem samt ett kvalitets- och effektivitetsfrämjande resurstilldelningssystem.

Enligt regeringens bedömning tillgodoser de nya möjligheterna för högskolor att få tillstånd att utfärda examina på forskarnivå väl de behov som har varit huvudskäl bakom högskolors strävan efter universitetsstatus. Därför ser regeringen inte heller något behov av en särskild ordning för att ansöka om benämningen universitet.

4.2 Konstnärlig utbildning på forskarnivå

Den högre utbildningen ska enligt högskolelagen (1992:1434) vila på vetenskaplig *eller konstnärlig* grund. Forskarutbildningen har under lång tid enbart hört till vetenskapens domäner. Sedan något decennium tillbaka har dock konstnärlig utbildning på forskarnivå vuxit fram. Den utvecklingen har delvis skett i ett givande samspel med vetenskapliga discipliner inom andra vetenskapsområden. Det positiva samspelet bör fortsätta. Samtidigt bör utrymme också ges för den konstnärliga forskningen att kunna bidra till kunskapsbildningen utifrån det konstnärliga områdets egna förutsättningar – på konstnärlig grund – så att inte konventionella vetenskapliga normer och praxis behöver omtolkas på ett sätt som riskerar att urvattna vetenskapsbegreppet för den forskning som vilar på vetenskaplig grund. En sådan utveckling förutsätter dock vissa förändringar av dagens regelverk. I samband med 2007 års utbildnings- och examensreform infördes konstnärliga examina som en egen examenskategori på grundnivå och avancerad nivå. Examensbeskrivningarna för den nya examenskategori anpassades till det konstnärliga områdets särart, jämfört med examensbeskrivningarna för generella examina på grundnivå och avancerad nivå.

I propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160) gjorde regeringen bedömningen att medel bör avsättas för en konstnärlig forskarskola för att ge området stöd och möjlighet att utvecklas vidare. I denna proposition gör regeringen bedömningen att förutsättningarna för den konstnärliga forskarutbildningen bör förbättras även genom införande av särskilda konstnärliga examina på forskarnivå.

Regeringen bedömer att detta kan ge ökad kunskap om såväl den konstnärliga processen som de konstnärliga resultaten. Fördjupade kunskaper och forskning inom konstområdet är en viktig förutsättning för att ge långsiktigt goda villkor för den nyskapande kulturen.

5.1 Konstnärliga examina på forskarnivå

Regeringens bedömning: En konstnärlig licentiatexamen och en konstnärlig doktorsexamen bör införas. En konstnärlig licentiatexamen bör omfatta 120 högskolepoäng och en konstnärlig doktorsexamen 240 högskolepoäng. Examina på forskarnivå bör indelas i generella examina (licentiatexamen och doktorsexamen) och konstnärliga examina (konstnärlig licentiatexamen och konstnärlig doktorsexamen).

Resursutredningens förslag överensstämmer med regeringens bedömning. Utredningen gjorde dock inga överväganden om huruvida nuvarande examina på forskarnivå ska kategoriseras som generella examina.

Remissinstanserna: Förslaget tillstyrks av de remissinstanser som har yttrat sig om det. Flera instanser, bl.a. *Umeå universitet*, *Dramatiska institutet* och *Konstfack*, betonar vikten av att konstnärliga examina på forskarnivå utformas med hänsyn till det konstnärliga områdets särart och tillåter praktisk eller hantverksinriktad kunskap som inte kan ersättas av en enbart teoretisk och analytisk grundhållning. *Högskoleverket* framhåller att en samsyn behöver utvecklas om vad som kännetecknar konstnärlig forskning och påpekar att kvalitetskriterier behöver utvecklas för konstnärlig forskarutbildning.

Skälen för regeringens bedömning: En större reform av den svenska utbildnings- och examensstrukturen genomfördes 2007. Ändringar i bl.a. högskolelagen (1992:1434) och högskoleförordningen (1993:100) gjordes med anledning av förslagen i propositionen *Ny värld – ny högskola* (prop. 2004/05:162, bet. 2005/06:UbU3, rskr. 2005/06:160, bet. 2005/06:UbU15, rskr. 2005/06:214). Förändringarna innebär bl.a. en indelning av den högre utbildningen i tre nivåer – grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå – och en revidering av examensbeskrivningarna, där de generella examina fick mer utförliga beskrivningar än tidigare. Även för examina på forskarnivå, som tidigare inte haft några examensbeskrivningar, utformades sådana beskrivningar.

Som en del av reformen infördes också, vid sidan om generella examina och yrkesexamina, en särskild examenskategori på grundnivå och avancerad nivå för det konstnärliga området, *konstnärliga examina*. Skälen för detta var, enligt propositionen, att särskilda konstnärliga examensbeskrivningar kan utformas och anpassas på ett sätt som bättre motsvarar det konstnärliga områdets särart och särskilda behov. På grundnivå infördes konstnärlig högskoleexamen om 120 högskolepoäng och konstnärlig kandidatexamen om 180 högskolepoäng och på avancerad nivå konstnärlig magisterexamen om 60 högskolepoäng och konstnärlig masterexamen om 120 högskolepoäng. Konstnärliga examina på forskarnivå infördes dock inte.

Resursutredningen har i betänkandet *Resurser för kvalitet* (SOU 2007:81) föreslagit att konstnärliga examina på forskarnivå införas. Sådana examina är enligt utredningen angelägna för att ge fördjupning i genuint konstnärliga frågeställningar och arbetsmetoder med grund i en

egen konstnärlig praktik, vilket enligt utredningen inte kan tillgodoses inom ramen för nuvarande regler för forskarutbildning.

Konstnärlig utbildning på forskarnivå har funnits i något decennium vid Lunds respektive Göteborgs universitet. Sammantaget har ett tjugotal doktorander disputerat vid de två lärosätena. Doktorsavhandlingar, i vilka en konstnärlig produktion har ingått som väsentlig del i avhandlingsarbetet, har också lagts fram vid andra universitet, t.ex. Umeå universitet, Kungl. Tekniska högskolan och Luleå tekniska universitet. Trots att de konstnärliga utbildningarna utgår från andra teoretiska och metodologiska grundvalar än de traditionellt vetenskapliga utbildningarna, leder såväl konstnärlig som vetenskaplig utbildning på forskarnivå till samma examina, licentiatexamen eller doktorsexamen. Enligt regeringens bedömning utgör detta ett hinder för den fortsatta utvecklingen av konstnärlig forskning och forskarutbildning. De examensbeskrivningar för licentiatexamen respektive doktorsexamen som infördes fr.o.m. den 1 juli 2007 är nämligen utformade för att motsvara vetenskapligt arbete och inte för forskarutbildning på konstnärlig grund. De begrepp och metoder som är gängse inom vetenskaplig forskning kan inte utan anpassning tillämpas på konstnärlig forskarutbildning. För att uppfylla examensbeskrivningarnas krav måste de konstnärliga utbildningarna utgå från konventionell vetenskaplig terminologi och uppläggning av forskarutbildningen samtidigt som de etablerade vetenskapliga begreppen, normerna och praxis måste breddas för att kunna användas på utbildningen. Att anpassa konventionella vetenskapliga normer och praxis efter de konstnärliga områdenas behov kan dock enligt regeringens bedömning innebära en risk för urholkning av vetenskapsbegreppet. Regeringen anser också att den konstnärliga forskningens och forskarutbildningens anpassning till traditionella vetenskapliga normer kan medföra att de konstnärliga utbildningarna förlorar sitt särskilda konstnärliga innehåll och sin särart. Detta var också en återkommande reflektion från Högskoleverkets bedömargrupper när de konstnärliga utbildningarna under 2007 var föremål för Högskoleverkets kvalitetsutvärderingar. Med andra ord anser regeringen att motiven för införandet av en särskild examenskategori för det konstnärliga området är aktuella även på forskarnivån, nämligen att examensbeskrivningar som motsvarar både konstnärliga och andra utbildnings behov är svåra att åstadkomma.

Mot denna bakgrund bedömer regeringen att det finns skäl att införa en konstnärlig licentiatexamen och en konstnärlig doktorsexamen med examensbeskrivningar som tillgodoser de konstnärliga områdenas särart och särskilda behov. På så sätt blir det också tydligt att konstnärlig forskning och konstnärlig forskarutbildning delvis är något annat än vetenskaplig forskning. Regeringens uppfattning är att ett införande av konstnärliga examina på forskarnivå gör det möjligt för konstnärliga utbildningar att utifrån sina egna förutsättningar utveckla gemensamma synsätt kring formerna för forskarutbildning inom de olika konstnärliga områdena. Regeringen menar också att en konstnärlig licentiat- respektive doktorsexamen skapar tydligare riktlinjer för Högskoleverket i dess kvalitetsutvärderingar av konstnärliga utbildningar på forskarnivå. Därigenom främjas såväl studenternas rättssäkerhet som utbildningarnas kvalitet.

Omfattningen av de nya examina bör enligt regeringens uppfattning motsvara omfattningen av nuvarande examina på forskarnivå. Det innebär att konstnärlig licentiatexamen bör uppnås efter att doktoranden har fullgjort en utbildning om minst 120 högskolepoäng inom ett ämne för utbildning på forskarnivå, eller efter att doktoranden har fullgjort en del om minst 120 högskolepoäng av en utbildning som ska avslutas med en konstnärlig doktorsexamen, om högskolan beslutar att en sådan konstnärlig licentiatexamen kan ges vid högskolan. På motsvarande sätt bör konstnärlig doktorsexamen uppnås efter att doktoranden har fullgjort en utbildning inom ett ämne för utbildning på forskarnivå motsvarande 240 högskolepoäng.

Examina på forskarnivå är i dag inte indelade i olika examens kategorier. Till följd av regeringens bedömning att det bör införas konstnärliga examina på forskarnivå är det enligt regeringens bedömning naturligt att tala om nuvarande examina på forskarnivå som *generella* examina på forskarnivå. De är i likhet med de generella examina på grundnivå och avancerad nivå (högskoleexamen, kandidatexamen, magisterexamen och masterexamen), men till skillnad från yrkesexamina och konstnärliga examina, just generella till sin karaktär och inte inriktade mot något särskilt ämnes- eller yrkesområde. Det ankommer på regeringen att meddela föreskrifter om examina.

5.2 Tillstånd att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå

Regeringens förslag: Regeringen får meddela föreskrifter om att det krävs tillstånd för universitet att utfärda examina på forskarnivå. Högskoleverket beslutar om sådana tillstånd. Högskoleverket beslutar också om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå för högskolor som inte är universitet.

Regeringens bedömning: Tillstånd att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå bör krävas för såväl universitet som högskolor. Ett sådant tillstånd bör få lämnas till ett universitet eller en högskola inom ett visst område, om den konstnärliga utbildningen samt den konstnärliga forskningen och det konstnärliga utvecklingsarbetet har en sådan kvalitet och omfattning att utbildning på forskarnivå inom området kan bedrivas på en hög konstnärlig nivå och med goda utbildningsmässiga förutsättningar i övrigt.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens förslag och bedömning.

Remissinstanserna: Remissinstanserna tillstyrker förslaget att det för såväl universiteten som högskolorna bör krävas tillstånd att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå. *Lunds universitet* respektive *Göteborgs universitet* anser dock att de bör ges ett tillstånd utan särskild prövning med anledning av att de redan utfärdar sådana examina. Flera remissinstanser, däribland *Högskoleverket*, *Kungl. Tekniska högskolan* och *Kungl. Konsthögskolan* framhåller dock vikten av att ett beslut om examenstillstånd måste föregås av en process där kriterier har utarbetats

noggrant och där granskning av verksamhetens kvalitet och nivå har genomförts. Detta är, enligt dessa instanser, inte minst viktigt för att de nya examina ska få legitimitet inom högskolesektorn. *Kungl. Tekniska högskolan* och *Sveriges lantbruksuniversitet* anser att examinationsrätten inte bör inskränkas till lärosäten som har tillstånd att examinera konstnärlig utbildning på grundnivå och avancerad nivå, utan att även erfarenheter av forskning med konstnärliga inslag bör beaktas.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Till följd av regeringens bedömning om införandet av examenskategorierna konstnärliga examina på forskarnivå finns det anledning att ta ställning till vilka regler som ska gälla i fråga om möjligheten att utfärda sådana examina.

Enligt gällande regler i 1 kap. 12 § högskolelagen (1992:1434) får examina på forskarnivå avläggas vid universiteten. Vid andra högskolor får sådana examina avläggas inom de vetenskapsområden som finns vid högskolan med stöd av beslut enligt 2 kap. 5 § samma lag. I 1 kap. 11 och 11 a §§ högskolelagen finns bestämmelser om examina på grundnivå och avancerad nivå, inklusive konstnärliga examina. Enligt de bestämmelserna beslutar regeringen om vilka universitet och högskolor som får utfärda examina, och regeringen får meddela föreskrifter om att någon annan myndighet får besluta om detta.

Regeringen föreslår i kapitel 6 i denna proposition en ny ordning för tillstånd för andra högskolor än universitet att utfärda examina på forskarnivå, som ansluter till vad som i dag gäller för examina på grundnivå och avancerad nivå. Universiteten ska även fortsättningsvis ha en i lagen angiven rätt att utfärda examina på forskarnivå.

Det finns alltså två möjliga utgångspunkter för överväganden om att få utfärda konstnärliga examina på forskarnivå. Å ena sidan har universiteten i dag en i lagen angiven rätt att utfärda examina på forskarnivå, vilket kan anses tala för att de bör ha rätt att utfärda även konstnärliga examina på forskarnivå. Å andra sidan har universiteten inte någon generell rätt att utfärda konstnärliga examina på grundnivå eller avancerad nivå utan måste ansöka om examenstillstånd i varje enskilt fall, vilket kan anses tala för att detsamma bör gälla konstnärliga examina på forskarnivå.

En jämförelse kan göras med regeringens bedömning i propositionen *Ny värld – ny högskola* (prop. 2004/05:162) angående examenstillstånd för masterexamen respektive konstnärlig masterexamen. Då gjorde regeringen bedömningen att tillstånd att utfärda masterexamen borde ges till universitet och högskolor med vetenskapsområde på grund av den examens nära koppling till forskarnivån, men regeringen ansåg med hänvisning till det konstnärliga områdets särart att motsvarande bedömning inte var aktuell för konstnärlig masterexamen.

Mot bakgrund av de skäl som regeringen har anfört i avsnitt 5.1 för att införa särskilda konstnärliga examina på forskarnivå, dvs. att konstnärlig forskarutbildning ska kunna vidareutvecklas utifrån egna villkor, angreppssätt och metoder, anser regeringen att särskilda krav på konstnärlig kvalitet bör ställas på det lärosäte som ska utfärda sådana examina. Det bör därför såväl för universiteten som för högskolorna krävas tillstånd att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå, enligt det nya regelverk för tillstånd att utfärda examina på forskarnivå som föreslås i kapitel 6. Det innebär bl.a. att Högskoleverket, i likhet med vad

som i dag gäller om tillstånd att utfärda examina på grundnivå och avancerad nivå, ska besluta om tillstånd att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå.

Eftersom universiteten fortsatt ska ha en i lagen angiven rätt att utfärda examina på forskarnivå och indelningen i generella respektive konstnärliga examina görs först i förordning, föreslår regeringen att det i högskolelagen införs ett bemyndigande för regeringen att meddela föreskrifter om att det krävs tillstånd för universitet att utfärda examina på forskarnivå och att det i lagen anges att ett universitet inte får utfärda examina på forskarnivå, om det för sådana examina krävs tillstånd för att utfärda en examen och universitetet saknar tillstånd.

Tillstånd att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå inom ett visst område bör enligt regeringens mening lämnas endast till de universitet och högskolor där den konstnärliga utbildningen samt den konstnärliga forskningen och det konstnärliga utvecklingsarbetet har en sådan kvalitet och omfattning att utbildning på forskarnivå inom området kan bedrivas på en hög konstnärlig nivå och med goda utbildningsmässiga förutsättningar i övrigt.

Som har nämnts i avsnitt 5.1 bedriver vissa universitet redan i dag konstnärlig utbildning på forskarnivå. Vid Lunds och Göteborgs universitet har även särskilda konstnärliga fakultetsnämnder skapats för att organisera den konstnärliga forskarutbildningen och forskningen. När de konstnärliga utbildningarna var föremål för Högskoleverkets kvalitetsgranskningar under 2007 konstaterades att forskarutbildning och forskning i konst fortfarande befinner sig under utveckling, men att Lunds respektive Göteborgs universitet varit vägledande i Sverige när det gäller konstnärlig forskning och forskarutbildning och att det är dessa lärosäten som har kommit längst när det gäller att skapa en miljö för konstnärlig forskning och forskarutbildning. Regeringen delar Högskoleverkets uppfattning. Enligt regeringens mening bör det dock även för dessa lärosäten krävas tillstånd av Högskoleverket för att få utfärda konstnärliga examina på forskarnivå. Detta är inte minst viktigt för att de nya examina ska få legitimitet inom högskolesektorn.

Mot bakgrund av att regeringen i propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50) gör bedömningen att forskning i anslutning till de konstnärliga utbildningarna bör stärkas genom skapandet av en nationell mångkonstnärlig forskarskola, är det enligt regeringens mening viktigt att en prövning av examenstillstånd för den konstnärliga licentiat- respektive doktorsexamen kan ske skyndsamt så att utbildningen inom forskarskolan ska kunna bedrivas utifrån de nya examensbeskrivningarna. Regeringen avser därför att ge Högskoleverket i uppdrag att utveckla kriterier för prövning av tillstånd att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå. De kvalitetsutvärderingar som genomfördes 2007 bör också kunna användas i det sammanhanget.

5.3 Konstnärlig forskning eller konstnärligt utvecklingsarbete?

Begreppet ”konstnärligt utvecklingsarbete” tillkom i samband med 1977 års högskolereform. Reformens principiella utgångspunkt var att all

eftergymnasial utbildning skulle samlas inom högskolans organisatoriska ram och att all högskoleutbildning skulle bygga på forskning. För de konstnärliga utbildningarna valde regeringen dock att inte ange forskning som grunden för utbildningen. Som en motsvarighet infördes i stället begreppet ”konstnärligt utvecklingsarbete” i lagen. I 1 kap. 2 § högskolelagen (1992:1434) anges att högskoleutbildning ska vila på *vetenskaplig eller konstnärlig grund* samt på beprövad erfarenhet och att högskolorna ska bedriva *forskning och konstnärligt utvecklingsarbete* samt annat utvecklingsarbete.

Alltsedan genomförandet av 1977 års högskolereform har det förts en diskussion om vad som närmare avses med konstnärligt utvecklingsarbete och konstnärlig forskning. Frågorna har främst handlat om graden av vetenskaplighet samt hur och med vilka mått konstnärligt utvecklingsarbete ska relateras till kunskapsbildning.

I början på 1990-talet gjordes en översikt av läget för det konstnärliga utvecklingsarbetet som redovisades i rapporten *Konstnärligt utvecklingsarbete* (Ds 1993:3). I rapporten beskrivs konstnärligt utvecklingsarbete som ett vitt begrepp, som i vissa fall ligger mycket nära konstnärligt arbete i allmän mening, i andra fall mycket nära forskning. Rapportförfattarna menade att en tydlig avgränsning var svår att göra. Samma bedömning gjorde regeringen i den forskningspolitiska propositionen *Forskning och förnyelse* (prop. 2000/01:3), där det konstnärliga utvecklingsarbetet definierades som en samlingsrubrik för aktiviteter på gränsen mellan konstnärligt skapande och forskning kring de konstnärliga processerna. I samma proposition utpekades åtta prioriterade forskningsområden. Ett av dem var forskning på det konstnärliga området och konstnärligt utvecklingsarbete. Här används alltså både begreppen forskning och konstnärligt utvecklingsarbete.

Regeringen konstaterar att under senare år har en successiv övergång börjat ske från användandet av begreppet ”konstnärligt utvecklingsarbete” till ”konstnärlig forskning”. I samband med att forskning har utvecklats och blivit en allt viktigare verksamhet vid de lärosäten som erbjuder konstnärlig utbildning har också de båda begreppen börjat användas delvis parallellt och överlappande. Samtidigt råder ingen samstämmighet kring hur begreppen ska användas.

Mot den bakgrunden görs i Regeringskansliets promemoria om förslag till examensbeskrivning för konstnärlig doktorsexamen m.m. (U2008/8022/UH) bedömningen att det kan finnas skäl att överge begreppet konstnärligt utvecklingsarbete i högskoleförfattningarna. Promemorian har remissbehandlats. Att helt överge begreppet konstnärligt utvecklingsarbete ifrågasätts dock av flera av de remissinstanser som yttrat sig över promemorian. *Högskoleverket* anser t.ex. att båda begreppen är relevanta, men att konstnärlig forskning bör användas i betydelsen ”konstnärlig verksamhet med särskilda krav på reflektion, dokumentation och kritisk granskning som bedrivs av forskarutbildade konstnärer” medan konstnärligt utvecklingsarbete bör definieras som ”dokumenterad konstnärlig verksamhet inom ramen för anställning vid konstnärlig utbildning”. Att likställa konstnärligt utvecklingsarbete med konstnärlig forskning skulle enligt *Högskoleverket* vara olyckligt för det konstnärliga området. *Kungl. Musikhögskolan i Stockholm* delar den uppfattningen och pekar på att en

sådan utveckling skulle kunna innebära att högt kvalificerade konstnärligt meriterade lärare i högskolan kan komma att utestängas från högskolans kompetensutveckling, meritering och utvecklingsarbete.

Regeringen anser inte att det finns anledning att göra en tydlig distinktion mellan begreppen konstnärlig forskning och konstnärligt utvecklingsarbete. Konstnärligt utvecklingsarbete infördes som begrepp i högskolelagen som det konstnärliga områdets motsvarighet till den vetenskapliga forskningen. Konstnärligt utvecklingsarbete bedrivs i dag delvis som konstnärliga forskningsprojekt, både inom och utom forskarutbildningen, delvis i form av konstnärliga utvecklingsprojekt som inte lämpligen kan kallas forskning. Sådana utvecklingsprojekt är dock viktiga som kompetensutveckling för lärare och därmed för utvecklingen av den konstnärliga utbildningen på grundnivå och avancerad nivå. Begreppen har alltså kommit att delvis överlappa varandra, men till viss del handlar det också om skilda verksamheter.

Enligt regeringens uppfattning är det nödvändigt att den konstnärliga forskningen kan utövas av såväl forskarutbildade som andra konstnärligt kompetenta personer som är anställda vid ett lärosäte. Detta är särskilt angeläget, eftersom konstnärlig forskning och konstnärlig forskarutbildning fortfarande är relativt nytt i högskolan. Att, som Högskoleverket föreslår, förutsätta att konstnärlig forskning måste utföras av disputerade innebär enligt regeringens uppfattning att öppna för en utveckling där de traditionella vetenskapliga synsätten på forskning sätter normen för det konstnärliga området och därmed riskerar att försena utvecklingen av den konstnärliga forskningen utifrån sin särart. Enligt regeringens mening är det viktigt att det konstnärliga utvecklingsarbetet och den konstnärliga forskningen får utrymme att utvecklas utifrån de principer och angreppssätt som bäst gynnar det konstnärliga området, och då är inte kravet på att den som forskar ska vara disputerad den centrala utgångspunkten.

Regeringen har i och med ställningstagandet för ett införande av konstnärliga examina på forskarnivå redogjort för sin syn på den konstnärliga forskningens särskilda förutsättningar. I ett senare skede kan det enligt regeringens uppfattning finnas skäl att se över användningen av begreppet konstnärligt utvecklingsarbete i högskolelagen för att på sikt ersätta det med mer rättvisande begrepp för konstnärlig forskning, utveckling och kunskapsbildning.

Regeringens förslag: Ansvaret för forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och utbildning på forskarnivå ska ligga på en fakultetsnämnd. Vid universitet eller högskolor med konstnärlig utbildning får det i stället för en fakultetsnämnd finnas ett organ som ansvarar för konstnärlig forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och konstnärlig utbildning på forskarnivå. Om det inte inrättas något särskilt organ för den konstnärliga utbildningen på grundnivå och avancerad nivå, ska organet ansvara också för denna utbildning. Såväl vetenskapligt som konstnärligt kompetenta lärare inom fakultetsnämndens ansvarsområde ska få välja ledamöterna i fakultetsnämnden och, liksom andra vetenskapligt eller konstnärligt kompetenta personer, väljas till ledamöter.

Promemorians förslag: Nämnden för konstnärligt utvecklingsarbete bör ges ansvaret för den konstnärliga utbildningen på forskarnivå.

Remissinstanserna: Drygt en tredjedel av remissinstanserna är positiva till förslaget. En invändning som har framförts av bl.a. *Lunds universitet*, *Göteborgs universitet* och *Dramatiska institutet* är att en sådan förändring skulle skapa vissa bekymmer för de lärosäten som har inrättat konstnärliga fakulteter och administrerar den konstnärliga utbildningen på forskarnivå via en fakultetsnämnd. Det bör därför enligt *Lunds universitet*, *Göteborgs universitet*, *Kungl. Konsthögskolan* och *Kungl. Musikhögskolan* vara fritt för universitet och högskolor där det finns fakultetsnämnd att avgöra om det organisatoriska ansvaret för den konstnärliga utbildningen på forskarnivå ska läggas på nämnden för konstnärligt utvecklingsarbete eller på fakultetsnämnden. Dessa instanser föreslår att det i 2 kap. 5 a § högskolelagen görs en justering som innebär att det vid universitet och högskolor ska finnas en nämnd som ska ansvara för det konstnärliga utvecklingsarbetet, och att det organet också får ansvara för konstnärlig utbildning på forskarnivå, om universitetet eller högskolan har tillstånd att utfärda examina inom sådan utbildning. *Göteborgs universitet*, *Luleå tekniska universitet*, *Karlstads universitet*, *Växjö universitet*, *Sveriges lantbruksuniversitet*, *Danshögskolan* och *Kungl. Musikaliska Akademien* anser att fakultetsnämnden, om den ansvarar för konstnärlig utbildning på forskarnivå, bör kunna utvidgas med konstnärlig kompetens genom att konstnärligt meriterade lärare ges rösträtt och valbarhet.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 2 kap. 5 a § högskolelagen (1992:1434) är det fakultetsnämnden som har ansvar för forskning och utbildning på forskarnivå. Enligt 2 kap. 6 § högskolelagen ska flertalet av ledamöterna i fakultetsnämnden vara vetenskapligt kompetenta, och ledamöterna ska väljas av vetenskapligt kompetenta lärare inom nämndens ansvarsområde. I 3 kap. 3 § högskoleförordningen (1993:100) anges att med vetenskapligt kompetenta lärare avses professorer inom annat än konstnärlig verksamhet, andra lärare med en anställning för vilken det krävs doktorsexamen eller motsvarande vetenskaplig kompetens samt rådsforskare. Det innebär alltså att lärare inom

Det konstnärliga utvecklingsarbetet har i dag sin egen organisation. Enligt 3 kap. 6 § högskoleförordningen ska det vid högskolor med konstnärlig utbildning finnas en nämnd för konstnärligt utvecklingsarbete.

I och med regeringens bedömning i denna proposition om införandet av en konstnärlig doktorsexamen bör det övervägas vilket organ vid ett universitet eller en högskola som ska ha ansvaret för den konstnärliga utbildningen på forskarnivå. I Regeringskansliets promemoria om förslag till examensbeskrivning för konstnärlig doktorsexamen m.m. (U2008/8022/UH) föreslås att nämnden för konstnärligt utvecklingsarbete ska ges ansvaret för konstnärlig utbildning på forskarnivå. Ett stort antal remissinstanser, däribland *Lunds universitet*, *Göteborgs universitet*, *Luleå tekniska universitet*, *Karlstads universitet*, *Danshögskolan*, *Kungl. Konsthögskolan* och *Kungl. Musikaliska Akademien*, är dock kritiska till förslaget och anser att vid universiteten och högskolor med vetenskapsområde bör ansvaret i stället kunna ligga på en fakultetsnämnd och att fakultetsnämnden ska kunna utvidgas med konstnärlig kompetens.

Med beaktande av remissinstansernas synpunkter på förslaget i promemorian föreslår regeringen att det organisatoriska ansvaret för den konstnärliga utbildningen på forskarnivå ska kunna läggas antingen på nämnden för konstnärligt utvecklingsarbete eller på en fakultetsnämnd. Regeringen föreslår med anledning av det att fakultetsnämnden ska ansvara också för konstnärligt utvecklingsarbete, om inte det ansvaret läggs på ett särskilt organ. Därigenom står det universitet och högskolor med tillstånd att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå fritt att själva lägga det organisatoriska ansvaret på det organ som utifrån lärosätets interna organisation är bäst lämpat att ha uppgiften. Det kan i det sammanhanget finnas anledning att se över benämningen på nämnden för konstnärligt utvecklingsarbete så att även konstnärlig forskning kan uttryckas i benämningen.

För att möjliggöra en valfrihet angående vilket organ som ska ansvara för konstnärlig utbildning på forskarnivå behöver en del av vad som i dag anges i högskoleförordningens bestämmelser om nämnden för konstnärligt utvecklingsarbete i stället anges i lagen. Regeringen föreslår således att det ska införas en bestämmelse i högskolelagen som anger att det vid universitet och högskolor med konstnärlig utbildning i stället för en fakultetsnämnd får finnas ett organ som ansvarar för konstnärlig forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och konstnärlig utbildning på forskarnivå. Liksom i dag framgår av högskoleförordningens bestämmelser om nämnden för konstnärligt utvecklingsarbete ska det organ som ansvarar för konstnärlig forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och konstnärlig utbildning på forskarnivå ansvara också för den konstnärliga utbildningen på grundnivå och avancerad nivå, om det inte inrättas något särskilt organ för denna utbildning.

Om en fakultetsnämnd ska ansvara för konstnärlig utbildning på forskarnivå, är det enligt regeringens mening rimligt att ledamöterna i den har konstnärlig kompetens. Regeringen föreslår därför att bestämmelsen om fakultetsnämndens sammansättning i högskolelagen

ändras så att vetenskapligt *eller konstnärligt* kompetenta lärare inom fakultetsnämndens ansvarsområde eller andra personer som är vetenskapligt eller konstnärligt kompetenta, ska kunna väljas till ledamöter. Vidare föreslås en bestämmelse om att flertalet av ledamöterna ska vara sådana vetenskapligt eller konstnärligt kompetenta personer och att ledamöterna ska väljas av vetenskapligt eller konstnärligt kompetenta lärare inom fakultetsnämndens ansvarsområde. Eftersom kopplingen till fakultetsnämndens ansvarsområde finns uttryckt i lagen, kommer det att i varje enskilt fall framgå i vilken utsträckning som vetenskaplig respektive konstnärlig kompetens är relevant. Genom en sådan ändring får förslaget om införandet av en ny konstnärlig examenskategori på forskarnivå en tydlig återspeglning i högskolelagens bestämmelser vad gäller forskningens och forskarutbildningens organisation.

6 En ny ordning för att få utfärda examina på forskarnivå

I detta kapitel redovisas regeringens förslag och bedömningar om förutsättningarna för att få utfärda examina på forskarnivå. De allmänna riktlinjerna för dessa förslag och bedömningar har presenterats i propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160).

I kapitel 5 har regeringen redovisat sin bedömning att examenskategorierna konstnärliga examina bör införas även på forskarnivå samt att det medför att nuvarande examina på forskarnivå bör benämnas generella examina på forskarnivå. Förslagen och bedömningarna i detta kapitel avser både generella och konstnärliga examina på forskarnivå när inte annat anges särskilt.

6.1 Bakgrund och nuvarande bestämmelser

Vetenskapsområde

Enligt nuvarande bestämmelser i 1 kap. 12 § högskolelagen (1992:1434) får examina på forskarnivå avläggas vid universiteten. Vid andra högskolor får sådana examina avläggas inom de vetenskapsområden som finns vid högskolan med stöd av beslut enligt 2 kap. 5 § i samma lag. Av 2 kap. 5 § framgår att det för utbildning på forskarnivå finns de vetenskapsområden som riksdagen bestämt. I 3 kap. 1 § högskoleförordningen (1993:100) anges att dessa vetenskapsområden är humanistisk-samhällsvetenskapligt, medicinskt, naturvetenskapligt och tekniskt vetenskapsområde. Det framgår vidare av 2 kap. 5 § högskolelagen att vetenskapsområdena finns vid universiteten och att regeringen kan fatta beslut om att ett eller flera vetenskapsområden ska finnas vid en högskola. Ett sådant beslut får meddelas, om utbildning på grundnivå och avancerad nivå samt forskning vid högskolan har en sådan

kvalitet och omfattning inom vetenskapsområdet att utbildning på forskarnivå kan bedrivas på en hög vetenskaplig nivå. Prop. 2008/09:134

Den nuvarande regleringen om vetenskapsområden, som trädde i kraft den 1 januari 1999, beslutades efter förslag i propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141, bet. 1997/98:UbU3, rskr. 1997/98:12). Vetenskapsområdena ersatte de tidigare tio fakulteter som forskningen var indelad i och som utgjorde grund för såväl resurstilldelning som rätt att utfärda forskarexamina. Även rätten för universitet och högskolor att anställa professorer var tidigare knuten till innehav av fakultet. Högskolor utan fakultet behövde Högskoleverkets tillstånd för att anställa professorer. I ovan nämnda proposition föreslog regeringen att alla högskolor självständigt skulle få anställa professorer, men ansåg att högskolor som inte är universitet skulle prövas innan de skulle kunna få rätt att anordna forskarutbildning. Regeringen anförde att högskolor som uppnått tillräcklig bredd och specialisering inom grundutbildning och forskning inom ett antal närliggande ämnen inom något av de fyra vetenskapsområdena skulle kunna få rätt att anordna forskarutbildning och utfärda doktorsexamen inom det vetenskapsområdet. Forskningen vid högskolan ansågs inte behöva omfatta hela vetenskapsområdet. För att få ett vetenskapsområde krävdes vidare enligt vad regeringen anförde i propositionen goda infrastrukturella förutsättningar för att bedriva grundutbildning och forskarutbildning samt goda internationella kontakter. Förslaget var enligt regeringen ägnat att uppmuntra högskolorna att specialisera sig och koncentrera sina resurser så att verksamheten vid respektive lärosäte skulle kunna utvecklas optimalt utifrån respektive högskolas förutsättningar.

Ursprungligen var det Högskoleverket som beslutade om vetenskapsområde. Med anledning av budgetpropositionen för 1999 (prop. 1998/99:1, utg.omr. 16, bet. 1998/99:UbU1, rskr. 1998/99:98) ändrades dock ordningen fr.o.m. den 1 april 1999 så att regeringen i stället för Högskoleverket beslutar om vetenskapsområde, med motiveringen att det är regeringen som har att göra en samlad bedömning av behovet av resurser till forskning och forskarutbildning. Före den ändringen hade Högskoleverket beslutat om att tilldela vetenskapsområden till Högskolan i Karlskrona/Ronneby (numera Blekinge tekniska högskola), Högskolan i Växjö (numera Växjö universitet) och Högskolan i Örebro (numera Örebro universitet). Därefter har regeringen beslutat om att ett vetenskapsområde ska finnas vid Högskolan i Kalmar, Malmö högskola, Mälardalens högskola respektive Mithögskolan (numera Mittuniversitetet).

Utöver dessa högskolor har Högskolan i Jönköping tillstånd att utfärda doktorsexamen och licentiatexamen inom humanistisk-samhällsvetenskapligt vetenskapsområde, utom i ämnet statsvetenskap. Eftersom Högskolan i Jönköping inte har staten som huvudman gäller dock inte högskolelagens bestämmelser om vetenskapsområde, utan högskolan har fått examenstillstånd enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina. Före 2004 hade högskolan tillstånd att utfärda doktorsexamen och licentiatexamen i ämnena företagsekonomi, handelsrätt, nationalekonomi och statsvetenskap.

Den reformering av högskolan som skedde 1993 efter förslag i propositionen Universitet och högskolor – frihet för kvalitet (prop. 1992/93:1, bet. 1992/93:UbU3, rskr. 1992/93:103) innebar bl.a. att det tidigare centralt reglerade linjesystemet ersattes med en examensordning, som syftade till att bl.a. ange krav och inriktning för olika examina och att genom målformuleringar i examensbeskrivningar tillhandahålla ett instrument för kvalitetskontroll. Beskrivningar för generella examina, konstnärliga examina och yrkesexamina finns i dag i bilaga 2 till högskoleförordningen, i bilagan till förordningen (1993:221) för Sveriges lantbruksuniversitet samt i bilagan till förordningen (2007:1164) för Försvarshögskolan. Före den 1 juli 2007 fanns det dock inte någon examensbeskrivning för licentiatexamen eller doktorsexamen, utan endast en hänvisning till de bestämmelser om utbildningens omfattning för licentiatexamen och doktorsexamen som framgick av högskoleförordningen. I och med den utbildnings- och examensreform som genomfördes efter förslag i propositionen Ny värld – ny högskola (prop. 2004/05:162, bet. 2005/06:UbU3, rskr. 2005/06:160, bet. 2005/06:UbU15, rskr. 2005/06:214) gjordes en översyn av examensordningen som innebar bl.a. att examensbeskrivningar infördes för licentiatexamen och doktorsexamen. Den reformen innebar också att den högre utbildningen indelades i tre nivåer: grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Konstnärliga examina infördes som en ny examenskategori på grundnivå och avancerad nivå.

De första åren efter 1993 års reform föreskrevs i förordningen vilka lärosäten som fick utfärda respektive examen. När Högskoleverket inrättades 1995 överfördes till verket uppgiften att besluta om vid vilka lärosäten som olika examina skulle få utfärdas, som en del av uppgiften att pröva kvaliteten i högskoleutbildningen. I förarbetena till denna förändring, propositionen Ett högskoleverk (prop. 1994/95:165, s.22), anfördes att Högskoleverket skulle pröva de kvalitetsmässiga förutsättningarna och att Högskoleverket också i efterhand kunde återkalla en examensrätt om det visar sig att utbildningen inte uppfyller kvalitetskraven.

Förfarandet kring beslut om examenstillstånd för examina inom grundläggande högskoleutbildning fick en mer utförlig reglering i 1 kap. 11–11 a §§ högskolelagen (1992:1434) efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 2001 (prop. 2000/2001:1, utg.omr. 16, bet. 2000/01:UbU1, rskr. 2000/01:99). Av 1 kap. 11 § framgår numera att prövningen av de kvalitetsmässiga förutsättningarna ska göras utifrån de mål som har fastställts av riksdag och regering, dvs. de krav som ställs på utbildningen i 1 kap. högskolelagen och de särskilda krav som finns i förordningsbestämmelser. Regeringen anförde vidare i propositionen att det av framför allt rättssäkerhetsskäl var viktigt att det tydligt framgår under vilka förutsättningar ett beslut kan fattas om att en examen inte längre får utfärdas. Det föreskrivs därför i 1 kap. 11 a § att högskolan måste beredas tillfälle att inom en viss tid avhjälpa de påtalade bristerna innan ett examenstillstånd dras in. Även studenternas ställning regleras i den situation som uppkommer om ett examenstillstånd återkallas.

När det gäller forskarutbildningen ansåg dock regeringen i ovannämnda proposition att gällande regelverk gav goda garantier för en hög kvalitet i forskarutbildningen och att någon motsvarande reglering inte behövdes när det gällde forskarutbildningen. Som exempel framhölls att forskarutbildningsämnen inrättas av fakultetsnämnden, där flertalet ledamöter ska vara vetenskapligt kompetenta, och att en kontinuerlig kvalitetsgranskning sedan sker bl.a. genom de offentliga disputationer som äger rum i ämnet, då minst en av ledamöterna i betygsnämnden ska komma från ett annat lärosäte eller en annan fakultetsnämnd. Underlaget till de förändringar som genomfördes 2001 var departementspromemorian Kvalitetssäkring och examenstillstånd i högskolan (Ds 2000:25). Där påpekades att regeringen alltid har möjlighet att återkalla ett beslut om att ett vetenskapsområde, och därmed följande rätt att utfärda forskarexamina inom området, ska finnas vid högskolan.

Sammanfattningsvis finns det i dag när det gäller vilka lärosäten som kan få utfärda olika examina ett regelverk för examina på grundnivå och avancerad nivå och ett annat för examina på forskarnivå.

6.2 Tillstånd att utfärda examina på forskarnivå

6.2.1 En ny ordning för tillstånd att utfärda examina på forskarnivå

Regeringens förslag: Högskoleverket beslutar om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå för högskolor som inte är universitet.

Regeringens bedömning: Beslut om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå bör avse ett avgränsat område.

Resursutredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Utredningen föreslår dock att högskolor ska först kunna ansöka om examenstillstånd och därefter kunna ansöka om fasta forskningsresurser till en forskningsprofil.

Remissinstanserna: Samtliga av det trettiotal remissinstanser som tar ställning till förslaget stödjer att högskolor ska kunna få tillstånd att utfärda examina på forskarnivå inom smalare områden än dagens vetenskapsområden. Bland dessa remissinstanser återfinns bl.a. *Lunds universitet, Göteborgs universitet, Karolinska institutet, Malmö högskola, Högskolan Dalarna* och *Högskoleverket*.

Samtliga remissinstanser som kommenterar förslaget om att Högskoleverket bör bemyndigas att besluta om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå stödjer det, inklusive *Högskoleverket*, men med undantag för *Sveriges lantbruksuniversitet*. Sveriges lantbruksuniversitet ifrågasätter om Högskoleverket är rätt instans att pröva kvaliteten i utbildning på forskarnivå mot bakgrund av att en sådan prövning huvudsakligen innebär en bedömning av forskningsmiljön och dess förmåga att skapa goda förutsättningar för den läroprocess som ett avhandlingsarbete innebär. Däremot anser Sveriges lantbruksuniversitet att prövningen av kvaliteten i själva utbildningsdelen är mer i linje med Högskoleverkets nuvarande kompetens.

Utbildningen på forskarnivå är den högsta nivån inom utbildningsväsendet, och den är mycket resurskrävande. Den är också en strategiskt viktig utbildning i ett samhälle som blir alltmer beroende av att utveckla och omsätta ny kunskap. Det är därmed viktigt att den bedrivs med hög kvalitet. Tilldelning av examenstillstånd är ett grundläggande instrument för kvalitetssäkring, som enligt regeringens mening bör användas som ett sätt att säkra att de lärosäten som bedriver utbildning på forskarnivå har de förutsättningar som kan anses krävas. Men principerna för examenstillstånd bör också ha den funktionen att begränsade resurser och skattemedel används effektivt genom att profilering, arbetsfördelning och kraftsamling främjas. Regeringen gör bedömningen att nuvarande ordning med vetenskapsområden inte uppfyller dessa krav och redogör i det följande för skälen för det.

Nuvarande ordning med vetenskapsområden har inte uppnått sina syften

Som framgår av bakgrunden i avsnitt 6.1 får examina på forskarnivå, förutom vid universiteten, utfärdas vid en högskola inom ett vetenskapsområde som regeringen har beslutat ska finnas vid högskolan. Förutsättningarna för ett sådant beslut är att utbildningen och forskningen vid högskolan har en sådan kvalitet och omfattning inom vetenskapsområdet att utbildning på forskarnivå kan bedrivas på en hög vetenskaplig nivå. Det krävs dock inte att forskningen ska spänna över hela vetenskapsområdet, utan det räcker enligt vad den dåvarande regeringen anförde i propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141, s. 55) att högskolan uppnått tillräcklig specialisering och bredd inom ett antal närliggande ämnen. Beslut om ett vetenskapsområde betyder också att högskolan får ett anslag för det vetenskapsområdet, och förutom de kvalitetsmässiga förutsättningarna krävs därmed en bedömning av det statsfinansiella utrymmet för ett resurstillskott, vilket uttryckts i bl.a. budgetpropositionen för 1999 (prop. 1998/99:1, utg.omr. 16, s. 106) och budgetpropositionen för 2000 (prop. 1999/2000:1, utg.omr. 16, s. 112). Det har varit skälet till att ett antal ansökningar om vetenskapsområde över huvud taget inte har blivit föremål för en kvalitetsprövning.

Den dåvarande regeringens uttalade syfte med nuvarande ordning med vetenskapsområden var enligt propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation att uppmuntra de mindre och medelstora högskolorna att specialisera sig och koncentrera sina resurser så att forskningen skulle kunna utvecklas optimalt efter de olika högskolornas förutsättningar. Enligt Resursutredningens bedömning i sitt betänkande Resurser för kvalitet (SOU 2007:81) har dock dagens ordning delvis motverkat sitt syfte. Dagens fyra vetenskapsområden – humanistisk-samhällsvetenskapligt, naturvetenskapligt, tekniskt och medicinskt – omfattar mycket vida och heterogena forskningsfält, vilket enligt Resursutredningen ställer stora krav på bredd och djup i forskningen vid ett lärosäte. Enligt utredningen har möjligheten att få vetenskapsområden, och i förlängningen kunna ansöka om universitetsstatus (se kap. 8), lett till att lärosätena strävat efter en bredd i

sin verksamhet för att kunna uppfylla kraven, snarare än att – som syftet var – koncentrera sina resurser till sina främsta forskningsområden. Enligt utredningen har dagens ordning inte heller gett högskolorna de utvecklingsmöjligheter som avsågs med reformen, utan kommit att låsa fast lärosäten i former som utgör hinder för förnyelse av forskningen och för ett kraftfullt och strategiskt ledarskap, bl.a. genom att nya forskningsmiljöer ofta inte låter sig inordnas i ett av de fyra vetenskapsområdena, samtidigt som examenstillstånd inte har kunnat fås inom högt kvalificerade men smalare forskningsområden. I stället bedrivs i praktiken relativt omfattande forskarutbildning av högskolor som inte har relevant examenstillstånd.

Kritiken mot nuvarande ordning med vetenskapsområden är inte ny. När de första ansökningarna om vetenskapsområden skulle prövas ansåg inte bedömargruppen att någon av de sökande högskolorna borde tilldelas examensrätt inom ett helt vetenskapsområde, men menade att de skulle kunna få rätt att utfärda doktorsexamen i vissa ämnen eller grupper av ämnen. Högskoleverket ansåg att bedömargruppen hade tolkat regelverket för snävt och beslutade att de tre högskolor som prövades (Högskolan i Karlskrona/Ronneby, Högskolan i Växjö och Högskolan i Örebro) ändå skulle få vetenskapsområde. Verket konstaterade dock samtidigt att utformningen av systemet med vetenskapsområden delvis motverkade intentionerna med reformen och gjorde en framställan till regeringen om att en högskola skulle kunna få rätt att anordna forskarutbildning i *grupper av ämnen* (Vetenskapsområden: bedömning av tre högskolor, Högskoleverkets rapportserie 1998:27 R). Liknande kritik framfördes senare av Forskarutbildningsutredningen som i sitt betänkande *En ny doktorsutbildning – kraftsamling för excellens och tillväxt* (SOU 2004:27) föreslog att det borde bli möjligt att få examensrätt inom andra områden än vetenskapsområden, t.ex. områden som ligger i gränslandet mellan flera vetenskapsområden, som ofta också kan ha en nära koppling till arbetsmarknaden utanför högskolan. Utredningen bedömde att det skulle kunna stimulera till profilering och förnyelse jämfört med dagens ordning som ansågs ge incitament till en satsning på bredd.

Regeringen anser, i likhet med Resursutredningen och de tidigare utredningar som framfört liknande kritik, att nuvarande system medför att högskolorna tenderar att bredda sin verksamhet utifrån den av riksdagen fastlagda indelningen i vetenskapsområden i stället för att koncentrera verksamheten till de områden inom vilka de har bäst förutsättningar att bli framgångsrika. De stora ansträngningar som flera högskolor gjort för att kunna få ett vetenskapsområde har dessutom inte blivit föremål för en kvalitetsprövning, eftersom regeringen inte sett något statsfinansiellt utrymme för den resursmässiga uppbyggnad som angetts som en förutsättning för tilldelning av vetenskapsområde. Att ge möjlighet att utfärda examina inom ett helt vetenskapsområde kan enligt regeringens mening också ifrågasättas ur ett kvalitetssäkringsperspektiv, eftersom högskolorna då får frihet att utfärda examina inom ett långt vidare fält än de områden som varit föremål för prövning. Dagens ordning främjar därmed enligt regeringens mening varken hög kvalitet, ett effektivt resursutnyttjande eller dynamik och förnyelse i det svenska högskolelandskapet.

Ett tänkbart alternativ till dagens ordning med vetenskapsområden skulle kunna vara ett tudelat system där utbildning på forskarnivå bara bedrivs vid universiteten. Det skulle dock enligt regeringens mening hämma dynamiken i svensk högre utbildning och forskning och inte vara det bästa sättet att främja kvalitet. Förstklassig forskning – och forskarutbildning – kan bedrivas vid såväl större som mindre lärosäten. Det finns också anledning att ta vara på de mindre högskolornas starka sidor, t.ex. att forskningen där ofta sker i nära samverkan med aktörer utanför högskolan, vilket kan främja en forskarutbildning som är anpassad till arbetsmarknaden utanför högskolan. De högskolor som inte är universitet ska därför enligt regeringens mening fortsatt kunna ges möjlighet att utfärda examina på forskarnivå inom områden där de har särskilt goda förutsättningar.

Regeringen anser dock att ordningen för högskolor att få utfärda examina på forskarnivå på ett antal punkter bör utformas annorlunda än dagens ordning med vetenskapsområden.

För det första bör en ny ordning enligt regeringens mening mycket tydligare än i dag främja profilering och kvalitet. Det kan åstadkommas genom att tillstånd ges för smalare områden än dagens vetenskapsområden och bara för det område som faktiskt prövats. Därmed uppnås en starkare kvalitetssäkring samtidigt som en högskola har incitament att koncentrera sina resurser till de profilområden där den har särskilt goda förutsättningar.

Ordningen för få utfärda examina på forskarnivå bör för det andra underlätta tvärvetenskaplighet och stimulera till ökad samverkan med det omgivande samhället i högre utsträckning än dagens ordning. Det kan åstadkommas genom att regelverket inte som i dag begränsar examensrätten till vissa på förhand bestämda områden eller traditionella ämnen eller discipliner.

Slutligen bör en högskolas ansökan om att få utfärda examina på forskarnivå prövas utifrån högskolans befintliga resursmässiga förutsättningar. Högskolor som har fått ett vetenskapsområde har tillförts extra resurser inom vetenskapsområdet för att kunna utveckla och bedriva forskarutbildningen. Detta har i praktiken inneburit en begränsning av antalet ansökningar om vetenskapsområden som varit möjliga att bevilja till det antal som riksdag och regering har sett statsfinansiellt utrymme för att avsätta resurser till att bygga upp över ett antal år.

Enligt Resursutredningens förslag skulle en högskola först kunna ansöka om examenstillstånd och därefter kunna ansöka om resurser till en s.k. forskningsprofil inom området. Högskolorna skulle enligt utredningen inte ha andra fasta forskningsanslag. Regeringen har dock i propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50) valt att inte lämna ett sådant förslag som utredningen förordade angående forskningsprofiler. I stället införs efter riksdagens beslut (bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160) fr.o.m. 2009 ett resurstilldelnings-system för lärosätenas fasta forskningsresurser som innebär att en del av resurserna fördelas utifrån kvalitetskriterier. Det systemet omfattar både

universitet och högskolor och för in en dynamik som gör att ett universitets eller en högskolas strategiska profilering kan ge utslag i form av mer resurser. Alla lärosäten ges också en basfinansiering för forskning. Enligt regeringens mening bör en högskolas strategiska profilering dessutom, vid sidan av resurstilldelningssystemet, kunna ge utslag i form av tillstånd att utfärda examina på forskarnivå.

Enligt regeringens bedömning bör kopplingen mellan tillstånd att utfärda examina på forskarnivå och tilldelning av direkta statliga anslag framöver inte skilja sig från vad som gäller tillstånd att utfärda examina på andra nivåer. I samband med att Högskoleverket inrättades och bemyndigades att besluta om examenstillstånd framhöll regeringen i propositionen Ett Högskoleverk (prop. 1994/95:165, s 22) att verket i sådana fall skulle pröva de kvalitetsmässiga förutsättningarna, och att den utökade examensrätten skulle rymmas inom redan befintliga resurser. Önskemål om ökade resurser förutsattes en högskola ta upp i vanlig ordning med regeringen inom ramen för budgetprocessen. Regeringen anser att den ordningen bör gälla även för tillstånd att utfärda examina på forskarnivå. I prövningen av förutsättningarna att utfärda examina på forskarnivå bör alltså inte eventuella framtida resurstillskott vägas in.

Med de utgångspunkter som angivits ovan föreslår regeringen att tillstånd att utfärda examina på forskarnivå ska kunna ges till andra högskolor än universitet enligt i huvudsak samma ordning som i dag gäller för tillstånd att utfärda examina på grundnivå och avancerad nivå.

Enligt nuvarande bestämmelser i högskolelagen (1992:1434) beslutar regeringen vid vilka högskolor som examina på grundnivå respektive avancerad nivå får avläggas. Regeringen får meddela föreskrifter om att någon annan myndighet får besluta i dessa frågor. Med stöd av det har regeringen i 6 kap. 25 § högskoleförordningen (1993:100) föreskrivit att Högskoleverket får besluta vid vilka högskolor som varje examen på grundnivå och avancerad nivå får avläggas. Tidigare pekades Högskoleverket ut redan i lagtexten, men det ändrades i samband med införandet av masterexamen för att möjliggöra ett senare ställningstagande om huruvida regeringen eller Högskoleverket skulle besluta om den nya examen (Ny värld – ny högskola, prop. 2004/05:162, s. 131). Som framgår av ovan nämnda bestämmelse i högskoleförordningen beslutar Högskoleverket om alla examina på grundnivå och avancerad nivå, utan undantag för masterexamen.

Enligt regeringens bedömning är det lämpligt att den myndighet som ansvarar för kvalitetsutvärdering också beslutar om tillstånd att utfärda examina. Regeringen anser därför att Högskoleverket ska få besluta om tillstånd att utfärda generella examina i utbildning på forskarnivå för andra högskolor än universitet och, enligt vad som anförts i avsnitt 5.2, om tillstånd att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå för såväl universitet som högskolor. Eftersom Högskoleverket då kommer att vara den myndighet som beslutar om examenstillstånd på alla utbildningsnivåer och för både universitet och högskolor, föreslår regeringen att det för tydlighetens skull anges direkt i högskolelagen.

Regeringen föreslår således att Högskoleverket beslutar om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå för högskolor som inte är universitet. Som framgår av avsnitt 5.2 avser regeringen att meddela föreskrifter om

att tillstånd ska krävas för såväl universitet som högskolor för att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå. Högskoleverket föreslås där besluta också om sådana tillstånd.

Tillstånd att utfärda examina kan i dag antingen avse en viss examen utan begränsning eller avse en examen i ett visst ämne eller område eller med en viss inriktning. Detta framgår inte direkt av ordet *examina* i lagen, men av vad som det anfördes i propositionen Universitet och högskolor – frihet för kvalitet (prop. 1992/93:1, s. 39-40) när examensbegreppet infördes i den nya högskolelagen framgår att rätten att utfärda generella examina avsågs kunna begränsas till att avse vissa ämnen. Så har också skett när högskolor har fått tillstånd att utfärda magisterexamen i vissa ämnen och senare masterexamen inom vissa områden.

För alla generella examina utom masterexamen har numera samtliga statliga universitet och högskolor ett generellt tillstånd, utan begränsning till vissa ämnen eller områden. Ett sådant generellt tillstånd bör enligt regeringens bedömning i det föregående om behovet av profilering inte ges när det gäller examina på forskarnivå. Det bör därför framgå av förordningsbestämmelser att ett tillstånd att utfärda examina på forskarnivå ska avse ett visst avgränsat område. Regeringens närmare överväganden om det, och om vilka krav som i övrigt ska ställas på utbildningen, utvecklas närmare i avsnitt 6.2.2. I avsnitt 6.2.3 föreslår regeringen att nuvarande bestämmelser om vetenskapsområde tas bort och redogör för konsekvenserna av det.

Som framgår av avsnitt 6.2.2 kommer det vid prövningen av tillstånd att utfärda examina på forskarnivå behövas en bedömning inte bara av de utbildningsmässiga förutsättningarna i vanlig mening utan även av forskningsmiljöns kvalitet, vilket är en delvis ny uppgift för Högskoleverket. Regeringen förutsätter att Högskoleverket i sina bedömargrupper ser till att ha den kompetens som krävs för sådana bedömningar.

För enskilda utbildningsanordnare beslutar regeringen om tillstånd enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina. Någon förändring av det föreslås inte.

Regeringens förslag: Ett tillstånd att utfärda examina på forskarnivå får lämnas bara om utbildningen uppfyller de krav som i 1 kap. högskolelagen ställs på utbildningen och de särskilda krav som finns i förordning. Dessutom ska det i ett rikstäckande perspektiv finnas ett allmänt intresse av att examina får utfärdas.

Regeringens bedömning: Tillstånd att utfärda generella examina på forskarnivå bör få lämnas till en högskola inom ett visst angivet område, om utbildningen och forskningen vid högskolan har en sådan kvalitet och omfattning att utbildning på forskarnivå inom området kan bedrivas på en hög vetenskaplig nivå och med goda utbildningsmässiga förutsättningar i övrigt.

Resursutredningens förslag: En högskola bör kunna få tillstånd att utfärda examina på forskarnivå i ämnen, om utbildning på grundnivå och avancerad nivå samt forskning vid högskolan har en sådan kvalitet och omfattning inom ämnet att utbildning på forskarnivå kan bedrivas på en hög vetenskaplig nivå. Kraven för att ge högskolor examensrätt på forskarnivå bör vara höga. För att säkerställa att det är det lärosäte som får utfärda examen som också i praktiken ansvarar för utbildningen föreslår utredningen att huvudhandledaren ska vara anställd vid samma lärosäte som det där doktoranden är antagen.

Remissinstanserna: Samtliga av det trettiotal remissinstanser som tar ställning till förslaget stödjer att högskolor ska kunna få tillstånd att utfärda examina på forskarnivå inom smalare områden än dagens vetenskapsområden. Bland dessa remissinstanser återfinns bl.a. *Lunds universitet, Göteborgs universitet, Karolinska institutet, Malmö högskola, Högskolan Dalarna* och *Högskoleverket*. Några instanser har synpunkter på hur examenstillståndet avgränsas. *Uppsala universitet, Lunds universitet, Umeå universitet, Högskolan i Kalmar, Malmö högskola* och *Högskoleverket* menar att det är viktigt att undvika för smala examensrätter. Bl.a. *Högskoleverket* och *Umeå universitet* pekar på begrepp som *ämnesområde* eller *profilområde* som alternativ. *Högskolan i Jönköping* anser att möjligheten till bred examensrätt motsvarande vetenskapsområden bör finnas kvar och att ett område för examensrätt, som bestäms i samband med ansökan, ska kunna variera i storlek och bredd. Inom ett sådant område bör, enligt *Högskolan i Jönköping*, lärosätena själva få inrätta forskarutbildningsämnen. *Högskolan i Halmstad* framhåller vikten av att ämnesbegreppet i sammanhanget klargörs så att processen för att få forskarutbildningsrättigheter inte försvåras av att skilda ämnesbegrepp används. *Sveriges förenade studentkårer* anser att även nya och tvärvetenskapliga ämnen bör kunna komma i fråga. *Sveriges universitetslärarförbund* lyfter fram möjligheterna till ämnesöverskridande forskning som en viktig kvalitetsaspekt som bör beaktas vid examensrättsprövningen, då även smala forskningsmiljöer genom samarbete med andra ämnen kan erbjuda kritisk massa.

Ett stort antal instanser, bl.a. *Lunds universitet, Stockholms universitet, Karolinska institutet, Högskolan i Jönköping, Högskolan i Borås, Högskolan Dalarna, Högskoleverket, Sveriges förenade studentkårer,*

Sveriges universitets- och högskoleförbund och *Sveriges universitetslärarförbund*, avstyrker en förordningsreglering av var huvudhandledaren för en doktorand ska vara anställd med hänvisning till att det är en inomakademisk fråga och att det kan finnas goda skäl för att ha en huvudhandledare från ett annat lärosäte. Prop. 2008/09:134

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Krav på utbildningen enligt lag och förordning

Enligt regeringens förslag och bedömning i avsnitt 5.2 och 6.2.1 ska Högskoleverket besluta om tillstånd att utfärda generella examina på forskarnivå för högskolor som inte är universitet och om tillstånd att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå för såväl universitet som högskolor. För att examenstillstånd ska ha en kvalitetssäkrande effekt måste det enligt regeringens mening ställas vissa krav för ett tillstånd. Regeringen föreslår att kraven ska uttryckas på samma sätt som i dag gäller för övriga examina enligt 1 kap. 11 § högskolelagen (1992:1434), dvs. de krav som ställs på utbildningen i 1 kap. högskolelagen och de särskilda krav som finns i förordning.

Kraven i 1 kap. högskolelagen omfattar allmänna kvalitetskrav på utbildningen vid universitet och högskolor samt de särskilda bestämmelserna för varje utbildningsnivå om vad utbildningen ska bygga på och vad som ska karaktärisera den. När det gäller utbildningen på forskarnivå ska den väsentligen bygga på de kunskaper som studenterna får inom utbildning på grundnivå och avancerad nivå eller motsvarande kunskaper och, utöver vad som gäller för utbildning på grundnivå och avancerad nivå, utveckla de kunskaper och färdigheter som behövs för att självständigt kunna bedriva forskning.

De särskilda kraven i förordningsbestämmelser gäller bl.a. examensbeskrivningarna för varje examen som finns i bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100), i bilaga till förordningen (1993:221) för Sveriges lantbruksuniversitet samt i bilaga till förordningen (2007:1164) för Försvarshögskolan. Examensbeskrivningar för licentiatexamen och doktorsexamen finns sedan den 1 juli 2007. Examensbeskrivningarna är ett viktigt instrument för kvalitetskontroll som kan användas både i löpande kvalitetsutvärderingar och som en utgångspunkt vid prövning av ansökan om examenstillstånd.

De särskilda kraven i förordningsbestämmelser kan även avse andra krav. I högskoleförordningen föreskrivs t.ex. i dag vissa förutsättningar, utöver vad som anges i lagen, i fråga om tillstånd att utfärda generella masterexamina. Nedan redogör regeringen för vilka krav som bör kunna ställas på forskningen och utbildningen vid en högskola för tillstånd att utfärda generella forskarexamina, vilket lämpligen kan regleras i förordning. Det blir då ett sådant särskilt krav som finns i förordningsbestämmelser.

Som regeringen anförde i avsnitt 6.2.1 bör tillstånd att utfärda examina på forskarnivå inte ges generellt utan vara begränsat. Resursutredningen föreslår att examenstillstånd ska ges inom ett *ämne*. Flera remissinstanser, bl.a. *Högskoleverket*, *Uppsala universitet*, *Högskolan i Kalmar*, *Högskolan i Halmstad* och *Sveriges förenade studentkårer*, har kommenterat förslaget. Synpunkterna har handlat dels om risken att miljön blir för liten inom ett enskilt ämne, dels om ämnesbegreppets oklarhet och dess förhållande till tvärvetenskapliga forskningsmiljöer.

Resursutredningen har inte definierat hur begreppet ämne har använts i utredningens förslag. De indelningar i ämnen och discipliner som sker under vetenskapens utveckling bör enligt regeringens mening inte definieras av statsmakterna, eftersom det är närmast ogörligt att följa vetenskapens utveckling och också riskerar att vara konserverande. Olika fakultets- och vetenskapsområden har också olika traditioner när det gäller hur brett eller smalt ett forskarutbildningsämne kan eller bör vara.

När regeringen i den forsknings- och innovationspolitiska propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50) skisserade det system för examenstillstånd på forskarnivå som behandlas i denna proposition, användes orden *område* och *forskningsområde*. Ordet forskningsområde används emellertid också i examensbeskrivningen för doktorsexamen. Regeringen anser att det inte nödvändigtvis bör finnas en direkt koppling mellan området för ett examenstillstånd och det forskningsområde som avses i examensbeskrivningen, vilket talar för att inte använda ordet forskningsområde i detta sammanhang.

Till skillnad från vad som gäller i dag är utgångspunkten i denna proposition att de examenstillstånd som provas och tilldelas inte ska bestämmas utifrån en i förväg bestämd indelning av forskningsverksamheten vid universitet och högskolor, utan utifrån den faktiska verksamhet som varje högskola söker examenstillstånd för. Det är alltså inte fråga om att ersätta begreppet vetenskapsområde med någon annan i förväg definierad avgränsning. När regeringen i det följande använder ordet *område* är det med utgångspunkten att använda ett så neutralt språkbruk som möjligt. Vad ett område för examenstillstånd på forskarnivå kan omfatta kan variera från fall till fall, och behöver inte heller sammanfalla med ett område som t.ex. tillstånd att utfärda masterexamen tilldelas i.

I den forsknings- och innovationspolitiska propositionen beskrev regeringen de smalare områden för vilka examenstillstånd framöver bedöms kunna tilldelas i som "ett eller flera forskarutbildningsämnen i kombination som tillsammans kan utgöra en naturlig enhet där en högskola har forskning, och förutsättningar att bedriva utbildning på forskarnivå, av hög kvalitet." Regeringen menar att den avgränsningen ligger nära de formuleringar om "ämne eller grupper av ämnen", "ämnesområden" m.m. som förekommit i remissinstansernas kommentarer. Även om regeringen i likhet med vissa remissinstanser bedömer att miljön i ett enskilt ämne i praktiken ofta kan komma att vara för liten för att uppfylla de krav som bör ställas, bör det avgörande med andra ord inte vara om det rör sig om *ett eller flera ämnen*. Däremot är

det viktigt att det rör sig om en *naturlig enhet*, dvs. ett examenstillstånd bör inte tilldelas för ett område som består av ett antal ämnen eller forskningsinriktningar som inte naturligt stödjer varandra utan endast har sammanfogats för syftet att ansöka om examenstillstånd. Det torde också vara avgörande för att de förutsättningar för att bedriva forskarutbildning av hög kvalitet som regeringen närmare redogör för i det följande ska vara för handen.

Forskningsmiljön och övriga förutsättningar för utbildningen

I dag krävs enligt 2 kap. 5 § högskolelagen för att ett vetenskapsområde ska tilldelas en högskola att utbildning på grundnivå och avancerad nivå samt forskning vid högskolan har en sådan kvalitet och omfattning inom vetenskapsområdet att utbildning på forskarnivå kan bedrivas på en hög vetenskaplig nivå. Resursutredningen föreslår att ett motsvarande krav fortsatt ska gälla för att en högskola ska få tillstånd att utfärda examina på forskarnivå.

Regeringen instämmer i att det finns skäl att ställa ett sådant krav, både för att ange att tillståndet ska avse ett visst område och för att något närmare ange vilka förutsättningar som bör finnas inom det området. I det följande redogör regeringen för de faktorer som enligt regeringens mening är viktiga för bedömningen av om tillstånd att utfärda generella examina på forskarnivå bör ges och som bör komma till uttryck i en förordningsbestämmelse om krav för tillstånd.

Utbildning på forskarnivå är en utbildning som till stor del bedrivs i form av egen forskning. Kvaliteten och omfattningen av den forskning som bedrivs vid högskolan, inom eller i anslutning till det område som ansökan om examenstillstånd avser, är därmed grundläggande förutsättningar som enligt regeringens mening måste beaktas vid en prövning av examenstillstånd. Även kvaliteten och omfattningen av utbildningen inom eller i anslutning till området är av betydelse för förutsättningarna för utbildning på forskarnivå, bl.a. genom att det ger en bild av den samlade kompetensprofilen vid högskolan.

Det är enligt regeringens mening viktigt att både den samlade forskningsmiljön och andra förutsättningar för utbildningen beaktas även ur ett doktorandperspektiv för att ge en samlad bild av doktoranders möjligheter till forskarutbildning av tillräckligt god kvalitet. Det innebär att den som ansöker om examenstillstånd måste visa dels att det finns en i sig högkvalitativ forskningsmiljö, men också att den miljön ur ett doktorandperspektiv är tillräckligt bred och stabil med förutsättningar för samspel med andra doktorander och att det finns handledningsresurser av tillräcklig omfattning och kvalitet, kursutbud, organisation, m.m. Det bör också finnas förslag till studieplaner för de ingående forskarutbildningsämnena och andra styrdokument, inklusive former för kvalitetssäkring.

Kvaliteten på den forskning som bedrivs inom området, forskningens djup, är viktig för doktorandernas förutsättningar att väsentligt bidra till kunskapsutvecklingen inom området. Omfattningen och bredden i miljön – i form av antal individer och den ämnesmässiga bredd de representerar – är samtidigt viktig för att ge tillgång till flera olika perspektiv och inriktningar och förutsättningar för en långsiktig utveckling av

Stabiliteten i förutsättningarna att bedriva utbildning på forskarnivå kan bedömas ur åtminstone två aspekter. Högskolan bör kunna göra troligt dels att det i ett längre tidsperspektiv kommer att finnas tillräcklig finansiering i form av direkta anslag och externa medel, dels att förutsättningarna i form av tillräckligt många lärare och forskare är tillräckligt stabila. Om en forskningsmiljö exempelvis är starkt beroende av någon enstaka extern finansiär eller av någon enstaka forskningsledare, kan det ifrågasättas om tillräcklig stabilitet finns för det långsiktiga åtagande som det innebär att anta doktorander. En utbildning på forskarnivå tar normalt fyra till fem år eller mer beroende på i vilken omfattning doktoranden undervisar eller utför annat arbete vid lärosätet. Det är därför viktigt att en bedömning av förutsättningarna ses i ett långsiktigt perspektiv.

En viktig faktor för stabiliteten är att den samlade forskningsmiljön har en stabil infrastruktur och är väl integrerad i högskolans verksamhet och strategier inom utbildning och forskning.

En doktorand behöver tillgång inte bara till den forskningsmiljö inom vilken hon eller han direkt verkar, utan också till väl utvecklade nätverk i den nationella och internationella forskarvärlden och med det omgivande samhället. Även sådana kontakter är därför relevanta att beakta i prövningen.

Sammanfattningsvis bör enligt regeringens mening en högskola för att få ett tillstånd att utfärda generella examina på forskarnivå inom ett visst område kunna visa att utbildningen och forskningen vid högskolan har en sådan kvalitet och omfattning att utbildning på forskarnivå inom området kan bedrivas på en hög vetenskaplig nivå och med goda utbildningsmässiga förutsättningar i övrigt. Det bör ankomma på regeringen att meddela bestämmelser om detta.

Regeringens bedömning angående tillstånd för universitet och högskolor att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå framgår av avsnitt 5.2. Förutsättningarna är delvis annorlunda för de konstnärliga examina. De grundläggande utgångspunkterna i det ovan anförda – att miljöns kvalitet, bredd och långsiktiga hållbarhet bedöms ur ett doktorandperspektiv – är dock tillämpliga även där.

Att inrätta nya forskarutbildningsämnen

Enligt 6 kap. 29 § högskoleförordningen ska fakultetsnämnden inom sitt ansvarsområde fastställa ämnen i vilka utbildning på forskarnivå ska anordnas. För varje sådant ämne ska fakultetsnämnden enligt 6 kap. 34 och 35 §§ högskoleförordningen fastställa en allmän studieplan som bl.a. anger utbildningens huvudsakliga innehåll och uppläggning samt vad som gäller för behörighet och urval och de prov som ingår.

Det följer inte av dagens regler vad som kan eller inte kan utgöra ett forskarutbildningsämne. Regeringen anser som redan nämnts att en central reglering inte klarar att följa vetenskapens dynamik och utveckling, och av regeringens bedömning i det föregående följer att ett examenstillstånd kan omfatta ett eller flera forskarutbildningsämnen.

Enligt regeringens bedömning bör det vara möjligt för en högskola att inom det område som examenstillståndet omfattar inte bara kunna ändra i befintliga studieplaner, utan också ändra ämnesindelningen och inrätta nya forskarutbildningsämnen.

Eftersom examenstillståndet inte avses vara vidare än det område som faktiskt prövats är dock en förutsättning att eventuella nya forskarutbildningsämnen ligger inom ramen för det tillstånd som högskolan har. Om verksamheten utvecklas på ett sätt som gör att högskolan anser sig ha förutsättningar att bedriva utbildning på forskarnivå inom ämnen som går utöver det tillstånd högskolan har, följer således att högskolan måste söka om ett nytt examenstillstånd.

Här kan naturligtvis gränsdragningsvårigheter uppkomma. Regeringen förutsätter att högskolorna är restriktiva och ansvarstagande i detta avseende. Om en högskola emellertid skulle inrätta forskarutbildningsämnen som går utöver det eller de tillstånd högskolan har, kan det fångas upp i Högskoleverkets löpande kvalitetsutvärderingar och leda till ifrågasättande av examenstillståndet och eventuellt beslut om att högskolan inte längre får utfärda en viss examen.

Närmare kriterier för prövningen

Även om prövningen ska utgå från den verksamhet som varje högskola söker examenstillstånd för bedömer regeringen att det kommer att finnas behov av att närmare precisera vissa gemensamma aspekter och kriterier för prövningar om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå. Med tanke på den stora variation som finns mellan olika ämnes- och vetenskapsområden, bl.a. när det gäller vad som anses vara en tillräckligt stor miljö, kommer det dock troligen att finnas gränser för hur detaljerade eller allmängiltiga sådana kriterier kan vara. Det finns all anledning att ta vara på den stora erfarenhet som finns vid universiteten när det gäller kvalitetskriterier i forskarutbildning. Det bör vara Högskoleverkets uppgift att i nära dialog med universitet och högskolor utveckla närmare kriterier.

Ett allmänt intresse i ett rikstäckande perspektiv

I propositionen Universitet och högskolor – frihet för kvalitet (prop. 1992/93:1) angavs att regeringen, när det tidigare centralt reglerade linjesystemet ersattes med en examensordning, fortsatt borde ha ett inflytande över lokaliseringen av olika utbildningar. Som skäl framhölls effektivitets- och kostnadsskäl när det gäller utbildningar som medför stora investeringskostnader och som kräver stora årliga driftskostnader eller behovet att garantera att vissa ämnen eller utbildningar finns vid åtminstone någon högskola. När Högskoleverket några år senare inrättades och fick till uppgift att besluta om tillstånd att utfärda examina, anfördes i propositionen Ett högskoleverk (prop.1994/95:165) att det – förutom kvalitetsmässiga förutsättningar – som en självklar förutsättning för att utvidga examensrätten ska föreligga ett nationellt intresse.

I nuvarande lydelse av 1 kap. 11 § högskolelagen anges som krav för tillstånd att utfärda examina på grundnivå och avancerad nivå att det i ett

rikstäckande perspektiv ska finnas ett allmänt intresse av att examina får utfärdas. Detta motsvarar vad som tidigare beskrevs som ett ”nationellt intresse” av att ett visst examenstillstånd ges, dvs. det allmänna samhällsintresset av att vissa utbildningar finns i hela landet och kan leda till examen (prop. 2000/2001:1, utg.omr.16).

Enligt regeringens förslag i denna proposition kommer samma regelverk för examenstillstånd för högskolor som inte är universitet att i stor utsträckning gälla examina på alla nivåer. Det finns enligt regeringens bedömning inte skäl att då undanta examina på forskarnivå från det som i dag anges i högskolelagen om att det i ett rikstäckande perspektiv ska finnas ett allmänt intresse av att examina får utfärdas. Detta krav föreslås därför i högskolelagen anges för examina på alla nivåer.

Huvudhandledarens hemvist och ansvaret för utbildningen vid samarbeten

Resursutredningen framhåller att ansvar och befogenheter bör hänga samman och att ”utlåning” av examensrätt, där ett universitet tar på sig ansvaret för doktorander vid en annan högskola inom ett område där universitetet saknar vetenskaplig kompetens, inte bör förekomma. Mot den bakgrunden föreslår utredningen att huvudhandledaren ska vara anställd vid samma lärosäte som det där doktoranden är antagen.

Remissopinionen har tydligt tagit avstånd från en förordningsreglering av var huvudhandledaren för en doktorand ska vara anställd. Regeringen anser att det kan finnas skäl att i vissa fall ha en huvudhandledare som inte är anställd på samma lärosäte som det där doktoranden är antagen, och bedömer därför inte att det bör införas någon sådan reglering som Resursutredningen föreslår.

Regeringen delar däremot utredningens bedömning att det lärosäte som har det formella ansvaret för utbildningen också ska ha det faktiska ansvaret och kompetensen för det. Det ska enligt regeringens uppfattning inte vara ett universitet som, genom att i praktiken lämna över genomförandet av utbildningen, bedömer om en annan högskola har förutsättningar att bedriva utbildning på forskarnivå inom ett område. En högskola som anser sig ha sådana förutsättningar ska i stället ansöka om examenstillstånd hos Högskoleverket.

Som vissa remissinstanser påpekat handlar forskarutbildnings-samarbeten mellan universitet och högskolor som saknar rätt att utfärda examina på forskarnivå normalt inte om ”utlåning” av examensrätt, utan om att högskolan t.ex. finansierar forskarutbildning av sina anställda lärare och att utbildningen delvis är förlagd till högskolan, men att det antagande universitetet har kompetens för och tar fullt ansvar för utbildningen. Sådana samarbeten bör naturligtvis fortsatt vara möjliga för lärosäten att ingå.

Regeringens förslag: Begreppet vetenskapsområde utmönstras ur högskolelagen (1992:1434).

Det ska finnas minst en fakultetsnämnd vid varje universitet och vid varje högskola där det får utfärdas examina på forskarnivå. För konstnärlig utbildning på forskarnivå får i stället ett särskilt organ ha ansvaret. Vid högskolor som inte är universitet får en fakultetsnämnds ansvarsområde för utbildning på forskarnivå bara avse de områden inom vilka högskolan har tillstånd att utfärda examina på forskarnivå.

Regeringen får meddela föreskrifter om i vilken utsträckning andra högskolor än universitet ska få utfärda examina på forskarnivå enligt äldre bestämmelser.

Begreppet vetenskapsområde utmönstras även ur lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina.

Regeringens bedömning: De högskolor som har tilldelats vetenskapsområde med stöd av 2 kap. 5 § högskolelagen (1992:1434) bör övergångsvis ha tillstånd att utfärda examina på forskarnivå inom vetenskapsområdet enligt nuvarande bestämmelser, dock längst t.o.m. utgången av 2010. Högskolor med vetenskapsområde bör ges tillstånd att därefter utfärda examina på forskarnivå för de områden inom vilka de i dag utfärdar examina på forskarnivå.

Resursutredningens förslag: Överensstämmer med regeringens förslag. Av utredningens förslag framgår dock inte vilket examenstillstånd som högskolor med vetenskapsområde ska ha efter att nuvarande reglering av vetenskapsområden avskaffas. Enligt utredningen bör högskolor med vetenskapsområde kunna ansöka om en eller flera forskningsprofiler enligt den ordning som utredningen föreslår för resurstilldelning till andra högskolor än universitet.

Remissinstanserna: De allra flesta remissinstanser, t.ex. *Lunds universitet*, *Göteborgs universitet*, *Karolinska institutet*, *Högskolan i Borås* och *Högskoleverket*, tillstyrker att nuvarande ordning med vetenskapsområden avskaffas. *Blekinge tekniska högskola* och *Verket för innovationssystem (Vinnova)* anser dock att vetenskapsområden bör behållas för att inte skapa för stora steg mellan nivåerna i högskolesystemet, vilket enligt dessa instanser skulle riskera att leda till bristande dynamik i systemet. *Blekinge tekniska högskola* menar också att det saknas konsekvensanalys av ett avskaffande och att det är oklart hur övergången till det nya systemet ska ske för högskolor som har vetenskapsområde. Bl.a. *Högskolan i Kalmar* förutsätter att forskarutbildningsrättigheter inom det nuvarande vetenskapsområdet inte omprövas.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Vetenskapsområde bör inte bibehållas som grund för rätt att utfärda forskarexamina

Bland remissinstanserna anser *Blekinge tekniska högskola* och *Verket för innovationssystem*, till skillnad från *Resursutredningen*, att nuvarande

ordning med generell rätt att utfärda examina på forskarnivå inom ett vetenskapsområde borde bibehållas parallellt med möjligheterna att söka examenstillstånd inom smalare områden för att fler steg i skalan från högskola utan examenstillstånd i utbildning på forskarnivå till universitet skulle skapa en ökad dynamik.

Regeringen delar inte den bedömningen. Synen på vetenskapsområde som ett steg i en "karriärtrappa" på vägen mot universitetsstatus är tvärtom enligt regeringens bedömning som redovisats ovan ofta ett kvalitetsproblem. Dessutom bör som redan nämnts examenstillstånd endast tilldelas för det område som prövats för att ge en tydligare kvalitetssäkring.

Det kommer enligt regeringens förslag inte att finnas något i regelverket som begränsar hur många examenstillstånd en högskola kan ha. Bland de högskolor som inte är universitet kommer det alltså att kunna finnas allt från högskolor helt utan tillstånd att utfärda examina på forskarnivå till högskolor med egen forskarutbildning inom ett flertal områden. Det ger enligt regeringens bedömning en bättre dynamik i högskolelandskapet än att ha flera olika principer för examenstillstånd för högskolor som inte är universitet.

Mot den bakgrunden föreslår regeringen att nuvarande bestämmelser i 1 kap. 12 § och 2 kap. 5 § högskolelagen (1992:1434) om att examina på forskarnivå vid andra högskolor än universitet får avläggas inom de vetenskapsområden som finns vid högskolan, och om förutsättningarna för en högskola att ansöka om ett vetenskapsområde, upphör.

Vetenskapsområde som organisatorisk indelning

Vetenskapsområde som begrepp används i högskolelagen och högskoleförordningen (1993:100) även i vissa regler om lärosätenas organisation. Av 2 kap. 5 § högskolelagen framgår att det för utbildning på forskarnivå finns de vetenskapsområden som riksdagen bestämmer. I 3 kap. 1 § högskoleförordningen anges att dessa vetenskapsområden är humanistisk-samhällsvetenskapligt, medicinskt, naturvetenskapligt och tekniskt vetenskapsområde. Av 2 kap. 5 a § högskolelagen framgår att det vid varje universitet och vid varje högskola där det finns vetenskapsområde ska finnas minst en fakultetsnämnd som ska ansvara för forskning och utbildning på forskarnivå. Dessa bestämmelser motsvarar delvis tidigare bestämmelser om fakultet. Någon motsvarande ny reglering föreslås inte; vetenskapsområden ersätts därmed inte av någonting annat på det sätt som fakulteterna delvis ersattes av de fyra vetenskapsområdena. Nuvarande 2 kap. 5 § högskolelagen ska enligt regeringens förslag upphävas.

När det gäller bestämmelserna om fakultetsnämnder föreslås i enlighet med Resursutredningens förslag att bestämmelserna ändras så att det i lagen anges att fakultetsnämnder ska finnas vid universitet och vid högskolor med tillstånd att utfärda examina på forskarnivå. I nuvarande 2 kap. 5 a § anges också att vid högskolor som inte är universitet får en fakultetsnämnds ansvarsområde för utbildning på forskarnivå bara avse de vetenskapsområden som finns vid högskolan. Det föreslås ändras till

att ansvarsområdet i sådana fall bara får avse de områden inom vilka högskolan har tillstånd att utfärda examina på forskarnivå. Prop. 2008/09:134

I vissa bestämmelser i högskoleförordningen där begreppet vetenskapsområde används behöver konsekvensändringar göras.

Ändringar i bestämmelserna om fakultetsnämnd föreslås som framgår av avsnitt 5.4 även mot bakgrund av införandet av konstnärliga examina på forskarnivå.

Konsekvenser för högskolor med vetenskapsområde

När vetenskapsområde som grund för att få utfärda examina på forskarnivå upphör behövs en ordning för vad som övergångsvis och på sikt ska gälla för de högskolor som i dag har vetenskapsområde. Eftersom begreppet vetenskapsområde utmönstras ur lagen och de närmare förutsättningarna för att utfärda examina bör anges i förordning, föreslås regeringen få meddela föreskrifter om vad som övergångsvis ska gälla för högskolor som i dag har vetenskapsområde. Regeringen föreslår därför att det ska införas en övergångsbestämmelse i högskolelagen om att regeringen ska få meddela föreskrifter om i vilken utsträckning andra högskolor än universitet ska få utfärda examina på forskarnivå enligt äldre bestämmelser.

Sådana föreskrifter bör i huvudsak innebära följande. Högskolor som i dag har vetenskapsområde bör t.o.m. utgången av 2010 få utfärda examina på forskarnivå inom hela det området. Under denna övergångsperiod bör, som regeringen anförde i Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50, s. 61), dessa högskolor själva få bedöma vilka profiler de har och som de därmed i fortsättningen bör ha examenstillstånd för. Högskolor med vetenskapsområde bör alltså inte behöva prövas för tillstånd att utfärda de examina som de redan utfärdar, men bör själva, utifrån den faktiska utbildning på forskarnivå som bedrivs inom vetenskapsområdet, avgränsa vilka examenstillstånd de bör ha, och redovisa dessa till Högskoleverket, som beslutar om examenstillstånd. Eftersom de högskolor som i dag har vetenskapsområde inte efter övergångstiden avses behandlas på något annat sätt än andra högskolor som framöver kan få examenstillstånd enligt de nya regler som föreslås i denna proposition, är det enligt regeringens mening rimligt att högskolor med vetenskapsområde gör sina bedömningar först efter det att Högskoleverket i dialog med universitet och högskolor utvecklat närmare kriterier för examenstillståndsprövningar. Som regeringen anförde i ovan nämnda proposition bör sedan en utvärdering av högskolornas bedömningar ske inom ramen för Högskoleverkets normala utvärderingsverksamhet.

Högskolor med vetenskapsområde har också fått tillstånd att utfärda masterexamen inom sitt vetenskapsområde. Sådana tillstånd har getts med stöd av bestämmelser i 6 kap. 26 § högskoleförordningen som bör ändras med anledning av att vetenskapsområde inte längre ska utgöra grund för rätt att utfärda examina på forskarnivå. En sådan ändring bör enligt regeringens uppfattning inte utformas på ett sådant sätt att högskolor med vetenskapsområde ska behöva prövas för tillstånd att utfärda masterexamina som de i dag utfärdar.

Enskilda utbildningsanordnare har tillstånd att utfärda examina enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina. I 2 § den lagen talas, när det gäller examina på forskarnivå, om det ”*vetenskapsområde* som tillståndet avser.” Den lydelsen har gällt allt sedan lagen infördes 1993, alltså innan nuvarande bestämmelser om vetenskapsområde infördes i högskolelagen, och har inte samma betydelse för tillstånd att utfärda en examen som högskolelagens bestämmelser om vetenskapsområde. Tillstånd för enskilda utbildningsanordnare att utfärda examina har genom regeringens beslut i varje enskilt fall lämnats för ett område som preciserats i respektive beslut om tillstånd. Området som ett tillstånd att utfärda en examen på forskarnivå omfattar får således för enskilda utbildningsanordnare sin definition i varje beslut.

Regeringen föreslår att ordet vetenskapsområde för tydlighetens skull, och eftersom begreppet utmönstras ur andra bestämmelser, tas bort i lagen om tillstånd att utfärda vissa examina. Detta innebär också att de olika utbildningsnivåerna grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå inte behöver särskiljas i den lagen. Det innebär ingen förändring i sak. Någon övergångsbestämmelse till lagen behövs därmed inte heller, eftersom området för ett tillstånd inte anges i lagtexten.

Ansökningar om vetenskapsområde

Mot bakgrund av att vetenskapsområde föreslås upphöra som grund för tillstånd att utfärda examina på forskarnivå kan regeringen inte bifalla inkomna ansökningar om vetenskapsområde. I stället får ansökningar om examenstillstånd ställas till Högskoleverket.

Regeringens förslag: Om de krav som ställs på utbildningen i 1 kap. högskolelagen och i förordning inte är uppfyllda för en viss examen på forskarnivå som ett universitet eller en högskola får utfärda, ska Högskoleverket uppmana universitetet eller högskolan att inom viss tid avhjälpa bristerna. Finns bristerna helt eller till väsentlig del kvar sedan tiden för uppmaningen har gått ut, får Högskoleverket besluta att universitetet eller högskolan inte längre får utfärda en sådan examen som bristerna avser.

Även om Högskoleverket har beslutat att en viss examen på forskarnivå inte längre får utfärdas, får universitetet eller högskolan utfärda examen för de studenter som har påbörjat sin utbildning på forskarnivå vid det universitetet eller den högskolan före beslutet. Detta gäller dock bara om utbildningen kan leda fram till en sådan examen som beslutet avser.

Resursutredningens förslag överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Samtliga lärosäten och övriga remissinstanser som kommenterar förslaget stödjer det. Bland dessa instanser kan nämnas *Högskoleverket*, *Lunds universitet*, *Umeå universitet* och *Sveriges universitetslärarförbund*. Flera remissinstanser, såsom *Högskolan i Borås*, *Högskolan Dalarna*, *Högskolan i Gävle* och *Södertörns högskola*, betonar vikten av att ställa samma kvalitetskrav på universitet som på högskolor. *Sveriges förenade studentkårer* och *Stockholms universitets studentkår* betonar att systemet bör säkerställa rättssäkerheten för doktorander i det fall en examensrätt dras in.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Högskoleverkets kvalitetsgranskningar har påvisat brister

Kvalitetssäkringen av den högre utbildningen har utvecklats starkt under det senaste decenniet, inte minst genom de ämnes- och programutvärderingar av samtliga utbildningar, inklusive utbildning på forskarnivå, som Högskoleverket har genomfört. Som framgår av bakgrunden i avsnitt 6.1 kan Högskoleverket med stöd av 1 kap. 11 a § högskolelagen (1992:1434) vid bristande kvalitet begära att högskolan åtgärdar bristerna och, om så inte sker, besluta att den examen som bristerna avser inte längre får utfärdas. Det gäller dock bara examina på grundnivå och avancerad nivå.

Högskoleverkets granskningar har i ett antal fall visat på otillräcklig kvalitet i forskarutbildningen. Under åren 2001–2006 har verket genomfört drygt 800 granskningar av forskarutbildning, och i tjugotalet fall har granskningarna lett till ifrågasättande av förutsättningarna för examensrätt på forskarnivå. Kvaliteten har ifrågasatts med anledning av små miljöer, få studenter, få lärare och otillräcklig finansiering. Vid ett tillfälle har en enskild utbildningsanordnares examenstillstånd för en viss

forskarutbildning återkallats med stöd av lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina. Prop. 2008/09:134

Högskoleverket utvärderar alltså i dag utbildning på forskarnivå både vid statliga högskolor med vetenskapsområde och vid universiteten liksom hos enskilda utbildningsanordnare. För de statliga universiteten och högskolorna finns det dock enligt gällande bestämmelser inte någon föreskriven möjlighet för Högskoleverket att dra in examensrätten för de utbildningar på forskarnivå som efter påtalande av brister fortfarande inte motsvarar kraven på utbildningen. När det gäller statliga högskolor med vetenskapsområde finns alltid möjligheten för regeringen att återkalla beslutet om vetenskapsområde, men däremot inte att besluta att forskarexamina inte får utfärdas inom något visst ämne. När det gäller universiteten saknas helt möjlighet att inskränka examensrätten, annat än genom att ändra lagstiftningen eller besluta att en högskola inte längre ska ha benämningen universitet.

Möjligheten att besluta att en viss examen inte längre får utfärdas bör gälla samtliga utbildningsnivåer och lärosäten

Möjligheten att återkalla eller begränsa ett examenstillstånd fyller enligt regeringens uppfattning en central funktion i det nationella systemet för kvalitetssäkring av den högre utbildningen. När nuvarande ordning för återkallande av examenstillstånd infördes ansågs forskarutbildningen inte behöva omfattas med hänvisning till den kvalitetssäkring som sker i vetenskapssamhället genom bl.a. fakultetsnämndens ansvar och de offentliga disputationerna. Enligt Resursutredningens bedömning har dock den kvalitetssäkringen, mot bakgrund av Högskoleverkets kvalitetsgranskningar, inte visat sig vara tillräcklig.

Student- eller doktorandperspektivet och avnämarperspektivet är enligt regeringens mening grundläggande i kvalitetssäkringssystemet. Det är då inte enbart kvaliteten på avhandlingarna som är av intresse, utan också förutsättningarna för doktoranderna under utbildningen och hur väl rustade de är efter examen för de uppgifter som en utbildning på forskarnivå ska förbereda för. Den granskning av den färdiga avhandlingen som görs i samband med disputationen är grunden för den vetenskapliga (eller konstnärliga) kvalitetsprövningen och därmed av stor betydelse också för en samlad bedömning av kvalitet i forskarutbildningen. Detta är dock enligt regeringens mening inte ett tillräckligt skäl till att undanta utbildning på forskarnivå från det kraftfulla instrument som möjligheten till återkallande av examenstillstånd innebär.

Högskoleverkets granskningar har visat att inte heller fakultetsnämndernas kvalitetssäkrande funktion alltid garanterar forskarutbildningsmiljöer av hög kvalitet. Det är visserligen en liten andel av de granskade utbildningarna som kritiserats, men det måste enligt regeringens mening anses som otillfredsställande att sanktionsmöjligheter saknas just för den högsta utbildningsnivån inom högre utbildning, som dessutom är mycket resurskrävande. Det finns dessutom i dag ytterligare underlag för utvärdering av utbildningen på

forskarnivå i form av de examensbeskrivningar för licentiatexamen och doktorsexamen som gäller sedan 2007.

Regeringen anser därför, i likhet med Resursutredningen och samtliga remissinstanser som yttrat sig i frågan, att tillstånd eller rätt att utfärda examina på forskarnivå bör kunna återkallas eller begränsas enligt samma principer som i dag gäller för examina på grundnivå och avancerad nivå.

Regeringen anser vidare, också det i likhet med utredningens förslag och remissopinionen, att det även för universiteten ska vara möjligt att besluta att en viss examen på forskarnivå inte längre får utfärdas. Universitetens generella rätt att utfärda generella examina och examina på forskarnivå är ett uttryck för statsmakternas förtroende för deras eget ansvar och interna kvalitetssäkringssystem. Det har dock inte hindrat att universitetens examenstillstånd enligt dagens regelverk kan ifrågasättas och begränsas i fråga om generella examina på grundnivå och avancerad nivå. Eftersom regeringen inte längre anser att utbildningen på forskarnivå bör särbehandlas i detta avseende, finns det därmed inte någon anledning att inte universiteten ska omfattas av bestämmelserna om beslut att examina inte längre ska få utfärdas. Utbildning på forskarnivå ska hålla samma höga kvalitet oberoende av om en högskola eller om ett universitet ansvarar för utbildningen.

Regeringen föreslår därför, i enlighet med vad regeringen anförde i propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50), att Högskoleverket både för universitet och högskolor ska kunna fatta ett beslut om att en examen på forskarnivå inte längre ska få utfärdas om kvalitetskraven inte är uppfyllda, på motsvarande sätt som i dag gäller för examina på grundnivå och avancerad nivå. Av de skäl som regeringen anför i avsnitt 6.2.1 om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå föreslås Högskoleverket, till skillnad från vad som gäller i dag men i likhet med vad som gällde före den 1 juli 2007, direkt i lagen få denna uppgift.

Beslutet ska avse det område som bristerna avser

Av nuvarande 1 kap. 11 a § högskolelagen följer att regeringen, eller den myndighet som regeringen föreskrivit, får besluta att en högskola inte längre får utfärda ”en sådan examen som bristerna avser.” På annan plats i paragrafen talas om ”en viss examen.” Av vad regeringen anförde när denna lagreglering infördes framgår att ett sådant beslut kan avse yrkesexamina och generella examina i ett visst huvudämne eller med en viss inriktning (prop. 2000/2001:1, utg. omr. 16, s. 59). Detta uttrycktes också direkt i lagtexten fram till den 1 juli 2007. I samband med att konstnärliga examina då infördes och regleringen av huvudämne togs bort behövde lagen ändras, vilket skedde efter regeringens förslag i propositionen Vägar till högskolan för kunskap och kvalitet (prop. 2006/07:107). Av vad regeringen anförde i propositionen var någon ändring i sak i förhållande till tidigare lydelse i lagen inte avsedd, och regeringen framhöll att det fortfarande är möjligt för Högskoleverket att t.ex. återkalla ett tillstånd att utfärda magisterexamen i nationalekonomi

även om högskolan i fråga har fått ett generellt tillstånd att utfärda magisterexamen. Prop. 2008/09:134

Om påtalade brister i en utbildning för en generell examen inom ett visst ämne eller område eller med en viss inriktning inte åtgärdas, kan alltså ett beslut fattas om att högskolan inte längre får utfärda en examen i det ämnet eller området eller med den inriktningen. Motsvarande beslut kommer enligt regeringens förslag att kunna fattas avseende utbildning på forskarnivå inom ett visst område. Om ett sådant beslut avser ett universitet finns det – om det inte är fråga om konstnärliga examina på forskarnivå – inget tidigare tillståndsbeslut att hänvisa till, utan beslutet avser det område som bristerna avser. Universitetet har då fortfarande generell rätt att utfärda doktorsexamen inom alla andra områden än det som beslutet avser. Även för universitet och högskolor som fått tillstånd att utfärda examina inom utbildning på forskarnivå enligt den ordning som föreslås i avsnitt 5.2 och 6.2 innebär förslagen att ett beslut om att en examen inte längre får utfärdas bara avser det område inom vilket brister har konstaterats, vilket inte nödvändigtvis motsvarar det examenstillstånd som ursprungligen gavs. Däremot är det inte uteslutet att Högskoleverket i ett sådant fall kan finna att det återstående examenstillståndet efter att en del av det återkallats avser ett så smalt område att förutsättningarna att bedriva forskarutbildning av hög kvalitet kan ifrågasättas även inom det området.

När de nuvarande bestämmelserna föreslogs till riksdagen påpekade regeringen att ett beslut enligt nuvarande 11 a § om återkallande av examenstillstånd inte behöver vara permanent (prop. 2000/2001:1, utg. omr. 16). Om förutsättningar att utfärda en examen åter finns, är det självfallet alltid möjligt för Högskoleverket att fatta ett nytt beslut som innebär att verkets tidigare beslut att ett lärosäte inte får utfärda en viss examen inte längre ska gälla. Eftersom universitetens rätt att utfärda generella forskarexamina enligt regeringens förslag liksom i dag kommer att framgå av lagen och inte vara föremål för Högskoleverkets beslut, föreslår regeringen i följande avsnitt 6.4 att det ska finnas en särskild bestämmelse om universitetens möjlighet att återfå rätten att utfärda examina på forskarnivå.

Konsekvenser för doktoranderna

Det är enligt regeringens mening viktigt att doktorandernas intressen beaktas när det beslutas att ett lärosäte inte längre får utfärda en examen på forskarnivå. Om ett beslut har meddelats om att ett universitet eller en högskola inte längre får utfärda en examen, ska därför – liksom i dag gäller i fråga om motsvarande beslut avseende examina på grundnivå eller avancerad nivå – det aktuella lärosätet fortsatt få utfärda examen för de doktorander som har påbörjat sin utbildning på forskarnivå vid lärosätet före beslutet. Det ska dock gälla bara om det rör sig om en utbildning på forskarnivå som kan leda fram till en sådan examen som beslutet avser.

I samband med att nuvarande bestämmelser om återkallande av examenstillstånd i 1 kap. 11 a § högskolelagen föreslogs till riksdagen (prop. 2000/2001:1, utg. omr. 16), anförde regeringen att det lärosäte

som förlorar ett examenstillstånd, för att tillgodose studenternas berättigade krav på hög kvalitet i utbildningen, måste vidta åtgärder så att utbildningen kan slutföras med god kvalitet och i samverkan med ett annat lärosäte med motsvarande utbildning. Det kunde enligt regeringens bedömning t.ex. vara fråga om att lärosätet genom överenskommelse anställer lärare från ett annat lärosäte för undervisning eller examination. Som en självklar förutsättning angav regeringen att det andra lärosätet medverkar till en lösning av den uppkomna situationen. Enligt regeringens mening är sådana åtgärder för att tillgodose doktorandernas krav på god kvalitet i utbildningen lika angelägna när det gäller beslut om att ett lärosäte inte längre får utfärda en viss examen på forskarnivå. På forskarnivå kan bl.a. handledarkompetensen och tillgång till forsknings- och seminariemiljöer vara viktiga faktorer att säkra genom samarbete med ett annat lärosäte.

6.4 Universitetens examensrätt

Regeringens förslag: Examina på forskarnivå får utfärdas vid universiteten. Ett universitet får dock inte utfärda examina på forskarnivå om det för sådana examina krävs tillstånd för att utfärda en examen och universitetet saknar tillstånd eller i de fall ett beslut om att en viss examen inte får utfärdas gäller för universitetet. Regeringen får meddela föreskrifter om att det krävs tillstånd för universitet att utfärda examina på forskarnivå. Om sådana föreskrifter har meddelats, beslutar Högskoleverket om tillstånd.

Högskoleverket får besluta att ett tidigare beslut, om att ett universitet inte får utfärda en examen på forskarnivå, inte längre ska gälla. Ett sådant beslut får fattas bara om utbildningen uppfyller de krav som i 1 kap. högskolelagen ställs på utbildningen och de särskilda krav som finns i förordning.

Resursutredningens och promemorians förslag överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna är i huvudsak positiva till förslagen. Se avsnitt 5.2 och 6.3 för redovisning av remissinstansernas synpunkter.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Universiteten har i dag generell rätt att utfärda examina på forskarnivå. Denna rätt uttrycks i högskolelagen (1992:1434). Någon förändring av det har inte föreslagits av utredningen. Denna rätt bör även enligt regeringens mening bestå och fortsatt regleras i högskolelagen. Den behöver dock mot bakgrund av regeringens förslag i avsnitt 5.2 och 6.3 få två begränsningar.

För det första avser regeringen som framgår av kapitel 5 att införa examenskategorierna konstnärliga examina även på forskarnivå. Som utvecklas närmare under avsnitt 5.2 anser regeringen att det bör krävas examenstillstånd för konstnärliga forskarexamina för både universitet och högskolor. Regeringen föreslår mot den bakgrunden att lagen utformas så att universitetens rätt att utfärda examina på forskarnivå inte omfattar sådana examina på forskarnivå som det i förordning finns krav

på tillstånd för att få utfärda. Regeringen föreslås få bemyndigande att meddela föreskrifter om krav på tillstånd. Prop. 2008/09:134

För det andra föreslår regeringen i avsnitt 6.3 ovan att Högskoleverket även för examina på forskarnivå, och även för universiteten, ska kunna besluta att en examen inom ett visst område inte längre får utfärdas. Det behöver därför framgå av lagen att om ett beslut har fattats om att en viss examen på forskarnivå inte längre får utfärdas vid ett visst universitet begränsas universitetets generella examensrätt enligt lagen i motsvarande mån så länge beslutet gäller.

För ett universitet kommer det enligt regeringens bedömning att vara så angeläget att inte ha några begränsningar i sin rätt att utfärda generella forskarexamina att universitetet vid ett påtalande av brister som regel antingen avsätter sådana resurser att bristerna avhjälpas eller direkt avvecklar forskarutbildningen inom det område som bristerna avser. Om så inte sker utan Högskoleverket beslutar att en viss examen inte längre får utfärdas, och universitetet i ett senare skede anser sig åter uppfylla kraven för att utfärda den examen, bör det enligt regeringens uppfattning vara möjligt för universitet att provas för det, liksom en högskola på nytt kan ansöka om examenstillstånd. Eftersom universitetens rätt att utfärda forskarexamina framgår av lagen och inte av beslut om examenstillstånd behövs enligt regeringens mening en särskild bestämmelse om att ett universitet ska kunna återfå rätt att utfärda en examen. Högskoleverket föreslås därför få besluta att ett tidigare beslut om att ett universitet inte får utfärda en examen på forskarnivå inte längre ska gälla. En prövning ska då ske om utbildningen uppfyller de krav som i 1 kap. högskolelagen ställs på utbildningen och de särskilda krav som finns i förordningsbestämmelser. Om Högskoleverket fattar ett sådant beslut, återfår universitetet i motsvarande mån sin examensrätt enligt lagen.

6.5 Mål för antal examina i utbildning på forskarnivå

Regeringens förslag: Riksdagens tidigare ställningstagande om principerna för uppställande av examensmål för forskarutbildningen ska inte längre gälla.

Skälen för regeringens förslag: Mål för antal examina i forskarutbildningen infördes som en följd av riksdagens beslut med anledning av regeringens förslag i budgetpropositionen för 1998 (prop. 1997/98:1, utg.omr. 16, bet. 1997/98:UbU7, rskr. 1997/98:109). Förslaget innebar att ett forskarutbildningsuppdrag skulle ges till varje universitet och högskola med rätt att utfärda doktorsexamen, utom Handelshögskolan i Stockholm. Kvantitativa examensmål skulle anges för varje vetenskapsområde som anvisades resurser för forskning och forskarutbildning vid respektive lärosäte, förutom för Sveriges lantbruksuniversitet som skulle ges ett samlat mål. Som skäl för att införa dessa mål angav regeringen att det kunde skapa incitament för lärosätena och fakultetsnämnderna att effektivisera utbildningen och öka examinationen.

En preliminär bedömning gjordes i samma proposition av det samlade målet för examinationen inom forskarutbildningen, inklusive licentiatexamen, vid samtliga universitet och högskolor, utom Sveriges lantbruksuniversitet, för perioderna 1997–1999 och 2000–2002. Som en planeringsförutsättning angavs också målen för 2003–2005. I budgetpropositionen för 2001 (prop. 2000/2001:1, utg.omr. 16) samt i budgetpropositionen för 2005 (prop. 2004/2005:1, utg.omr.16) redogjordes för regeringens förslag till mål för antal examina i forskarutbildningen 2001–2004 respektive för perioden 2005–2008.

I avsnitt 6.2.3 har regeringen föreslagit att vetenskapsområde inte längre ska användas som grund för tillstånd att utfärda examina på forskarnivå. Tillstånd att utfärda examina på forskarnivå kommer enligt regeringens förslag att definieras från fall till fall och inte följa en på förhand indelning av forskningsverksamheten vid universitet och högskolor. Som framgår av kapitel 7 föreslår regeringen dessutom att vetenskapsområde inte heller ska användas som en av riksdagen beslutad indelning av anslagen till forskning och forskarutbildning. Om regeringens förslag genomförs, blir därmed inte längre de principer för kvantitativa examensmål som riksdagen beslutade om med anledning av budgetpropositionen för 1998 utan vidare tillämpliga. Regeringen föreslår därför att riksdagens tidigare ställningstagande om principerna för uppställande av examensmål för forskarutbildningen inte längre ska gälla. Det bör i stället, liksom är fallet för övriga examina inom den högre utbildningen, vara regeringens uppgift att bedöma behovet av mål för antal examina och hur sådana eventuella mål bör utformas.

7 Vetenskapsområde upphör som grund för fördelning av resurser m.m.

Regeringens förslag: Riksdagens tidigare ställningstagande om indelning i vetenskapsområden och om principer för fördelning av resurser till forskning och forskarutbildning ska inte längre gälla.

Resursutredningens förslag överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Förslaget om ett borttagande av vetenskapsområde som indelningsgrund för resurstilldelning kommenteras specifikt av ett mindre antal remissinstanser, bl.a. *Högskoleverket*, *Lunds universitet*, *Högskolan i Borås*, *SACO* och *Sveriges universitetslärarförbund*, som tillstyrker förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Riksdagen beslutade med anledning av förslag i propositionen *Högskolans ledning, lärare och organisation* (prop. 1996/97:141, bet. 1997/98:UbU3, rskr. 1997/98:12) att resurser till forskning och forskarutbildning ska fördelas till fyra breda vetenskapsområden i stället för som tidigare till tio fakulteter av varierande storlek. I propositionen anförde regeringen att det då rådande systemet, där anslaget för forskning och forskarutbildning för varje

lärosäte inom Utbildningsdepartementets ansvarsområde uppdelades i en anslagspost för varje fakultet, hade kritiserats för att hämma förnyelse, samarbeten över fakultetsgränserna och tvärvetenskap. Mot den bakgrunden ansåg regeringen att det var angeläget att underlätta för universitet och högskolor att göra egna prioriteringar av sina forskningsresurser och att ge dem bättre förutsättningar för tvärvetenskapligt samarbete. Detta skulle enligt regeringens mening vara möjligt om resurser till forskning och forskarutbildning fördelades till några få, stora och sammanhållna vetenskapsområden i stället för uppdelat på ett flertal fakulteter i varierande storlek. Regeringen gjorde vidare i propositionen bedömningen att högskolestyrelsen vid behov borde få omfördela högst tre procent av resurserna från ett område till andra områden.

Resursutredningen har föreslagit att den utveckling som genom riksdagens beslut inleddes mot större frihet för lärosätena att göra avvägningar mellan olika områden nu ska genomföras fullt ut genom att inte indela forskningsanslagen i anslagsposter, och menar att statsmakernas behov av att styra forskningsresurser till specifika områden kan kanaliseras på andra sätt än genom de direkta anslagen till universitet och högskolor.

Mot bakgrund av Resursutredningens förslag har regeringen i propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160) bedömt att en ny modell för resurstilldelning för forskning och utbildning på forskarnivå som ska gälla alla statliga universitet och högskolor, förutom de konstnärliga högskolorna och Försvarshögskolan, bör införas. Modellen bygger på en princip om att anslaget för forskning och utbildning på forskarnivå, utöver en basresurs som beräknas utifrån antal helårsstudenter, bör fördelas i konkurrens mellan lärosäten utifrån respektive lärosätes resultat mätt med indikatorerna externa medel samt vetenskaplig produktion och dess genomslag i form av citeringar. I en sådan modell är det enligt regeringens mening angeläget att lärosätena har möjlighet att själva göra de resursfördelningar som krävs för att verksamheten ska hålla så hög kvalitet som möjligt.

Mot den bakgrunden föreslår regeringen att riksdagens tidigare ställningstagande om indelning i vetenskapsområden och om principer för fördelning av resurser till forskning och forskarutbildning inte längre ska gälla. Det innebär att det inte längre ska finnas någon av riksdagen fastställd indelning i anslagsposter av anslaget till forskning och utbildning på forskarnivå. Det innebär också att rätt att anordna och examinera inom forskarutbildning inte ska följa med ett innehav av vetenskapsområde.

Eftersom resurstilldelningen inte regleras i författning krävs inga andra författningsändringar än de som regeringen redan redogjort för i avsnitt 6.2.3.

Trots den föreslagna förändringen kan begreppet vetenskapsområde mycket välkomma att användas såväl i samband med resurstilldelning som i andra sammanhang där så är relevant. Begreppet har använts i mer allmän betydelse även före det att den nuvarande författningsmässiga betydelsen infördes. Det kan finnas skäl att använda nuvarande indelning

8 Benämningen universitet

Regeringens förslag: Riksdagens tidigare ställningstagande om universitetsbegreppet ska inte längre gälla.

Regeringens bedömning: Det bör även fortsättningsvis ankomma på regeringen att besluta om benämningen universitet. Det är inte aktuellt med uppbyggnad av nya universitet då det saknas både långsiktiga statsfinansiella förutsättningar och utbildnings- och forskningspolitiska skäl för detta.

Resursutredningens förslag: Det behövs snarare färre än fler universitet i Sverige. Eventuella framtida beslut om universitetsstatus ska fattas av Högskoleverket baserat på kvalitetsbedömning och vara frikopplat från politiska bedömningar och åtaganden om ekonomisk utbyggnad. Som alternativa förslag framför utredningen att möjligheten att ansöka om universitetsstatus helt kan tas bort eller att regeringen kan göra ett principiellt ställningstagande om att det inte inom överskådlig tid finns behov eller möjlighet att inrätta nya universitet.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser, däribland *Umeå universitet*, *Högskolan Kristianstad*, *Högskolan i Skövde*, *Högskolan Väst*, *Försvарshögskolan*, *Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien* och *SACO*, instämmer i utredningens förslag att Högskoleverket ska besluta om universitetsstatus på basis av en kvalitetsbedömning.

Bl.a. *Lunds universitet*, *Linköpings universitet*, *Sveriges förenade studentkårer* och *TCO* avstyrker och anser att beslut om universitetsstatus bör tas på politisk nivå och inte av Högskoleverket. *Lunds universitet* tillstyrker att beslut grundar sig på kvalitetsbedömning, men att nya universitet endast bör startas som del i en nationell strategi. *Statskontoret* tar inte ställning men anser att det finns problem med att frikoppla beslut om universitetsstatus från ekonomiska åtaganden från statens sida. Även *Karolinska institutet* menar att hänsyn bör tas till det statsfinansiella läget.

Umeå universitet med flera remissinstanser instämmer i utredningens bedömning att det för överskådlig framtid skulle vara olämpligt att inrätta fler universitet. Några remissinstanser kritiserar dock den bedömningen. T.ex. *Högskolan Dalarna*, *Högskolan Väst* och *Sveriges universitets- och högskoleförbund* anser att det är kvaliteten som ska styra och att antalet universitet eller ett lärosätes storlek inte är det viktiga. *Mälardalens högskola* och *Högskolan Kristianstad* tar upp behovet av att även befintlig universitetsstatus ska kunna omprövas och i förekommande fall avvecklas.

Ett antal remissinstanser, såsom *Högskoleverket*, *Högskolan i Jönköping*, *Högskolan i Gävle*, *Högskolan i Halmstad*, *Högskolan i Skövde* och *Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-*

stiftelsen), förespråkar att begreppet universitet öppnas upp så att fler eller alla högskolor kan kalla sig universitet. *Högskoleverket* avstyrker också att verket ska pröva och besluta om universitetsstatus. I stället bör alla lärosäten få kalla sig universitet, vilket verket anser bättre beskriver det enhetliga svenska systemet. Universitetsbenämningen skulle därmed enligt Högskoleverket frikopplas från såväl forskarexamensrätten som resurser och det skulle finnas universitet med olika roller.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Beteckningen universitet används inte på ett enhetligt sätt i olika länder. Vanligen kopplas universitetsbegreppet till rätten att utfärda doktorsexamina och till någon form av statlig eller nationell kvalitetssäkring eller ackreditering. I Sverige innebär universitetsstatus framför allt en generell rätt att anordna utbildning på forskarnivå och utfärda doktorsexamen, men det har också varit kopplat till avsevärt större forskningsresurser än för högskolor som inte är universitet. Regeringen beslutar vilka statliga högskolor som får benämnas universitet. Vilka högskolor som får benämnas universitet anges i bilaga 1 till högskoleförordningen (1993:100). Begreppet universitet är dock inte i övrigt skyddat i lag och används även av andra privata organisationer; det innebär naturligtvis inte att de är universitet i högskolelagens (1992:1434) och högskoleförordningens mening.

De förutsättningar som nu gäller för att i Sverige benämnas universitet tillkom efter regeringens förslag i budgetpropositionen för 1997 (prop. 1996/97:1, bet. 1996/97:UbU1, rskr. 1996/97:100) samt i propositionen Forskning och samhälle (prop. 1996/97:5, bet. 1996/97:UbU3, rskr. 1996/97:99). I enlighet med förslaget i budgetpropositionen för 1997 beslutade riksdagen att de lärosäten ska kunna benämnas universitet som

- har en grundutbildning och forskning som är väl etablerad och av god vetenskaplig kvalitet,
- har en tillräcklig omfattning av grundutbildningen och utbildning inom ett antal ämnesområden,
- har en tillräcklig omfattning av forskningsverksamheten och forskning inom ett antal ämnesområden,
- har goda infrastrukturella förutsättningar (bibliotek m.m.) för att bedriva grundutbildning och forskning,
- har goda internationella kontakter inom grundutbildning och forskning,
- och som uppfyller kraven för att självständigt inrätta professurer och utfärda doktorsexamen.

Till följd av förslaget i propositionen beslutade riksdagen också att det härnå ska ankomma på regeringen att besluta om användningen av benämningen universitet.

Regeringen konstaterade i propositionen att Kungl. Tekniska högskolan och Karolinska institutet redan uppfyllde kraven för att benämnas universitet samt att Högskolan i Luleå i och med de resursförstärkningar som föreslogs i propositionen väl uppfyller kraven för att benämnas universitet. Högskolan i Luleå fick därefter, genom en ändring i högskoleförordningen, benämningen Luleå tekniska universitet.

Utöver att föreslå särskilda kriterier för benämningen universitet gjorde regeringen i budgetpropositionen för 1997 bedömningen att lärosäten som uppnår angivna kriterier bör kunna ansöka hos regeringen om att få benämnas universitet. I och med detta infördes en slags ordning för lärosätena att ansöka om universitetsstatus. Tidigare beslut om nya universitet, t.ex. vad gäller Umeå universitet och Linköpings universitet, hade tagits på initiativ av statsmakterna utan någon föregående ansökningsprocess eller särskilt uttalade eller definierade kriterier för benämningen universitet.

Bakgrunden till regeringens förslag var att rektorerna för högskolorna i Karlstad, Växjö och Örebro till Utbildningsdepartementet hade överlämnat en promemoria om benämningen universitet, vilket föranledde ett utredningsuppdrag till Högskoleverket i frågan. I uppdraget ingick att utreda dels vad som krävs för att en högskola ska kunna specialisera sig på en viss inriktning och inom denna utfärda doktorsexamen, dels vad som krävs för att en högskola ska kunna få generell rätt att utfärda doktorsexamen. Högskoleverkets förordade i sin redovisning Kriterier för benämningen universitet (Högskoleverkets rapportserie 1996:12 R) en ordning där Högskoleverket svarar för de kvalitativa bedömningarna och riksdag och regering för de ekonomiska och politiska bedömningarna. Högskoleverket rekommenderade att endast generell rätt att utfärda doktorsexamen borde komma i fråga och inte examensrätt inom enbart vissa inriktningar och ämnen.

Redan före budgetpropositionen för 1997 hade högskolorna i Karlstad, Växjö, Örebro och Mitthögskolan ansökt hos regeringen om universitetsstatus. Efter prövning ansåg Högskoleverket att endast Högskolan i Karlstad uppfyllde kriterierna för att benämnas universitet. Regeringen beslutade dock i juli 1998 att såväl Högskolan i Karlstad som högskolorna i Växjö och Örebro skulle ges universitetsstatus från och med den 1 januari 1999. För Mitthögskolan dröjde det till 2003 innan regeringen, efter en kompletterande ansökan från Mitthögskolan och beslut om tilldelning av naturvetenskapligt vetenskapsområde samt höjning av anslagen för forskning och forskarutbildning, beslutade att lärosätet skulle bli universitet från och med den 1 januari 2005. Sedan Mittuniversitetet blev universitet har regeringen inte tilldelat några fler lärosäten universitetsstatus.

En förutsättning för beslut om nya universitet har varit möjligheten att tillföra nya resurser. Som ett villkor för inrättandet av de nya universiteten angavs i propositionen Forskning och samhälle (prop. 1996/97:5, s. 59-60) möjligheterna att samordna insatser av de stiftelser som bildats med löntagarfondsmedel med andra statliga insatser för att på så sätt skjuta till ytterligare resurser för forskning vid vissa medelstora högskolor. I budgetpropositionen för 1999 (prop. 1998/99:1, utg.omr. 16, s. 105) konstaterade regeringen att ett beslut om att en högskola ska benämnas universitet inte innebär att utbyggnaden av lärosätet är färdig, utan tvärtom ett åtagande av regeringen för en framtida resurstillväxt som stärker kvaliteten av såväl utbildning som forskning. Regeringen kommenterade i budgetpropositionen för 2000 (prop. 1999/2000:1, utg.omr. 16, s. 111) Mitthögskolans universitetsansökan med att det inom de närmaste åren inte skulle finnas ekonomiskt utrymme för att inrätta fler nya universitet.

De nya universiteten har alltså tillförts kraftigt förstärkta resurser för forskning och forskarutbildning inför, i samband med och efter besluten om benämningen universitet, och regeringen har också vid flera tillfällen betonat att det vid sidan av de av riksdagen beslutade kriterierna för att kunna benämnas universitet också måste tas hänsyn till statsfinansiella och forskningspolitiska prioriteringar. Den ordning som redogjordes för i budgetpropositionen för 1997, med kriterier för att besluta om universitetsstatus och en ordning för hur ansökningar ska prövas och beslutas, bidrar dock enligt regeringens uppfattning till att skapa en förväntan bland högskolor som inte är universitet om att kunna uppnå universitetsstatus så snart angivna kriterier är uppfyllda. Det har gett högskolor anledning att lägga resurser på att bredda och anpassa sin verksamhet för att kunna ansöka om universitetsstatus i stället för att koncentrera resurserna i syfte att skapa en kritisk massa och hög kvalitet i de områden där man har särskilt goda förutsättningar. Det är regeringens uppfattning att detta inte har varit gynnsamt för forskningens och forskarutbildningens kvalitet och förnyelse.

Resursutredningen föreslår att eventuella framtida beslut om universitetsstatus ska baseras endast på kvalitetsbedömning samt att Högskoleverket ska pröva och besluta om universitetsstatus. Utredningen anser att en fristående instans har bättre förutsättningar än statsmakterna att fatta beslut utifrån vetenskapliga bedömningar. I och med att frågan om universitetsstatus frikopplas från politiska beslut frikopplas enligt Resursutredningen frågan också från åtagande om ekonomisk utbyggnad från statsmakternas sida. På så sätt skulle enligt Resursutredningen också den politiska styrningen av högskolan minska.

Regeringen anser dock att en sådan ordning skulle innebära att riksdag och regering avsäger sig ett legitimt behov av kontroll i fråga om övergripande resursmässiga och strategiska prioriteringar som bör beslutas på politisk nivå. Detta är något som också flera remissinstanser, bl.a. Lunds universitet, Sveriges förenade studentkårer och TCO, har påpekat. Det finns enligt regeringens bedömning en väsentlig skillnad mellan å ena sidan beslut om examenstillstånd inom avgränsade områden, där regeringen i avsnitt 6.2 ovan gjort bedömningen att Högskoleverket bör fatta beslut utifrån en kvalitetsbedömning, och å andra sidan beslut om benämningen universitet, som innebär frihet att utan begränsningar utfärda generella examina på forskarnivå inom alla områden. I det senare fallet finns det enligt regeringens bedömning anledning att beakta möjligheten av en fortsatt expansion av forskarutbildningen vid lärosätet till nya områden och de resursmässiga behov som då uppkommer. Därför bör det fortsatt vara regeringen och inte Högskoleverket som beslutar om benämningen universitet.

Det tar lång tid och kräver stora resurser att bygga upp ett universitet med den betydelse det har i Sverige i dag. Även om de kriterier för benämningen universitet som angavs i budgetpropositionen för 1997 fortfarande kan anses välgrundade i sig, anser regeringen därför att den helt avgörande frågan är om det är statsfinansiellt och forskningsstrategiskt motiverat att bygga upp ytterligare ett eller flera universitet. Regeringen presenterade i den forsknings- och innovationspolitiska

propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160) sin syn på forsknings- och innovationspolitikens inriktning under perioden 2009–2012, bl.a. om den närmare fördelningen av den ökning av forskningsresurserna med 5 miljarder kronor under perioden som regeringen föreslog i budgetpropositionen för 2009 (prop. 2008/09:1, utg.omr. 16, bet. 2008/09:UbU1, rskr. 2008/09:131). Regeringen bedömer att det inte är aktuellt med uppbyggnad av nya universitet då det saknas både långsiktiga statsfinansiella förutsättningar och utbildnings- och forskningspolitiska skäl för detta.

Som nämndes ovan var även frågan om tillstånd att utfärda forskarexamina inom vissa ämnen eller inriktningar aktuell när Högskoleverket i mitten av 1990-talet utredde frågan, men verket avstyrkte då en sådan ordning. Regeringen föreslår i avsnitt 6.2 i denna proposition just att högskolor som inte är universitet ska kunna ansöka hos Högskoleverket om tillstånd att utfärda examina i utbildning på forskarnivå inom ett visst avgränsat område. Enligt regeringens bedömning ger denna ordning, tillsammans med de principer för resurstilldelning som regeringen redogjorde för i den forsknings- och innovationspolitiska propositionen, högskolor goda möjligheter att utvecklas utifrån sina respektive förutsättningar på ett sätt som är gynnsamt för svensk högre utbildning och forskning. Den ordningen tillgodoser ett av de viktigaste skälen för högskolor att sträva efter att bli universitet, nämligen att få möjlighet att utfärda examina på forskarnivå.

Regeringen föreslår mot bakgrund av dels de nya möjligheter som högskolorna föreslås få att söka om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå, dels en bedömning av vad som är forskningsstrategiskt lämpligt och statsfinansiellt möjligt, att riksdagens tidigare ställningstagande beträffande universitetsbegreppet och förutsättningarna för ett statligt lärosäte att benämnas universitet inte längre ska gälla. Det innebär att den nuvarande uttalade ordningen för lärosäten att ansöka om universitetsstatus tas bort. Av dessa skäl har regeringen inte heller för avsikt att bifalla inkomna ansökningar om universitetsstatus. Det finns naturligtvis inget som hindrar riksdagen eller regeringen från att i en framtid göra bedömningen att särskilda resurser ska satsas på att bygga ut något eller några lärosäten till universitet. En sådan bedömning bör dock enligt regeringens mening vara en del av en långsiktig utbildnings- och forskningspolitisk bedömning.

Regeringen vill i detta sammanhang också nämna sammanslagningen mellan Växjö universitet och Högskolan i Kalmar som fr.o.m. den 1 januari 2010 kommer att bilda Linnéuniversitetet. Sådana frivilliga sammanslagningar kan ge nya förutsättningar för verksamheten.

Universitetsbegreppet

Högskoleverket och några andra remissinstanser, bl.a. Högskolan i Halmstad och Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen), föreslår i sina remissvar att universitetsbegreppet ska frikopplas från såväl åtaganden om resursuppbyggnad som den generella rätten att examinera i forskarutbildningen så att alla statliga lärosäten kan

kalla sig universitet. Enligt Högskoleverket beskrivs det svenska enhetliga systemet bäst om alla lärosäten får kalla sig universitet, och verket anser också att den nuvarande indelningen är hämmande för högskolorna i den internationella konkurrensen. Regeringen gör följande överväganden i den frågan.

Å ena sidan är det som nämnda remissinstanser påpekar så att begreppet universitet används på olika sätt i olika länder, och svenska högskolor har i många fall en kvalitet och omfattning på sin utbildning och forskning som är fullt jämförbar med vad som i vissa andra länder skulle krävas för att få benämnas universitet. Universitetsbegreppet förknippas oftast med utbildning på forskarnivå, men det förutsätts inte alltid att man har forskarutbildning inom flera områden och ibland kan även lärosäten utan forskarutbildning benämnas universitet.

Även om det alltså varierar internationellt sett hur distinktionen mellan universitet och andra institutioner för högre utbildning görs, finns det å andra sidan ofta ändå någon form av distinktion, och det är inte ovanligt att universitetsbegreppet liksom i Sverige förbehålls lärosäten med särskilt goda finansiella och kvalitetsmässiga förutsättningar att bedriva forskning och utbildning på forskarnivå. Det skulle därför inte heller ge en helt rättvisande bild av det svenska systemet om alla svenska lärosäten ges samma benämning när de har delvis olika förutsättningar. Enligt regeringens förslag i denna proposition kommer det även fortsatt att finnas en skillnad mellan universiteten som har generell examensrätt och andra högskolor som måste ansöka om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå. Det är inte orimligt att detta kommer till uttryck i lärosätets benämning. Regeringen är därför inte beredd att nu förorda någon förändring av universitetsbegreppet.

9 Genomförande och konsekvenser

9.1 Genomförande

9.1.1 **Nya regler för tillstånd att utfärda examina på forskarnivå och avskaffande av vetenskapsområde**

Enligt regeringens bedömning är det angeläget att Högskoleverket i nära dialog med universitet och högskolor närmare utvecklar kriterier och ordningen för ansökan om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå. Av det skälet föreslås de nya bestämmelserna i högskolelagen (1992:1434) träda i kraft först den 1 januari 2010.

9.1.2 **Konstnärliga examina på forskarnivå**

Under förutsättning av riksdagens godkännande av de lagändringar som föreslås, avser regeringen att besluta om examensbeskrivningar för konstnärlig licentiatexamen och konstnärlig doktorsexamen som kan träda i kraft den 1 januari 2010.

Som framgår av avsnitt 6.2 anser regeringen att det är angeläget att verksamheten inom ramen för den nya konstnärliga forskarskolan kan bedrivas utifrån den nya examensbeskrivningen. Det innebär att det skulle vara värdefullt om prövning av examenstillstånd för den nya examen kan inledas redan under hösten 2009 för de lärosäten som kommer att anta doktorander inom ramen för samarbetet i den forskarskolan. Regeringen avser därför att ge Högskoleverket i uppdrag att redan under våren 2009 utarbeta kriterier för prövningen.

9.2 Konsekvenser

9.2.1 Ekonomiska konsekvenser

Som framgår av avsnitt 6.2.1 avses prövningen av examenstillstånd göras utifrån lärosätenas befintliga resurser och inte under förutsättning av ytterligare resursillskott. Även kostnaderna för själva prövningen bör, liksom vid tidigare förändringar av examensordningen som kan föranleda nya prövningar av ansökningar om examenstillstånd, tas inom Högskoleverkets befintliga anslag. Förslaget om ny ordning för tillstånd att utfärda examina på forskarnivå beräknas därför inte ha några konsekvenser för statsbudgeten.

Lärosätenas resurser för forskning och konstnärligt utvecklingsarbete och utbildning på forskarnivå tilldelas efter regeringens förslag till riksdagen i den reguljära budgetprocessen och utifrån de överväganden som görs i samband med de forskningspolitiska propositionerna. Inte heller införandet av en särskild examenskategori för konstnärlig utbildning på forskarnivå beräknas därför ha några budgetkonsekvenser.

9.2.2 Andra konsekvenser för olika slags lärosäten

Högskolor utan vetenskapsområde

De högskolor som i dag saknar vetenskapsområde får enligt förslaget i 6.2 nya möjligheter att söka om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå. Tillståndet kan enligt regeringens förslag i avsnitt 6.3 återkallas om utbildningen uppvisar brister.

Som framgår av regeringens bedömning i avsnitt 6.2.3 och i kapitel 8 avser regeringen inte att bifalla ansökningar om vetenskapsområde eller universitetsstatus.

Högskolor med vetenskapsområde

Högskolor med vetenskapsområde får enligt förslaget nya möjligheter att söka om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå inom områden utanför deras nuvarande vetenskapsområde. Regeringen föreslås få meddela föreskrifter om i vilken utsträckning andra högskolor än universitet ska få utfärda examina på forskarnivå enligt äldre bestämmelser. Enligt regeringens bedömning bör de övergångsvis få utfärda examina på forskarnivå inom vetenskapsområdet, dock längst till utgången av 2010. Före det datumet behöver de ha fått nya

examenstillstånd från Högskoleverket. Som framgår av avsnitt 6.2.3 bör de få tillstånd att utfärda de examina de redan utfärdat. Tillståndet kan enligt regeringens förslag i avsnitt 6.3 återkallas om utbildningen uppvisar brister.

Som framgår av regeringens bedömning i avsnitt 6.2.3 och i kapitel 8 avser regeringen inte att bifalla ansökningar om vetenskapsområde eller universitetsstatus.

Universitet

Universiteten har även enligt de nya bestämmelserna i högskolelagen generell rätt att utfärda examina på forskarnivå. Den får dock två begränsningar. Dels avses enligt regeringens bedömning i avsnitt 5.2 inte examenskategorierna konstnärliga examina på forskarnivå omfattas av universitetens generella examensrätt, utan såväl universitet som högskolor måste söka om tillstånd att utfärda sådana examina. Dels kan enligt regeringens förslag i avsnitt 6.3 ett beslut fattas om att en examen på forskarnivå inom ett visst område inte längre får utfärdas. Enligt regeringens förslag i avsnitt 6.4 kan ett sådant beslut, om kvalitetsmässiga förutsättningar åter finns, upphävas.

9.2.3 Konsekvenser för enskilda utbildningsanordnare

Som framgår av avsnitt 6.2.3 sker ingen förändring i sak i lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina. Det är alltså fortsatt regeringen som beslutar om tillstånd att utfärda examina för enskilda utbildningsanordnare.

9.2.4 Konsekvenser för doktorander

Enligt regeringens förslag och bedömning i avsnitt 6.3 införs möjligheten att besluta att ett lärosäte inte längre ska få utfärda en viss examen på forskarnivå. Doktorandernas rättssäkerhet i de fallen tillgodoses, liksom i motsvarande fall på grundnivå och avancerad nivå i dag, genom att de får slutföra sin utbildning även efter ett sådant beslut. Lärosätet förutsätts därvid vidta åtgärder, t.ex. i form av samarbete med andra lärosäten, så att utbildningen kan slutföras med god kvalitet.

10 Författningskommentar

10.1 Förslag till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)

1 kap. 11 §

I paragrafen finns det bestämmelser om utfärdande av examina på forskarnivå vid universiteten.

I paragrafen anges i *första stycket* att examina på forskarnivå får utfärdas vid universiteten. Paragrafen motsvarar bestämmelsen om att examina får utfärdas vid universiteten som i dag finns i 1 kap. 12 § första meningen högskolelagen (1992:1434). Första stycket i paragrafen uttrycker att universiteten har en s.k. generell rätt enligt lagen att utfärda examina på forskarnivå, dvs. att det inte krävs något tillstånd efter beslut av regeringen eller någon annan myndighet för att ett universitet ska få utfärda en sådan examen. Med universitet avses de högskolor som efter regeringens beslut får benämnas universitet. Vilka högskolor som benämns universitet respektive högskolor anges i bilaga 1 till högskoleförordningen (1993:100).

Andra stycket innehåller två undantag från den generella rätten för universitet att utfärda examina på forskarnivå. Det första undantaget i *punkten 1* avser det fallet att det ställs krav på tillstånd för att utfärda en examen på forskarnivå och universitetet saknar sådant tillstånd. Detta kommenteras i anslutning till tredje stycket.

Det andra undantaget i andra stycket *punkten 2* avser det fallet att det enligt bestämmelserna i 1 kap. 14 § andra stycket har fattats ett beslut om att en viss examen inte får utfärdas vid universitetet. Av 1 kap. 14 § första och andra styckena följer att det får beslutas att en viss examen inte längre får utfärdas, om kraven i 1 kap. 13 § 1 inte längre är uppfyllda. Ett sådant beslut innebär att universitetets rätt enligt 1 kap. 11 § första stycket att utfärda examina på forskarnivå har begränsats. Universitetet får alltså inte längre utfärda en sådan examen som beslutet avser, men har i övrigt kvar sin rätt enligt 1 kap. 11 § första stycket att själv avgöra vilka examina på forskarnivå som får utfärdas. Om kraven för den indragna examen bedöms på nytt vara uppfyllda, kan enligt 1 kap. 15 § ett beslut fattas om att begränsningen i examensrätten inte längre ska gälla.

I 1 kap. 12 § andra stycket anges att regeringen meddelar föreskrifter om vilka examina som får utfärdas vid Sveriges lantbruksuniversitet eller Försvarshögskolan och i 1 kap. 16 § framgår att regeringen avgör frågor om att examina inte längre får utfärdas där.

I *tredje stycket* ges ett bemyndigande som möjliggör för regeringen att meddela föreskrifter om krav på tillstånd som avses i andra stycket 1. I dag finns det inte några bestämmelser om krav på tillstånd för universitet att utfärda examina på forskarnivå. Regeringen har i avsnitt 5.2 redovisat sin bedömning att det bör krävas tillstånd för att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå. Om det har meddelats föreskrifter om att det

krävs tillstånd för universitet att utfärda examina på forskarnivå, beslutar Högskoleverket enligt vad som anges i andra meningen i tredje stycket om sådana tillstånd.

För andra högskolor än universitet framgår det av 1 kap. 12 § första stycket 1 att det krävs tillstånd för att få utfärda alla examina på forskarnivå. Av den bestämmelsen framgår att Högskoleverket beslutar om sådana tillstånd.

Vad som menas med en examen kommenteras i anslutning till 1 kap. 12 och 14 §§.

I paragrafen används ordet ”utfärdas” i stället för, som i nu gällande lydelse av 1 kap. 11, 11 a och 12 §§ högskolelagen, ordet ”avläggas”. Ändringen förtydligar att paragrafens syfte är att uttrycka ett universitets eller en högskolas möjlighet att få ge examina, inte möjligheten för en student att kunna avlägga en viss examen vid en högskola.

Paragrafen har behandlats i avsnitt 5.2 och 6.4.

1 kap. 12 §

I paragrafen ges i *första stycket* bestämmelser om tillstånd att utfärda examina på forskarnivå för andra högskolor än universitet och tillstånd för universitet och andra högskolor att utfärda examina på grundnivå och på avancerad nivå.

Det anges att Högskoleverket beslutar om tillstånd att utfärda examina enligt *första punkten* på forskarnivå för högskolor som inte är universitet och enligt *andra punkten* på grundnivå och avancerad nivå för universitet och högskolor. Enligt paragrafen krävs det sålunda tillstånd efter beslut av Högskoleverket för att en examen ska få utfärdas.

Till skillnad från vad som i dag anges i 1 kap. 11 § högskolelagen (1992:1434) anges det direkt i lagen att Högskoleverket är den myndighet som fattar beslut om examenstillstånd i angivna fall. Att Högskoleverket också fattar beslut om tillstånd för universitet att utfärda examina på forskarnivå, om regeringen meddelat föreskrifter om krav på tillstånd, framgår av 1 kap. 11 § tredje stycket. Högskoleverket beslutar vidare enligt 1 kap. 15 § första stycket om att ett beslut enligt 14 § andra stycket, om att ett universitet inte längre får utfärda en viss examen, inte längre ska gälla.

Att examina ska avläggas på någon av nivåerna grundnivå, avancerad nivå eller forskarnivå framgår av 1 kap. 10 a § högskolelagen (1992:1434).

Ett beslut om tillstånd att utfärda en examen innebär att ett universitet eller en högskola får utfärda en viss examen. Vad tillståndet avser formuleras i varje beslut om tillstånd. Ett tillstånd kan avse t.ex. såväl en kandidatexamen generellt som en sådan examen med en viss inriktning eller inom ett visst område eller en yrkesexamen. Frågan kommenteras även i anslutning till 1 kap. 14 §.

I *andra stycket* föreskrivs, såsom i nu gällande lydelse av 1 kap. 11 § första stycket sista meningen högskolelagen, att regeringen meddelar föreskrifter om vilka examina som får utfärdas vid Sveriges lantbruksuniversitet och vid Försvarshögskolan. Sådana föreskrifter finns i dag i bilagor till förordningen (1993:221) för Sveriges

lantbruksuniversitet och förordningen (2007:1164) för Prop. 2008/09:134
Försvarshögskolan. I 1 kap. 16 § anges att regeringen också avgör frågor
om att examina inte längre ska få utfärdas vid dessa lärosäten.

Paragrafen har behandlats i avsnitt 6.2.1.

1 kap. 13 §

I paragrafen anges de krav som ska vara uppfyllda för att ett tillstånd att utfärda examina ska få lämnas. De krav som anges är enligt *första* punkten de som i första kapitlet högskolelagen ställs på utbildningen och de särskilda krav som finns i förordning. Dessutom ska det enligt *andra* punkten i ett rikstäckande perspektiv finnas ett allmänt intresse av att examina får utfärdas.

Kraven förutsätts vara uppfyllda i den mån ett universitet enligt 1 kap. 11 § första stycket får utfärda examina på forskarnivå. Av 1 kap. 14 § första och andra styckena framgår att Högskoleverket kan besluta att en viss examen inte längre får utfärdas, om kraven i 13 § 1 inte är uppfyllda. Dessa krav ställs också som förutsättning för ett beslut enligt 1 kap. 15 § om att ett universitet på nytt får utfärda en examen.

Paragrafens hänvisning till kraven i första kapitlet högskolelagen syftar för det första på de krav som ställs på utbildningen på grundnivå, avancerad nivå respektive forskarnivå. Att examina ska avläggas på någon av dessa nivåer framgår av 1 kap. 10 a § högskolelagen (1992:1434). Hänvisningen till första kapitlet högskolelagen innebär att för att en examen på en viss nivå ska få utfärdas ska minst de krav vara uppfyllda som avser utbildning på den nivån. För respektive utbildningsnivå finns det i 1 kap. 8–9 a §§ högskolelagen bestämmelser om utgångsnivå för utbildningen och vad som karaktäriserar utbildningen på respektive nivå. Hänvisningen till första kapitlet högskolelagen avser även allmänna kvalitetskrav på utbildningen vid universitet och högskolor. När nu gällande 1 kap. 11 § andra stycket om krav för tillstånd att utfärda examina infördes i högskolelagen den 1 januari 1999 i fråga om grundläggande högskoleutbildning anfördes i förarbetena (prop. 2000/01:1, utg.omr. 16, s. 27 och 58) att det genom den då nya bestämmelsen klargörs att de allmänna kvalitetskrav som anges i 1 kap. högskolelagen med avseende på grundutbildningen ska vara uppfyllda, liksom de särskilda kvalitetskrav som anges i examensordningen för varje examen samt eventuella andra särskilda krav som regeringen föreskriver om. Med särskilda krav avses alltså bl.a. de examensbeskrivningar med krav för varje examen som intas i bilagor till förordningar som ansluter till högskolelagen. Även andra krav ställs i dessa förordningar. I högskoleförordningen (1993:100) föreskrivs vissa förutsättningar, utöver vad som anges i lagen, för tillstånd att utfärda generella masterexamina.

Vidare anges i paragrafen, punkten 2, liksom i nuvarande lydelse av 1 kap. 11 § andra stycket högskolelagen, som krav för tillstånd att utfärda examina att det i ett rikstäckande perspektiv ska finnas ett allmänt intresse av att examina får utfärdas. Detta motsvarar vad som tidigare har beskrivits som ett ”nationellt intresse” av att examenstillståndet utvidgas

– dvs. det allmänna samhällsintresset av att vissa utbildningar finns i hela landet och kan leda till examen (prop. 2000/2001:1, utg.omr.16). Prop. 2008/09:134

Paragrafen har behandlats i 6.2.2.

1 kap. 14 §

I paragrafen regleras frågor om att examina inte längre ska få utfärdas och det förfarande som ska föregå ett beslut om det. Nytt är att paragrafen nu omfattar även examina på forskarnivå. I övrigt har paragrafen i huvudsak samma lydelse som den nu gällande 1 kap. 11 a § första och andra stycket högskolelagen (1992:1434) som reglerar möjligheten att återkalla tillstånd att utfärda examina på grundnivå och avancerad nivå.

I *första stycket* anges att om kraven i 13 § 1 inte är uppfyllda för en viss examen som ett universitet eller en högskola har tillstånd att utfärda eller som ett universitet får utfärda enligt 11 § första stycket, ska Högskoleverket uppmana universitetet eller högskolan att inom viss tid avhjälpa bristerna. Uttrycket en *viss* examen infördes i paragrafen den 1 juli 2007. I förarbetena anförde regeringen att någon ändring i sak i förhållande till tidigare lydelse i lagen inte var avsedd (prop. 2006/07:107, s. 32). Vidare angavs bl.a. att ett inledande förfarande från Högskoleverket eller ett följande beslut om återkallelse av tillståndet liksom tidigare kan avse t.ex. en examen generellt eller enbart en examen med en viss inriktning eller ett visst huvudområde (s. 36).

Finns bristerna helt eller till väsentlig del kvar sedan tiden för Högskoleverkets uppmaning har gått ut, får Högskoleverket enligt *andra stycket* besluta att universitetet eller högskolan inte längre får utfärda en sådan examen som bristerna avser. Paragrafen omfattar examina på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. I stycket anges till skillnad från vad som i dag uttrycks i 1 kap. 11 a § högskolelagen (1992:1434) direkt att Högskoleverket är den myndighet som fattar beslut enligt paragrafen.

I den mån en högskola har ett tillstånd att utfärda en examen på forskarnivå, innebär ett beslut enligt paragrafen att tillståndsbeslutet helt eller delvis återkallas. I fråga om examina på forskarnivå som universiteten har en s.k. generell rätt enligt 1 kap. 11 § första stycket att utfärda, innebär ett beslut enligt paragrafen att universitetets rätt begränsas i de fall som omfattas av beslutet men kvarstår i övrigt. Detta förhållande uttrycks också genom att det i 1 kap. 11 § andra stycket 2 anges att ett universitet inte får utfärda examina på forskarnivå i de fall ett beslut enligt 14 § andra stycket gäller för universitetet.

Av *tredje stycket* framgår att ett universitet eller en högskola får övergångsvis utfärda en viss examen som inte längre får utfärdas för de studenter som har påbörjat sin utbildning vid universitetet eller högskolan före beslutet. Stycket motsvarar nuvarande lydelse i 1 kap. 11 a § andra stycket tredje och fjärde meningarna högskolelagen.

Paragrafen har behandlats i avsnitt 6.3.

I paragrafen ges vissa bestämmelser om att universitet åter kan få utfärda examina på forskarnivå när den rätten har dragits in.

Som framgår av 1 kap. 11 § första stycket får universiteten utan tillstånd utfärda examina på forskarnivå, om inte något av undantagen i andra stycket i den paragrafen är tillämpligt. För Sveriges lantbruksuniversitet gäller dock enligt 1 kap. 12 § andra stycket särskilda föreskrifter. Ett av undantagen i 1 kap. 11 § andra stycket avser det fall att ett beslut enligt 1 kap. 14 § andra stycket, om att en examen inte längre får utfärdas, gäller för universitetet. Av 1 kap. 14 § första och andra styckena följer att om kraven i 13 § 1 inte är uppfyllda för en viss examen, får Högskoleverket besluta att den examen inte längre får utfärdas vid universitetet. Ett sådant beslut kan fattas både i fråga om examina på forskarnivå som universitetet har rätt att utfärda enligt 1 kap. 11 § första stycket och examina som universitetet har fått tillstånd att utfärda, jfr 1 kap. 11 § andra stycket 1 och sista stycket.

Om förutsättningarna på nytt skulle vara uppfyllda för att utfärda en viss examen som har dragits in, får Högskoleverket enligt vad som anges i *första stycket* i paragrafen besluta att beslutet enligt 1 kap. 14 § andra stycket, om att examen inte får utfärdas, inte längre ska gälla. Detta gäller bara i fråga om examina som ett universitet före beslutet haft rätt att utfärda enligt 11 § första stycket. Ett beslut enligt paragrafen om att ett beslut enligt 1 kap. 14 § *inte längre ska gälla*, innebär att universitetet i motsvarande mån återfår sin rätt enligt 1 kap. 11 § första stycket att utfärda examina på forskarnivå. Det är alltså inte ett beslut om tillstånd att utfärda en examen som då fattas.

För att ett beslut enligt första stycket ska få fattas ska enligt *andra stycket* kraven på utbildningen för tillstånd att utfärda examina i 13 § 1 vara uppfyllda.

Om ett tillstånd att utfärda en examen har återkallats för en högskola som inte är universitet eller för ett universitet, i fråga om examina för vilka det även för universitet ställs krav på tillstånd, kan universitetet eller högskolan få ett nytt tillstånd efter ansökan.

Av 1 kap. 12 § andra stycket framgår att det är regeringen som meddelar föreskrifter om vilka examina får utfärdas när det gäller Sveriges lantbruksuniversitet och Försvarshögskolan och i 1 kap. 16 § anges att regeringen avgör frågor om att examina inte får utfärdas där.

Paragrafen har behandlats i avsnitt 6.4.

1 kap. 16 §

I paragrafen anges, på samma sätt som i nu gällande lydelse av 1 kap. 11 a § tredje stycket högskolelagen (1992:1434), att frågor om att examina inte ska få utfärdas vid Sveriges lantbruksuniversitet eller vid Försvarshögskolan ska avgöras av regeringen. Vidare anges att regeringen då får ta hänsyn till om det i ett rikstäckande perspektiv finns ett allmänt intresse av att examina får utfärdas vid dessa lärosäten.

I paragrafen behandlas frågor om fakultetsnämnder och andra organ som ska svara för forskning och utbildning vid universitet och högskolor. Paragrafen motsvarar till stor del nu gällande 2 kap. 5 a § högskolelagen (1992:1434). I ett fjärde stycke ges nya bestämmelser om organ som får finnas vid universitet och högskolor med konstnärlig utbildning. Paragrafen har bearbetats även redaktionellt på så sätt att det som i dag i 5 a § andra stycket anges om organ vid universitet och högskolor där lärarexamen får avläggas har förts in i ett tredje stycke.

I nu gällande 2 kap. 5 a § högskolelagen anges att det ska finnas minst en fakultetsnämnd vid varje universitet och vid varje högskola där det finns vetenskapsområde. Eftersom vetenskapsområde inte längre ska utgöra grund för rätt att utfärda examina på forskarnivå, görs det i *första stycket* den omformuleringen att det ska finnas minst en fakultetsnämnd vid varje universitet och vid varje högskola där det får utfärdas examina på forskarnivå. I första stycket anges vidare att vad som sägs i det stycket gäller om inte annat följer av fjärde stycket. Det ges sålunda möjlighet för ett universitet eller en högskola att avgöra om en fakultetsnämnd eller ett organ som anges i fjärde stycket ska ansvara för konstnärlig forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och konstnärlig utbildning på forskarnivå. Detta kommenteras ytterligare i anslutning till fjärde stycket.

I *andra stycket* anges att fakultetsnämnderna ska ansvara för forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och utbildning på forskarnivå, om inte annat anges i tredje eller fjärde stycket. Stycket motsvarar i huvudsak andra stycket första, andra och sista meningen i nu gällande 2 kap. 5 a § högskolelagen. I paragrafen anges till skillnad från i nu gällande bestämmelse att fakultetsnämnderna ska ansvara också för konstnärligt utvecklingsarbete. Det möjliggör för ett universitet eller en högskola att avgöra om en fakultetsnämnd eller ett organ som avses i fjärde stycket ska ansvara för konstnärlig forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och konstnärlig utbildning på forskarnivå. Vidare anges att fakultetsnämnderna också ska ansvara för utbildning på grundnivå och avancerad nivå, om inte universitetet eller högskolan inrättar särskilda organ för utbildning på dessa nivåer. Slutligen anges att högskolorna därutöver alltid ska ha särskilda organ för utbildning på grundnivå och avancerad nivå och för forskning som inte hör till ansvarsområdet för någon fakultetsnämnd. I femte stycket ges bestämmelser om fakultetsnämnders ansvarsområde.

Tredje stycket motsvarar andra stycket tredje och fjärde meningarna i nu gällande 5 a § och behandlar det särskilda organ som ska finnas vid universitet och högskolor där lärarexamen får utfärdas.

I *fjärde stycket* ges nya bestämmelser om att det vid universitet och högskolor med konstnärlig utbildning får finnas ett organ som i stället för en fakultetsnämnd ansvarar för konstnärlig forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och konstnärlig utbildning på forskarnivå. Att det krävs att universitetet eller högskolan får utfärda examina inom sådan utbildning följer av första stycket.

Att fakultetsnämnder kan ha ansvar också för utbildning på grundnivå och avancerad nivå följer av andra stycket. När det gäller konstnärlig utbildning framgår det i nu gällande bestämmelser först av 3 kap. 6 §

högskoleförordningen (1993:100) att organet för konstnärligt utvecklingsarbete ska svara inte bara för det konstnärliga utvecklingsarbetet utan också för utbildningen, om det inte har inrättats något särskilt organ för den. Genom fjärde stycket i paragrafen införs en möjlighet för universitet och högskolor med konstnärlig utbildning att avgöra om en fakultetsnämnd eller ett annat organ som behandlas i stycket bör svara för forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och konstnärlig utbildning på forskarnivå. Det framgår även av paragrafen att universitetet eller högskolan då kan bestämma att organet ska svara även för utbildning på de lägre nivåerna, om inte lärosätet inrättar något särskilt organ för den utbildningen.

Frågor om införande av konstnärliga examina på forskarnivå och om organ som kan svara för det konstnärliga utvecklingsarbetet och den konstnärliga utbildningen på forskarnivå behandlas närmare i avsnitt 5.4.

I paragrafens *femte stycke*, som i stor utsträckning motsvarar tredje stycket i nu gällande 2 kap. 5 a § högskolelagen, anges att universiteten och sådana högskolor som får utfärda examina på forskarnivå ska besluta vilka fakultetsnämnder som ska finnas och vilket ansvarsområde som varje nämnd ska ha. Av föregående stycke framgår att det i stället får finnas särskilda organ för konstnärlig forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och konstnärlig utbildning på forskarnivå. Om ett sådant organ inrättas, ingår således dess verksamhet inte i någon fakultetsnämnds ansvarsområde. I dag anges att vid högskolor som inte är universitet får ansvarsområdet för utbildning på forskarnivå bara avse de vetenskapsområden som finns vid högskolan. Begreppet vetenskapsområde utmönstras ur högskolelagen. Som en konsekvens av det anges det i stället att det vid högskolor som inte är universitet får ansvarsområdet för utbildning på forskarnivå bara avse de områden inom vilken högskolan har tillstånd att utfärda examina på forskarnivå.

Paragrafen har behandlats i avsnitt 5.4 och 6.2.3.

2 kap. 6 §

I paragrafen ges bestämmelser om ledamöter i en fakultetsnämnd. Av 2 kap. 5 § framgår att ett universitet eller en högskola med konstnärlig utbildning kan avgöra om frågor om konstnärlig forskning, konstnärligt utvecklingsarbete eller konstnärlig utbildning på forskarnivå ska hanteras av en fakultetsnämnd eller av ett sådant organ som anges i 2 kap. 5 § fjärde stycket.

I *första stycket* görs därför den ändringen att till ledamöter i en fakultetsnämnd får väljas inte bara vetenskapligt utan även konstnärligt kompetenta lärare eller andra personer som avses i stycket.

I *andra stycket* anges att flertalet av ledamöterna ska vara sådana vetenskapligt eller konstnärligt kompetenta lärare eller personer som avses i första stycket 1 eller 2 och att ledamöterna ska väljas av vetenskapligt eller konstnärligt kompetenta lärare inom fakultetsnämndens ansvarsområde.

I paragrafen görs i *tredje stycket* en konsekvensändring på grund av att 2 kap. 5 a § förslås benämnas 2 kap. 5 §.

I övrigt har stavningen av ordet skall ändrats till ska.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

I *punkten 1* anges att lagen ska träda i kraft den 1 januari 2010.

I *punkten 2* anges att regeringen får meddela föreskrifter om i vilken utsträckning andra högskolor än universitet får utfärda examina på forskarnivå enligt äldre bestämmelser. Punktens utformning har följande bakgrund.

Enligt de äldre bestämmelserna får examina på forskarnivå vid andra högskolor än universitet avläggas inom de vetenskapsområden som finns vid högskolan. Som framgår av kapitel 6 och 7 i denna proposition upphör begreppet vetenskapsområde som grund för tillstånd att utfärda examina på forskarnivå och begreppet tas bort ur högskolelagen (1992:1434). Det ska därför ges bestämmelser om vad som övergångsvis ska gälla för högskolor som i dag har tillstånd att utfärda examina på forskarnivå inom ett eller flera vetenskapsområden.

I 1 kap. 13 § högskolelagen anges krav som ställs för att ett tillstånd att utfärda examina ska få lämnas. Det är bl.a. krav som ställs i förordningsbestämmelser.

Eftersom begreppet vetenskapsområde således utmönstras ur lagen men närmare förutsättningar för att få utfärda examina anges först i förordning, bör vad som övergångsvis bör gälla tas in i övergångsbestämmelser till förordning. I *punkten 2* i övergångsbestämmelserna till lagen ges därför ett bemyndigande för regeringen att meddela föreskrifter om i vilken utsträckning andra högskolor än universitet får utfärda examina på forskarnivå enligt äldre bestämmelser.

Den rätt som universiteten enligt äldre bestämmelser har att utfärda examina på forskarnivå överförs till de nya bestämmelserna. I fråga om universiteten behövs därför inte något motsvarande bemyndigande.

Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 6.2.3 och 9.2.2.

10.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina

2 §

I paragrafens *andra stycke* görs en ändring till följd av att begreppet vetenskapsområde tas bort ur högskolelagen (1992:1434). Tillstånd att utfärda examina på forskarnivå enligt lagen om tillstånd att utfärda vissa examina lämnas i varje beslut för ett område eller för en utbildning som preciseras i respektive beslut om tillstånd. Att begreppet vetenskapsområde tas bort ur paragrafen har därför ingen saklig betydelse.

I övrigt har i paragrafen ordet skall ändrats till ska.

Paragrafen har behandlats i avsnitt 6.2.3.

Sammanfattning av betänkandet Resurser för kvalitet (SOU 2007:81)

Här sammanfattas endast de av utredningens förslag som berörs i denna proposition och som återfinns i kapitel 2 och 3 i betänkandet, särskilt avsnitt 2.2, 2.5 och 3.2.

I denna sammanfattning används det namn som utredningen antog för den del av uppdraget som redovisades i detta betänkande, RUT 2. I propositionstexten används namnet Resursutredningen, eftersom förslagen från det första delbetänkandet inte berörs i denna proposition och någon distinktion mellan de två betänkandenas förslag därmed inte behöver göras.

Tillstånd att utfärda examina på forskarnivå för högskolor

För att uppnå profilering och koncentration föreslår RUT 2 att högskolor ska kunna få rätt att utfärda examina på forskarnivå inom ämnen i stället för inom nuvarande breda vetenskapsområden.

Högskolelagen ändras så att vetenskapsområde avskaffas.

Kraven för att ge högskolor examensrätt på forskarnivå ska vara höga. En högskola bör kunna få tillstånd att utfärda examina på forskarnivå i ämnen, om utbildning på grundnivå och avancerad nivå samt forskning vid högskolan har en sådan kvalitet och omfattning inom ämnet att utbildning på forskarnivå kan bedrivas på en hög vetenskaplig nivå.

Högskoleverket bör ges befogenhet att besluta om vid vilka högskolor som examina på forskarnivå får avläggas.

Möjligheten att utfärda en examen på forskarnivå ska kunna dras in

För att värna kvaliteten i forskarutbildningen föreslår RUT 2 att Högskoleverket ska kunna återkalla examensrätten i ett ämne även på forskarnivå, för såväl universitet som högskolor.

För att säkerställa att det är det lärosäte som får utfärda examen som också i praktiken ansvarar för utbildningen föreslår utredningen att huvudhandledaren ska vara anställd vid samma lärosäte som det där doktoranden är antagen.

Universitetsstatus

Möjligheten att ansöka om universitetsstatus har enligt utredningen bidragit till en utveckling mot bredd både i utbildning och i forskning såväl inom som mellan vetenskapsområden. RUT 2 har gjort bedömningen att forskningsmiljöerna och forskarutbildningen istället bör koncentreras. Att ge fler högskolor universitetsstatus och därmed sprida forskarutbildningen är olämpligt av såväl kvalitetsskal som ekonomiska skäl. RUT 2 föreslår därför att eventuella framtida beslut om universitetsstatus bör göras endast utifrån kvalitetsbedömning. Det bör därför vara en uppgift för Högskoleverket att pröva och besluta om eventuella ansökningar om universitetsstatus. Genom att beslut om

universitetsstatus frikopplas från statsmakternas beslut bör inte frågan om universitetsstatus kopplas till åtagande om ekonomisk utbyggnad.

Prop. 2008/09:134
Bilaga 1

Som alternativa förslag nämner utredningen att möjligheten att ansöka om universitetsstatus helt kan tas bort, eller att regeringen kan göra ett principiellt ställningstagande om att det inte inom överskådlig tid finns behov eller möjlighet att inrätta nya universitet.

Konstnärlig utbildning på forskarnivå

Det är RUT 2:s uppfattning att strukturen med en särskild examenskategori för konstnärliga examina bör fullföljas och omfatta konstnärlig licentiatexamen och doktorsexamen, som tillfredställer det konstnärliga områdets särart och särskilda behov.

En gemensam, mångkonstnärlig och internationellt orienterad forskarskola bör inrättas för att stärka de konstnärliga utbildningarnas uppbyggnad av forskning.

Fördelning av forskningsresurser

RUT 2 föreslår att universitetens anslagsmedel för forskning ska fördelas efter prestation och kvalitet enligt en modell med utvärderingar och indikatorer.

Den av RUT 2 föreslagna modellen för att konkurrensutsätta anslagsmedel till forskning förutsätter att universitetens ledningar kan göra de prioriteringar mellan olika områden som bäst gagnar kvaliteten i forskningen och universitetens fortsatta utveckling i linje med de utbildnings- och forskningsstrategier som lärosätena fastställer. Vetenskapsområden som indelningsgrund för resurstilldelning föreslås därför avskaffas. Hindren för en utveckling mot gränsöverskridande utbildning och forskning undanröjs därmed också.

Statliga anslagsmedel till forskning vid högskolor avgränsas till att i förekommande fall avse en eller flera forskningsprofiler. En forskningsprofil ska vara en eller flera forskningsinriktningar kring ett ämne eller grupper av ämnen med examensrätt på forskarnivå som har en sådan stadga att den inte enbart kan betraktas som ett tidsbegränsat forskningsprogram. Forskningsmiljön ska kunna uppvisa forskning som har en i forskarsamhället med sedvanliga mått mätt erkänd vetenskaplig originalitet och betydelse. Miljön ska i sig vara väl integrerad och bygga på forskarnas gemensamma forskningsintressen – dvs. ej ha karaktären av paraplyorganisation; därtill ska den vara integrerad i lärosätets verksamhet med dess utbildning på grundnivå och avancerad nivå sedan en längre tid tillbaka och ha en stabil infrastruktur och på så sätt fått en framträdande plats i högskolans utbildnings- och forskningsstrategi. Den forskande personalen ska bilda en kritisk massa av både seniora och yngre forskare med såväl män som kvinnor på olika nivåer (eller ha en medveten strategi för att uppnå det senare). Miljön ska ha ett väl utvecklat nätverk i det nationella och internationella forskarsamhället och samverka med det omgivande samhället på ett för området optimalt sätt. Flera av de tongivande forskarna bör ha haft flera externa bidrag för att bygga upp forskningsprofilen.

Förslag till lag (2008:000) om ändring i högskolelagen (1992:1434)

Härigenom föreskrivs i fråga om högskolelagen (1992:1434) att 1 kap. 11, 11 a och 12 §§ samt 2 kap. 5 och 5 a §§ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

11 §⁴

Regeringen beslutar vid vilka högskolor som examina på grundnivå respektive avancerad nivå får avläggas. Regeringen får meddela föreskrifter om att någon annan myndighet får besluta i dessa frågor. Regeringen meddelar föreskrifter om vilka examina som får avläggas vid Sveriges lantbruksuniversitet och vid Försvarshögskolan.

Ett tillstånd att utfärda examina får lämnas bara om utbildningen uppfyller de krav som ställs på utbildning *på grundnivå och avancerad nivå* enligt detta kapitel och de särskilda krav som finns i förordningsbestämmelser. Dessutom *skall* det i ett rikstäckande perspektiv finnas ett allmänt intresse av att examina får utfärdas.

Regeringen beslutar vid vilka högskolor som examina på grundnivå respektive avancerad nivå får avläggas *och vid vilka högskolor som inte är universitet som examina på forskarnivå får avläggas*. Regeringen får meddela föreskrifter om att någon annan myndighet får besluta i dessa frågor. Regeringen meddelar föreskrifter om vilka examina som får avläggas vid Sveriges lantbruksuniversitet och vid Försvarshögskolan.

Ett tillstånd att utfärda examina får lämnas bara om utbildningen uppfyller de krav som ställs på utbildning enligt detta kapitel och de särskilda krav som finns i förordningsbestämmelser. Dessutom *ska* det i ett rikstäckande perspektiv finnas ett allmänt intresse av att examina får utfärdas.

1 kap.

11 a §⁵

Om det inte längre finns förutsättningar enligt 11 § andra stycket första meningen att utfärda

Om det inte längre finns förutsättningar enligt 11 § andra stycket första meningen att utfärda

⁴ Senaste lydelse 2007:511, träder i kraft den 1 januari 2008.

⁵ Senaste lydelse 2007:512, träder i kraft den 1 januari 2008.

en viss examen, *skall* Högskoleverket uppmåna högskolan att inom viss tid avhjälpa bristerna.

Finns bristerna helt eller till väsentlig del kvar efter den tid som sägs i första stycket, får regeringen besluta att högskolan inte längre får utfärda en sådan examen som bristerna avser. Regeringen får meddela föreskrifter om att någon annan myndighet får besluta om detta. Om det meddelas ett beslut om att en högskola inte längre får utfärda en examen, får dock högskolan också därefter utfärda examen för de studenter som har påbörjat sin utbildning vid den högskolan före beslutet. Detta gäller dock bara om utbildningen omfattar ett program eller en kurs som kan leda fram till en sådan examen som beslutet avser.

Frågor som avses i andra stycket *skall* avgöras av regeringen, om de avser Sveriges lantbruksuniversitet eller Försvarshögskolan. Därvid får regeringen ta hänsyn också till om det i ett rikstäckande perspektiv finns ett allmänt intresse av att examina får utfärdas vid Lantbruksuniversitetet respektive Försvarshögskolan.

en viss examen, *ska* Högskoleverket uppmåna högskolan att inom viss tid avhjälpa bristerna.

Om det inte längre finns förutsättningar för ett universitet att utfärda examen på forskarnivå i ett visst ämne, enligt de krav som ställs på utbildning på forskarnivå enligt detta kapitel och de särskilda krav som finns i förordningsbestämmelser, ska Högskoleverket uppmåna universitetet att inom viss tid avhjälpa bristerna.

Finns bristerna helt eller till väsentlig del kvar efter den tid som sägs i första stycket, får regeringen besluta att högskolan inte längre får utfärda en sådan examen som bristerna avser. Regeringen får meddela föreskrifter om att någon annan myndighet får besluta om detta. Om det meddelas ett beslut om att en högskola inte längre får utfärda en examen, får dock högskolan också därefter utfärda examen för de studenter som har påbörjat sin utbildning vid den högskolan före beslutet. Detta gäller dock bara om utbildningen omfattar ett program eller en kurs som kan leda fram till en sådan examen som beslutet avser.

Frågor som avses i andra stycket *ska* avgöras av regeringen, om de avser Sveriges lantbruksuniversitet eller Försvarshögskolan. Därvid får regeringen ta hänsyn också till om det i ett rikstäckande perspektiv finns ett allmänt intresse av att examina får utfärdas vid Lantbruksuniversitetet respektive Försvarshögskolan.

Prop. 2008/09:134
Bilaga 2

12 §⁶

Examina på forskarnivå får

Examina på forskarnivå får

⁶ Senaste lydelse 2006:173.

avläggas vid universiteten. Vid andra högskolor får sådana examina avläggas inom de *vetenskapsområden* som finns vid högskolan med stöd av beslut enligt 2 kap. 5 §.

avläggas vid universiteten. Vid andra högskolor får sådana examina avläggas *om villkoren enligt 2 kap. 5 § är uppfyllda*.

Prop. 2008/09:134
Bilaga 2

2 kap. 5 §⁷

För utbildning på forskarnivå finns de vetenskapsområden som riksdagen bestämmer. Dessa vetenskapsområden finns vid universiteten. På ansökan av en högskola som inte är universitet, kan regeringen besluta att ett eller flera av vetenskapsområdena skall finnas vid den högskolan. Ett sådant beslut får meddelas, om utbildning på grundnivå och avancerad nivå samt forskning vid högskolan har en sådan kvalitet och omfattning inom vetenskapsområdet att utbildning på forskarnivå kan bedrivas på en hög vetenskaplig nivå.

Som villkor för att en högskola ska kunna utfärda en examen på forskarnivå i ett visst ämne ska gälla att utbildning på grundnivå och avancerad nivå samt forskning vid högskolan har en sådan kvalitet och omfattning inom ämnet att utbildning på forskarnivå kan bedrivas på en hög vetenskaplig nivå.

5 a §⁸

Det *skall* finnas minst en fakultetsnämnd vid varje universitet och vid varje högskola *där det finns vetenskapsområde med stöd av beslut enligt 5 §*.

Fakultetsnämnderna *skall* ansvara för forskning och utbildning på forskarnivå. Nämnderna *skall* också ansvara för utbildning på grundnivå och avancerad nivå, om inte universitetet eller högskolan inrättar särskilda organ för utbildning på dessa nivåer. Universitet och högskolor där lärarexamen får avläggas *skall* dock alltid ha ett särskilt organ med ansvar för lärarutbildning och för forskning som knyter an till

Det *ska* finnas minst en fakultetsnämnd vid varje universitet och vid varje högskola *med tillstånd att utfärda examina på forskarnivå*.

Fakultetsnämnderna *ska* ansvara för forskning och utbildning på forskarnivå. Nämnderna *ska* också ansvara för utbildning på grundnivå och avancerad nivå, om inte universitetet eller högskolan inrättar särskilda organ för utbildning på dessa nivåer. Universitet och högskolor där lärarexamen får avläggas *ska* dock alltid ha ett särskilt organ med ansvar för lärarutbildning och för forskning som knyter an till sådan

⁷ Senaste lydelse 2006:173.

⁸ Senaste lydelse 2006:173.

sådan utbildning. Vid universitet och högskolor *där det finns vetenskapsområde* skall det särskilda organet ha ansvar också för sådan utbildning på forskarnivå som knyter an till lärarutbildningen. Högskolorna *skall* därutöver alltid ha särskilda organ för utbildning på grundnivå och avancerad nivå och för forskning som inte hör till ansvarsområdet för någon fakultetsnämnd.

Universiteten och sådana högskolor som avses i första stycket *skall* bestämma vilka fakultetsnämnder som *skall* finnas och vilket ansvarsområde som varje nämnd *skall* ha. *Ett ansvarsområde behöver inte sammanfalla med ett vetenskapsområde.* Vid högskolor som inte är universitet får ansvarsområdet för utbildning på forskarnivå dock bara avse de vetenskapsområden som finns vid högskolan med stöd av beslut enligt 5 §.

utbildning. Vid universitet och högskolor *med tillstånd att utfärda examina på forskarnivå* ska det särskilda organet ha ansvar också för sådan utbildning på forskarnivå som knyter an till lärarutbildningen. Högskolorna *ska* därutöver alltid ha särskilda organ för utbildning på grundnivå och avancerad nivå och för forskning som inte hör till ansvarsområdet för någon fakultetsnämnd.

Universiteten och sådana högskolor som avses i första stycket *ska* bestämma vilka fakultetsnämnder som ska finnas och vilket ansvarsområde som varje nämnd *ska* ha. Vid högskolor som inte är universitet får ansvarsområdet för utbildning på forskarnivå dock bara avse *ämnena för vilka högskolan har tillstånd att utfärda examina.*

Denna lag träder i kraft den xx 2008.

Förteckning över de remissinstanser som avgivit yttrande över betänkandet Resurser för kvalitet (SOU 2007:81)

Riksrevisionen, Ekonomistyrningsverket, Statskontoret, Högskoleverket, Överklagandenämnden för högskolan, Vetenskapsrådet, Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet, Linköpings universitet, Karolinska institutet, Kungl. Tekniska högskolan, Luleå tekniska universitet, Karlstads universitet, Växjö universitet, Örebro universitet, Mittuniversitetet, Sveriges lantbruksuniversitet, Blekinge tekniska högskola, Danshögskolan, Dramatiska institutet, Försvarshögskolan, Gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm, Högskolan i Borås, Högskolan Dalarna, Högskolan på Gotland, Högskolan i Gävle, Högskolan i Halmstad, Högskolan i Kalmar, Högskolan Kristianstad, Högskolan i Skövde, Högskolan Väst, Konstfack, Kungl. Konsthögskolan, Kungl. Musikhögskolan i Stockholm, Malmö högskola, Mälardalens högskola, Operahögskolan i Stockholm, Södertörns högskola, Teaterhögskolan i Stockholm, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Verket för innovationssystem, Stiftelsen Chalmers tekniska högskola, Handelshögskolan i Stockholm, Stiftelsen Högskolan i Jönköping, Teologiska Högskolan Stockholm, Ersta Sköndal högskola AB, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, Stiftelsen Stockholms Musikpedagogiska institut, Ericastiftelsen, Stiftelsen Rödakorshemmet, Sophiahemmet ideell förening, Beckmans skola AB, Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien, Kungl. Vetenskapsakademien, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Svenskt Näringsliv, Företagarna, Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO), Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Sveriges universitets- och högskoleförbund, Sveriges Kommuner och Landsting, Sveriges förenade studentkårer (SFS), Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling, Stiftelsen för strategisk forskning, Lantbrukarnas Riksförbund och Sveriges universitetslärarförbund.

Spontana remissvar har inkommit från Uppsala teknolog- och naturvetarkår, Lärarnas Riksförbund, Sydsvenska Industri- och Handelskammaren, Ladokkonsortiet, KTH, Fackförbundet ST, Almega, Erik Sandewall, Uppsala studentkår, Lärarförbundet, Svensk sjuksköterskeförening, Madeleine Cesar m.fl., Stockholms universitets studentkår, Teknikföretagen, Svenska Läkaresällskapet, Naturvetareförbundet och Jörgen Ohlsson.

Sammanfattning av Regeringskansliets promemoria om förslag till konstnärlig doktorsexamen m.m. (U2008/8022/UH)

Prop. 2008/09:134
Bilaga 4

Promemorian innehåller förslag till en examensbeskrivning för konstnärlig doktorsexamen samt förslag angående det organisatoriska ansvaret för konstnärlig utbildning på forskarnivå. Utgångspunkten för examensbeskrivningens utformning är de principer som gäller för konstnärliga examina på grundnivå och avancerad nivå, dvs. en examen som tillfredsställer den särart och de särskilda behov som finns inom konstnärligt utvecklingsarbete och konstnärlig forskning. I promemorian görs bedömningen att det varken finns några särskilda arbetsmarknadsbehov eller andra skäl som motiverar en licentiatexamen inom det konstnärliga området och därför föreslås att det enbart införs en konstnärlig doktorsexamen.

När det gäller det organisatoriska ansvaret för konstnärlig utbildning på forskarnivå föreslås i promemorian att nämnden för konstnärligt utvecklingsarbete ska ha det ansvaret. Som ett tänkbart alternativ nämns att kraven på fakultetsnämndens sammansättning i stället kunde ändras så att lärare inom konstnärlig verksamhet har rösträtt och är valbara till den eller de fakultetsnämnder som ska ansvara för konstnärlig forskarutbildning.

Lagförslaget i promemorian om förslag till konstnärlig doktorsexamen m.m. (U2008/8022/UH)

Prop. 2008/09:134

Bilaga 5

Förslag till lag om ändring i högskolelagen (1992:1434)

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 5 a § högskolelagen (1992:1434) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

5 a §

Det *skall* finnas minst en fakultetsnämnd vid varje universitet och vid varje högskola där det finns vetenskapsområde med stöd av beslut enligt 5 §.

Fakultetsnämnderna *skall* ansvara för forskning och utbildning på forskarnivå. Nämnderna *skall* också ansvara för utbildning på grundnivå och avancerad nivå, om inte universitetet eller högskolan inrättar särskilda organ för utbildning på dessa nivåer. Universitet och högskolor där lärarexamen får avläggas *skall* dock alltid ha ett särskilt organ med ansvar för lärarutbildning och för forskning som knyter an till sådan utbildning. Vid universitet och högskolor där det finns vetenskapsområde *skall* det särskilda organet ha ansvar också för sådan utbildning på forskarnivå som knyter an till lärarutbildningen. Högskolorna *skall* därutöver alltid ha särskilda organ för utbildning på grundnivå och avancerad nivå och för forskning som inte hör till ansvarsområdet för någon fakultetsnämnd.

Det *ska* finnas minst en fakultetsnämnd vid varje universitet och vid varje högskola där det finns vetenskapsområde med stöd av beslut enligt 5 §.

Fakultetsnämnderna *ska* ansvara för forskning och utbildning på forskarnivå. Nämnderna *ska* också ansvara för utbildning på grundnivå och avancerad nivå, om inte universitetet eller högskolan inrättar särskilda organ för utbildning på dessa nivåer. Universitet och högskolor där lärarexamen får avläggas *ska* dock alltid ha ett särskilt organ med ansvar för lärarutbildning och för forskning som knyter an till sådan utbildning. Vid universitet och högskolor där det finns vetenskapsområde *ska* det särskilda organet ha ansvar också för sådan utbildning på forskarnivå som knyter an till lärarutbildningen. *Vid universitet och högskolor med konstnärlig utbildning ska det finnas ett organ som ansvarar för det konstnärliga utvecklingsarbetet. Det organet ska också ansvara för konstnärlig utbildning på forskarnivå, om universitetet eller högskolan har tillstånd att utfärda examina inom sådan utbildning.* Högskolorna *ska* därutöver alltid ha särskilda organ för utbildning på grundnivå och

avancerad nivå och för forskning Prop. 2008/09:134
som inte hör till ansvarsområdet Bilaga 5
för någon fakultetsnämnd.

Förteckning över de remissinstanser som avgivit
yttrande över Regeringskansliets promemoria om
förslag till konstnärlig doktorsexamen m.m.
(U2008/8022/UH)

Högskoleverket, Vetenskapsrådet, Överklagandenämnden för högskolan, Internationella programkontoret för utbildningsområdet, Statens kulturråd, Konstnärsnämnden, Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet, Linköpings universitet, Karolinska institutet, Kungl. Tekniska högskolan, Luleå tekniska universitet, Karlstads universitet, Växjö universitet, Örebro universitet, Mittuniversitetet, Sveriges lantbruksuniversitet, Blekinge tekniska högskola, Danshögskolan, Dramatiska institutet, Försvarshögskolan, Gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm, Högskolan i Borås, Högskolan i Gävle, Högskolan i Kalmar, Högskolan i Skövde, Konstfack, Kungl. Konsthögskolan, Kungl. Musikhögskolan i Stockholm, Malmö högskola, Mälardalens högskola, Operahögskolan i Stockholm, Södertörns högskola, Teaterhögskolan i Stockholm, Chalmers tekniska högskola AB, Stiftelsen Högskolan i Jönköping, Teologiska högskolan Stockholm, Stiftelsen Stockholms Musikpedagogiska Institut, Ersta Sköndal högskola AB, Beckmans skola AB, Kungl. Akademien för de fria konsterna, Kungl. Musikaliska akademien, Kungl. Vetenskapsakademien, Kungl. Vitterhetsakademien, Riksbankens jubileumsfond, Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning, Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (KLYS), Sveriges förenade studentkårer (SFS), Sveriges universitetslärarförbund (SULF), Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF), och Tjänstemännens centralorganisation (TCO).

Spontana remissvar har inkommit från Center for Research and Design vid Göteborgs universitet och från Teaterförbundet.

Sammanfattning av Regeringskansliets promemoria om tillstånd att utfärda konstnärlig doktorsexamen (U2009/302/UH)

Prop. 2008/09:134
Bilaga 7

Promemorian innehåller förslag om vilka principer som ska gälla för tillstånd att utfärda konstnärlig doktorsexamen. I promemorian görs bedömningen att tillstånd att utfärda konstnärlig doktorsexamen bör kunna lämnas endast till de universitet och högskolor där den konstnärliga utbildningen på grundnivå och avancerad nivå samt det konstnärliga utvecklingsarbetet har en sådan kvalitet och omfattning att utbildning på forskarnivå kan bedrivas på en hög konstnärlig nivå. Universiteten bör, enligt promemorian, inte få någon s.k. generell rätt att utfärda konstnärliga examina på forskarnivå. Mot den bakgrunden föreslås i promemorian att regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, ska besluta om vid vilka universitet och högskolor som konstnärliga examina på forskarnivå får avläggas.

I promemorian fanns inget förslag till lagtext.

Förteckning över de remissinstanser som avgivit
yttrande över eller deltagit i remissmöte om
Regeringskansliets promemoria om tillstånd att
utfärda konstnärlig doktorsexamen (U2009/302/UH)

Prop. 2008/09:134
Bilaga 8

Vetenskapsrådet, Högskoleverket, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Umeå universitet, Kungl. Tekn. högskolan, Luleå tekniska universitet, Örebro universitet, Sveriges lantbruksuniversitet, Danshögskolan, Dramatiska institutet, Högskolan i Borås, Konstfack, Kungl. Konsthögskolan, Kungl. Musikhögskolan, Operahögskolan, Teaterhögskolan i Stockholm, Konstnärsnämnden, Chalmers tekniska högskola AB.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 5 mars 2009

Närvarande: Statsministern Reinfeldt, ordförande, och statsråden Odell, Ask, Husmark Pehrsson, Larsson, Torstensson, Carlgren, Hägglund, Björklund, Littorin, Borg, Malmström, Sabuni, Billström, Tolgfors

Föredragande: statsrådet Björklund.

Regeringen beslutar proposition 2008/09:134 Forskarutbildning med profilering och kvalitet.

Författningsrubrik	Bestämmelser som inför, ändrar, upphäver eller upprepar ett normgivningsbemyndigande	Celexnummer för bakomliggande EG-regler
Högskolelagen (1992:1434)	1 kap. 11 § tredje stycket, första meningen	
	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser, punkten 2	
	1 kap. 11 § första stycket andra meningen (paragrafen upphör att gälla)	
	1 kap. 11 a § andra stycket, andra meningen (paragrafen upphör att gälla)	